

เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม

สง่า พัฒนชีวะกุล

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ**

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2537

2538

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จรัส พยัคฆราชศักดิ์ คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ให้คำปรึกษา และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย ตลอดจนช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ แก้วสิงห์ อาจารย์อรรถ นันทจักร อาจารย์ถนอม ตระนา และอาจารย์ชวดี ตบไธยากร ที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ทำให้การวิจัยครั้งนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ให้ทุนอุดหนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณข้าราชการสำนักงานจังหวัดชัยภูมิ เทศบาลเมืองชัยภูมิ คุณจรัส โชติประยูร คุณบุญพร้อม กลิ่นพงษา คนทรงเจ้าพ่อพญาแล ซึ่งเป็นประชากรในการวิจัย ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

กราบขอบคุณ คุณครู อาจารย์ทุกท่าน ที่ให้การศึกษากับผู้วิจัย ประโยชน์ ความดี และคุณค่าอันพึงมีจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขออุทิศถวายแด่ดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแลซึ่งเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวชัยภูมิตลอดไป

สง่า พัฒนชีวะกุล

เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือ เจ้าพ่อพญาแล และคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ กับศึกษาข้อมูลในภาคสนามด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์จากผู้รู้ในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีทั้งหมด 12 พิธีกรรม ประกอบด้วย พิธีกรรมส่วนบุคคลมี 6 พิธี คือ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่ง พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีพยากรณ์ โชคชะตา และพิธีตั้งศาลพระภูมิ พิธีกรรมส่วนชุมชนมี 6 พิธี คือ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี พิธีงานบุญเดือนหก พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล พิธีสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแล และพิธีงานเจ้าพ่อพญาแล

ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม พบว่า สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมีอยู่ 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านคนทรง และหอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้น คนทรงเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุด ชาวชัยภูมิ เชื่อว่าเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อพญาแล สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแล ได้ วัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมมี ดอกไม้ ธูปเทียน ขันห้าและ/หรือขันแปด เป็นสิ่งของที่กำหนดให้ใช้ได้ทุกพิธีกรรม ส่วนวัตถุสิ่งของอย่างอื่นขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของพิธีกรรมนั้น ๆ ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม ปรากฏว่าพิธีกรรมส่วนบุคคลไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน สามารถทำได้ตลอดปี สำหรับพิธีกรรมส่วนชุมชนสามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน ส่วนลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมนั้นแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น พิธีบอกกล่าว เป็นต้น พิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนซับซ้อน เช่น พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นต้น

ด้านคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล พบว่า คติความเชื่อด้านการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีมากที่สุด ผสมกลมกลืนกับความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดในจังหวัดชัยภูมิ เป็นเจ้าผีผู้ปกครองบ้านเมือง และมีฐานะเทียบเท่ากับเทพชั้นสูง

คติความเชื่อด้านความฝัน เชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลเป็นอมตภาวะเหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ คอยดูแลรักษากันเมืองให้สงบเรียบร้อย จึงมาเข้าฝันบอกเรื่องดีและเรื่องร้าย

คติความเชื่อด้านวัตถุมงคล เชื่อว่าวัตถุมงคลของเจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถช่วยเหลือให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภยันตรายทั้งปวง

CHAO PHO PHAYA LAE : BELIEFS AND RITUALS

This thesis aims to examine elements of the ritual concerning respect to Chao Pho Phaya Lae and beliefs in Chao Pho Phaya Lae.

The examination is conducted through reviewing documentary data and researches relating to traditions, rituals, and beliefs as well as field data through observations and interviews with local key informants. The thesis findings are as follows:

There are 12 rituals altogether concerning respect to Chao pho Phaya Lae. The six personal rituals are: notification ritual, vow ritual, illness prediction ritual, patient healing ritual, fate prediction ritual, and spirit house setting-up ritual. The six community rituals are: ritual of sacrifice to Chao Pho Phaya Lae's soul, ritual of annual offering food and drinks to Chao Pho Phaya Lae, ritual of the sixth lunar month festival, ritual of offering elephants to Chao Pho Phaya Lae, ritual of offering baths to Chao Pho Phaya Lae, and ritual of Chao Pho Phaya Lae festival.

In terms of elements of ritual, the following are found. There are four places for performing rituals: the Spirit House of Chao Pho Phaya Lae, the Monument of Chao Pho Phaya Lae, the Chao Pho Phaya Lae Worshipping House at a medium's house, and the Chao Pho Phaya Lae Worshipping House at a worshipper's own house. In terms of persons involved in the rituals, the mediums play the most important role. The Chaiyaphum people believe that the mediums are those of Chao Pho Phaya

Lae who can act as mediums to communicate with the spirit of Chao Pho Phaya Lae. In terms of objects used in performing rituals, there are flowers, joss-sticks, candles, a vessel containing five objects, and/or a vessel containing eight objects. These things are assigned for use in every ritual. Other objects depend on specific characteristics of each ritual. In terms of the time for performing rituals, it appears that personal rituals cannot be performed in the fixed time: they can be performed at any time of the year; whereas, community rituals can be performed in the fixed time. Stages of ritual performance may be divided into two features: simple-stage rituals such as notification ritual and complex-stage rituals such as the ritual of sacrifice to Chao Pho Phaya Lae's soul.

For beliefs in Chao Pho Phaya Lae, it reveals that belief in performance of all the rituals are beliefs in spirits most with integration of beliefs in Buddhism and Brahminism. The Chaiyaphum people believe that Chao Pho Phaya Lae is the most powerful spirit in Chaiyaphum; is the king of spirits that guards the town; and is equivalent to a high-ranking god.

For beliefs in dreams, the soul of Chao Pho Phaya Lae is believed to be in an immortal state like a sacred god keeping the town peaceful, so his soul comes to people's dreams to foretell good and bad things.

For beliefs in auspicious objects, Chao Pho Phaya Lae's auspicious objects are believed to be sacred and able to help people escape and safe from all dangers.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษา	6
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	7
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	7
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	8
	นิยามศัพท์เฉพาะ	9
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2	องค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล	26
	องค์ประกอบของพิธีกรรม	26
	สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม	27
	บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม	36
	วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม	48
	ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม	48
	ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม	49

3	คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล	107
	คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม	108
	คติความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม	111
	คติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม	126
	คติความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม	138
	คติความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	142
	คติความเชื่อด้านความฝันที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล	143
	คติความเชื่อด้านวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแล	145
4	บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	157
	สรุป	157
	อภิปรายผล	164
	ข้อเสนอแนะ	169
	บรรณานุกรม	171
	ภาคผนวก	177
	ภาคผนวก ก รายงานผู้ให้สัมภาษณ์	178
	ภาคผนวก ข แบบสอบถามและแบบบันทึกการสังเกต	184
	ประวัติย่อของผู้วิจัย	199

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงความเชื่อจากพิธีบอกกล่าว	114
2	แสดงความเชื่อจากพิธีบนบาน	118
3	แสดงถึงความเชื่อจากพิธีส่ง	123
4	แสดงการใช้สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม	159

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ศาลเพ็ชงดาตั้งอยู่ที่ใต้ต้นมะขามใหญ่ ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า	28
2 ศาลคอนกรีตหลังที่ 1 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2511	29
3 ศาลคอนกรีตหลังที่ 2 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2535	30
4 อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล	33
5 หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านของ นางแจ่ม คุณรัตนศิริ ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 565 ถนนโนนม่วง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ	34
6 หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านของ นางบัวฮ้อง ชาตวัฒนโสภากุล ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 280 หมู่ 9 บ้านชีเหล็กใหญ่ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ	35
7 นายจรัส โชติประยูร ผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ เจ้าพ่อพญาแล	37
8 นายบุญพร้อม กลิ่นพงษา ผู้ช่วยผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล	39
9 นางแจ่ม คุณรัตนศิริ คนทรงเจ้าพ่อพญาแล	42
10 นางบัวฮ้อง ชาตวัฒนโสภากุล คนทรงเจ้าพ่อพญาแล	43
11 นางมะลิ คุ่มไชน้ำ คนทรงเจ้าพ่อพญาแล	46
12 พิธีบอกกล่าวของนางประคอง ดาษจันทิก เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2537	51
13 การเซ่นไหว้บอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลในวันตรุษจีน วันที่ 30 มกราคม 2538	53

14	นางดวงพร ยศประพันธ์ ประกอบพิธีบนบาน เจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้ประสบผลสำเร็จ	57
15	เครื่องเซ่นไหว้ นายถม ชูหนองแดง นำมาแก้บน เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2537	59
16	นางมะลิ คุ่มไชน้ำ กำลังทำพิธีส่งหาสาเหตุความเจ็บป่วย ให้แก่นางพยอม สิทธิวงศ์ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537	62
17	นางแจ่ม คุณรัตนศิริ ทำพิธีส่งคุณเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง ณ ศาลเจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536	63
18	นางทำนอง มณีวรรณ สร้อยคอทองคำหาย ทำพิธีส่งแล้วได้คืน	65
19	ค้ายรักษาผู้ป่วยของนายสมนึก พิงชัยภูมิ	69
20	นางมะลิ คุ่มไชน้ำ (คนทรง) เชิญเจ้าพ่อพญาแลให้มาลงเทียม ในพิธีรักษาผู้ป่วย	71
21	การอมเทียนแล้วเป่าลงบนศีรษะให้ผู้ป่วย เป็นขั้นตอนหนึ่งในพิธี รักษาผู้ป่วย	72
22	นางมะลิ คุ่มไชน้ำ (คนทรง) กำลังทำน้ำมนต์เพื่อรักษาผู้ป่วย	74
23	นางมะลิ คุ่มไชน้ำ (คนทรง) กำลังทำพิธีเรียกขวัญให้แก่ นายสมนึก พิงชัยภูมิ	76
24	ผู้ป่วย และญาติผู้ป่วย ร่วมกันเพื่อนรำในพิธีรักษาผู้ป่วย	77
25	นายโกวิทย์ วัฒนกุล นักแสดงชื่อดังมาพบผู้วิจัยเพื่อศึกษาพิธีกรรม เกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2538	78
26	ผู้มาประกอบพิธีบอกกล่าวและพยากรณ์โชคชะตา (เสียงเซียมซี) ณ ศาลเจ้าพ่อพญาแล	79

27	คนทรงเจ้าพ่อพญาแล ทำพิธีตั้งศาลพระภูมิที่บ้านของนางศิวภา คล่องแคล่ว เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2538	81
28	เครื่องบูชาและเครื่องสังเวย	85
29	ศาลเพียงตา	86
30	นายทวี สุภีระ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ เป็นประธานในพิธีบวงสรวง เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2537	89
31	เรือตรี ดร.สุนัย ณ อุบล อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ถือนพานบายศรี ร่วมขบวนแห่ในพิธีบวงสรวง เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2537	90
32	ประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิ ร่วมพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2537	93
33	การรำบวงสรวงถวายแด่ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลในงานบุญเดือนหก หลังจากเปิดงาน เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2537	96
34	นายสุชาติ ชรรรมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ กล่าวสดุดี เจ้าพ่อพญาแล เนื่องในวันฉัตรถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2538 เวลา 07.00 น. ณ บริเวณอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล	99
35	ผู้ถวายช้างแด่เจ้าพ่อพญาแล โดยถวายตะขอช้าง วางบนพานเบื้องหน้ารูปหล่อองค์อนุสาวรีย์	100
36	ประชาชนชาวชัยภูมิร่วมพิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2537 ณ สนามกีฬาเทศบาลเมืองชัยภูมิ	101

- 37 ประชาชนชาวชัยภูมิร่วมพิธีสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแล ณ บริเวณ
ศาลเจ้าพ่อพญาแล 102
- 38 นายสุชาติ ธรรมมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ เป็นประธาน
เปิดงานเจ้าพ่อพญาแล ประจำปี 2538 105
- 39 การรำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในพิธีเปิดงาน
เจ้าพ่อพญาแล ประจำปี 2538 106
- 40 ม.ต.ท. วิลาศ ฤทธิ์ขจร บนบานเจ้าพ่อพญาแลให้ช่วยจับกุม
ผู้ต้องหาได้สำเร็จ 121
- 41 นางพงษ์ นิยมมงคล ประธานกรรมการฝ่ายเครื่องบวงสรวง
ได้จัดเตรียมเครื่องบวงสรวงติดต่อกันมาเป็นเวลา 28 ปี 129
- 42 บายศรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล 130
- 43 ผู้ร่วมขบวนแห่ในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล 136
- 44 หลวงพ่อเป็น วัดบางพระ จังหวัดนครปฐม เป็นประธานพิธีเททอง
เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 150
- 45 สมเด็จพระมหามหาวังศ์ เป็นองค์ประธานจุดเทียนชัยสร้างวัดถุ่มงคล
เจ้าพ่อพญาแล ณ บริเวณศาลหนองปลาเต่า เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 8
พฤศจิกายน 2535 เวลา 19.19 น. 151
- 46 แผ่นปี่มขนวนจากพระเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ที่นำมาสร้างวัดถุ่มงคล
เจ้าพ่อพญาแล รุ่งสร้างศาลบวงสรวง 152
- 47 วัดถุ่มงคลเจ้าพ่อพญาแลประเภทต่าง ๆ รุ่งสร้างศาลาบวงสรวง 153
เจ้าพ่อพญาแล ณ บริเวณศาลหนองปลาเต่า เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 8

- 48 พ.ต.ท.สุวรรณ หงอกพิสัย ได้ชูชาติตฤมงคลเจ้าพ่อพญาแลติดตัวไป
ขณะออกปฏิบัติหน้าที่ ทำให้รอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์ถึง 2 ครั้ง 155
- 49 นายคำตัน โคกม่วง มีวัดตฤมงคลเจ้าพ่อพญาแลรื้อสร้างศาลาบวงสรวง 156

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

คำว่า "เจ้าพ่อ" หมายถึง บิดาผู้ยิ่งใหญ่ ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า ตามศาสนาพุทธ และศาสนาฮินดู เช่น ท้าวมหาพรหม เจ้าพ่อขุนताल เจ้าพ่อพญาแล เป็นต้น ประชาชนจะสร้างสถานที่สักการะเช่นไหว้ขอความช่วยเหลือ (ศรีศกดิ์ วัลลิโกดม. 2527 : 11-13)

พระยาภักดีชุมพล (แล) หรือคนทั่วไปนิยมเรียกว่า "เจ้าพ่อพญาแล" รัชการในสำนักเจ้าอนุวงศ์ มีตำแหน่งเป็นพี่เลี้ยงราชบุตรของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งขณะนั้นเจ้าอนุวงศ์เป็นเจ้าของประเทศราช อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย จะเป็นด้วยเหตุผลประการใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ท้าวแลได้อพยพครอบครัวและบริวารเดินทางข้ามแม่น้ำโขงที่ท่าเมืองชัยบุรี ประเทศลาว เข้ามาถึงเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. 2360 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ท้าวแลได้พาครอบครัวและบริวารเดินทางต่อมาตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพอยู่ที่บ้านน้ำขุ่นหนองอีจาน (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา) โดยพิจารณาเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ราบลุ่มดินดี มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน อุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีผู้มาร่วมเป็นพรรคพวกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นใน พ.ศ. 2362 ท้าวแลได้อพยพครอบครัวและบริวารมาตั้งมั่นประกอบอาชีพอยู่ที่โนนน้ำอ้อมสีลอง (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ) โดยที่ท้าวแลเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูง จึงมีผู้อพยพครอบครัวมาตั้งมั่นประกอบอาชีพ รวมตัวกันเป็นหมู่บ้านได้ถึง 12 หมู่บ้าน อย่างเป็นึกแผ่น มีคนเคารพนับถือยำเกรงเป็นจำนวนมาก ฝ่ายนางบุญมีก็ได้ฝึกสอนหญิงชาวบ้านให้รู้จักการทอผ้าขึ้นห่ม ทอผ้าซิด ด้วยความกตัญญูรักต่อผู้มีพระคุณที่เคยเป็นเจ้าเหนือหัว ท้าวแล

ได้ส่งส่วยอากรผ้าขาว เกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปบรรณาการแก่เจ้าอนุวงศ์ ด้วยความดีความชอบใน
 ครั้งนี้ เจ้าอนุวงศ์ได้ปูนบำเหน็จความชอบแต่งตั้งให้ท้าวแลมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนภักดีชุมพล"
 ด้วยเกียรติยศและชื่อเสียงของขุนภักดีชุมพลได้แพร่สะพัดไปทั่วสารทิศ จึงมีผู้นอพยพหลั่งไหลมาตั้ง
 บ้านเรือนเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ จนทำให้ในหน้าอ้อมซีลองคับแคบ ไม่สะดวกต่อการทำมาหากิน
 ในปี พ.ศ. 2365 ขุนภักดีชุมพลจึงได้อพยพครอบครัวและบริวารมาตั้งหลักปักฐานอยู่ระหว่างบ้าน
 หนองหลอด กับบ้านหนองปลาเฒ่า ให้ชื่อบ้านใหม่ว่า "บ้านหลวง" โดยพิจารณาเห็นว่าบ้านหลวง
 มีน้ำล้อมรอบ ทั้งด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออก มีพื้นที่กว้างอยู่ระหว่างกลาง

พ.ศ. 2367 ขุนภักดีชุมพลได้เก็บส่วยสาอากรจากชายฉกรรจ์ พร้อมด้วยทองคำก้อนใหญ่
 ไปบรรณาการแก่เจ้าอนุวงศ์อีกเช่นเคย ในครั้งนี้เจ้าอนุวงศ์ได้ปูนบำเหน็จความชอบแก่ขุนภักดีชุมพล
 เป็น "พระภักดีชุมพล" ส่วนนางบุญมีได้รับบรรดาศักดิ์เป็นท้าวบุญมี ในโอกาสเดียวกันนี้พระภักดีชุมพล
 ได้ขอให้เจ้าอนุวงศ์ตั้งชื่อเมืองที่ตนตั้งรกรากอยู่ เจ้าอนุวงศ์ได้ตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า "เมืองชัยภูมิ"
 โดยให้เหตุผลว่า ขณะที่อพยพจากเมืองเวียงจันทน์นั้นได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงที่เมืองชัยบุรี ขณะศัตรู
 หม่มมาร มีคนเคารพยำเกรง มีชื่อเสียงโด่งดัง

ต่อมาข่าวการตั้งเมือง และความสามารถในการปกครองของพระภักดีชุมพล ได้ทรง
 ทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าส่งสาส์นถึงพระภักดี
 ชุมพล สรุปลงใจความได้ว่า ให้รักษาความซื่อสัตย์ รักษาชื่อเสียง ศักดิ์ศรี และจงรักภักดีต่อราชวงศ์
 จักรี เมื่อปฏิญาณตนแล้วให้พระภักดีชุมพลเข้ารับตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ พระภักดีชุมพลกราบ
 น้อมรับสาส์นด้วยความปลื้มปิติยินดียิ่ง พร้อมกับประกาศก้องแก่ประชาชนให้มาร่วมรับทราบ และ
 ตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ พุทธศาสนา และชาติไทยจนชั่วชีวิต

(มโนส ชาญชูวงศ์. 2522 : 22-23)

พระภักดีชุมพลเป็นเจ้าเมืองที่มีคุณธรรมสูง เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม เป็นผู้นำ
 ที่ดี มีศีลธรรม มีพรหมวิหารสี่ เป็นผู้ที่มีสปิริตธรรม มีจิตวิทยาในการปกครองประชาชน สามารถ
 ช่วยประชาชนได้ในด้านขวัญและกำลังใจ โดยการเป็นหมอผีไสยศาสตร์ สามารถไล่ผี ปราบผี

เช่น ฝิ่บอบ ฝิ่เปรต ฝิ่กระลือ เป็นหมอแต่งแก้ เป็นนักโหราศาสตร์ ทำนายทายทักได้ถูกต้อง
แม่นยำ เป็นผู้มีความจาอันศักดิ์สิทธิ์

ในปี พ.ศ. 2369 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีข่าวเล่าลือไป
ถึงเวียงจันทน์ว่า ไทยเกิดวิวาทกันขึ้นกับอังกฤษ อังกฤษจะยกทัพเรือเข้ามาตีกรุงเทพฯ
(แสงไสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์. 2523 : 110) เจ้าอนุวงศ์จึงเห็นเป็นโอกาสได้ก่อ
การกบฏยกทัพเข้ามายึดเมืองนครราชสีมา โดยหลอกเจ้าเมืองรายทางว่าอังกฤษรบกับกรุงเทพฯ
จึงยกทัพมาช่วย เจ้าเมืองคนใดไม่เชื่อก็ถูกจับประหารชีวิต ผลที่สุดทัพเจ้าอนุวงศ์สามารถยึดเมือง
นครราชสีมาได้ ต่อมาเมื่อความแตกเจ้าอนุวงศ์จึงกวาดต้อนชาวเมืองนครราชสีมา รวมทั้ง
คุณหญิงโมด้วย เพื่อกลับไปนครเวียงจันทน์ เมื่อเดินทางมาถึงทุ่งสัมฤทธิ์ หญิงชายชาวเมือง
นครราชสีมาที่ถูกจับ นำโดยคุณหญิงโม ภรรยาเจ้าเมืองนครราชสีมา ได้ลุกฮือขึ้นต่อสู้ ฝ่าย
พระภักดีชุมพลพร้อมด้วยเจ้าเมืองใกล้เคียง ได้ยกทัพออกไปช่วยคุณหญิงโมรบกับเจ้าอนุวงศ์
ทัพเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์จึงแตกพ่ายไป ด้วยผลงานอันกล้าหาญเด็ดเดี่ยว คุณหญิงโมจึงได้รับ
พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นท้าวสุนารี พระภักดีชุมพลได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น
"พระขรรค์ชัยมงคล"

ในปีเดียวกัน เจ้าอนุวงศ์ได้นำกองทัพเข้าตีเมืองชัยภูมิอีกครั้ง พระขรรค์ชัยมงคลต่อสู้
จนสุดความสามารถ แต่ต้องพ่ายแพ้เพราะกำลังคนมีน้อย เจ้าอนุวงศ์จับตัวพระขรรค์ชัยมงคลไว้ได้
และเกลี้ยกล่อมให้เป็นกบฏด้วย แต่พระขรรค์ชัยมงคลไม่ยอม เจ้าอนุวงศ์จึงสั่งให้นำตัวไปประหารชีวิต
ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า ก่อนจะถูกประหารชีวิต พระขรรค์ชัยมงคลได้จุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย หันหน้า
ไปทางกรุงเทพฯ อธิษฐานระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ และเทพเจ้าเหล่าเทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์ให้รับทราบ
พร้อมกล่าวคำสัจย์ว่า "เราเจ้าเมืองชัยภูมิ รักษาชาติเท่าชีวิต ไม่ยอมเป็นกบฏเด็ดขาด ยอมสละ
ชีวิตเพื่อความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และชาติบ้านเมือง เราไม่ผิดมันฆ่าเรา
ให้มันได้รับความทรมาณถูกฆ่าตายเช่นกัน" (วิลาศ ฤทธิ์ขจร. 2535 : 17)

ต่อมาทางกรุงเทพฯ ได้ทราบข่าวถึงการเป็นภรรยาของเจ้าอนุวงศ์ ได้ยกกองทัพไปตี เมืองเวียงจันทน์จนแตกพ่าย จับเจ้าอนุวงศ์มาขังประจานที่กรุงเทพฯ หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ประจานเจ้าอนุวงศ์ก่อนถูกประหาร มีใจความว่า "เป็นภรรยาเหล็กใหญ่สำหรับใส่อนุ มีรั้วตาราง ล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน มีกรงเหล็กน้อย ๆ สำหรับใส่บุตรหลานภรรยาอนุถึง 13 กรง มีเครื่อง กรรมกรณ์ ครก สาก สำหรับโขลก มีเบ็ดสำหรับเกี่ยวแขวน มีกะทะสำหรับต้ม มีชวานผ่าอก มีเลื่อยสำหรับเลื่อย ไว้ครบทุกสิ่ง แล้วตั้งขาหย่างเสียบเป็น" อยู่ได้ประมาณ 7 วัน 8 วัน อนุป่วยเป็นโรคลงโลหิตตาย (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. 2505 : 92-93)

ตั้งแต่นั้นมา ชาวชัยภูมิเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นผู้มีวาจาอันศักดิ์สิทธิ์ สืบแข่งเจ้าอนุวงศ์ ไว้ก่อนตนเองถูกประหารชีวิต เจ้าอนุวงศ์ก็ต้องถูกจับขังประจานทรมานถึงรากเลือดตาย ประชาชน ชาวชัยภูมิจึงพากันมาชุมนุมปลูกสร้างอนุสรณ์สถาน ณ ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า เรียกว่า "ศาลเจ้าพ่อ พญาแล" ถือว่าเป็นศาลศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการะของชาวชัยภูมิตลอดมา ทุก ๆ ปี พ่อค้า ประชาชน ได้จัดให้มีงานเทศกาลบุญเดือนหก และในวันพุธแรกเดือนหกของทุกปี จะจัดให้มีพิธี บวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 นายช่วย นนทะนาคร ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ร่วมกับประชาชนชาวชัยภูมิ ได้จัดสร้างอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ประดิษฐานงามสง่า ประกาศความศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่กลางเมืองชัยภูมิอีกแห่งหนึ่ง นับเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ ในวันที่ 12 มกราคมของทุกปี ผู้ว่าราชการจังหวัดร่วมกับประชาชนชาวชัยภูมิ ได้จัดให้มีพิธี บวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลอีกเช่นกัน ประชาชนชาวชัยภูมิได้ให้ความสำคัญต่อศาลเจ้าพ่อ พญาแล และอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแลเป็นอย่างดี โดยมีความเชื่อว่าสถานที่ทั้งสองแห่งมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ฉะนั้นประชาชนชาวชัยภูมิจึงใช้สถานที่ดังกล่าวประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองหรือใช้คนทรง (เทียม) เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับ ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า ดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลยังเป็นอมตะภาวะ วนเวียนอยู่เหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ คอยช่วยเหลือโดยมาเข้าฝันบอกเหตุ สามารถปกป้องคุ้มครอง

บ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้อย่าง
อัศจรรย์

ความสำคัญของความเชื่อในดวงวิญญาณของคนที่ตายแล้ว ได้ส่งผลมาจากความเชื่อตาม
ประเพณีฮีดลิสสองคองลิสส์ ของชาวจังหวัดชัยภูมิที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังผลการศึกษา
ของ ธวัช บุญโสม (2533-2534 : 69) พบว่าชาวอีสานยังมีความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ
อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าศาสนาพุทธจะเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิต แต่ปรัชญาหรือหลักธรรมของ
ศาสนาพุทธไม่สามารถลบความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณในสังคมอีสานได้ ฉะนั้นเมื่อพิจารณา
ฮีดลิสสอง (คือจารีตที่จะต้องปฏิบัติในรอบสิบสองเดือน) จะพบว่าจารีตหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวกับ
ความเชื่อเรื่องภูตผีและวิญญาณมีอยู่ไม่น้อยกว่าพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ และยังพบว่าพิธีกรรม
เกี่ยวกับเรื่องผีและวิญญาณ ไม่น้อยในภาคอีสาน ได้นำพระภิกษุมาร่วมพิธีกรรมด้วย ซึ่งพระภิกษุ
ชาวอีสานหาได้ปฏิเสธพิธีกรรมเกี่ยวกับผีที่ชาวบ้านมาใช้วัดเป็นสถานที่จัดกิจกรรม เช่น การแห่
บั้งไฟ (ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการสร้าง ตกแต่งบั้งไฟ) ส่วนบทบัญญัติในฮีดลิสสองนั้น ได้กำหนด
พิธีกรรมความเชื่อภูตผีวิญญาณอยู่ด้วย เช่น บุญไหว้ผีตาแฮก (ผีประจำไร่นา) บุญชำระ บุญไหว้ผี
ปู่ตา ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมใหญ่ของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่ามีพิธีกรรมทางศาสนาที่ปะปนกับความเชื่อ
เรื่องภูตผี เช่น บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญบั้งไฟ ถ้าพิจารณาถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับผีจะเห็นว่า
จุดมุ่งหมายและลักษณะพิธีกรรมโดยทั่ว ๆ ไป จะเป็นการเลี้ยงบวงสรวงทำนุรักษาน้ำให้กับผีที่ให้คุณ
ประโยชน์ต่อบ้านเมืองและต่อบุคคล ชนิดของผีที่ให้คุณประโยชน์ตามความเชื่อของชาวอีสานนั้น
อภิชาติ ทองอยู่ ; สมพจน์ สมบูรณ์ และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (ม.ป.ป. : 20-24) กล่าวว่า
ได้แก่ ผีแถน ผีอาฮักหรือมเหสีกษัตริย์ ผีปู่ตา ผีตาแฮก ผีบรรพบุรุษ (ผีเชื้อ) ผีดง ผีน้ำ นอกจากนี้
ในการทำบุญปลีทานตามแบบพุทธศาสนา ได้มีการเรียกเชิญผีเหล่านี้มาเป็นพยานรับรู้ทุกครั้ง
แนวปฏิบัตินี้มีปรากฏในคาถาชุ่มนมเทวดา สักเค กามา จะรูเป ฯลฯ (พระครูอรุณธรรมรังษี.
2535 : 51) ผีชั้นสูงที่ปรากฏในกรณีสูตร ได้แก่ ภูมิเทวดา รุกขเทวดา อากาศเทวดา
ศิริลิขเทวดา จันทรลิขเทวดา

ในสังคมปัจจุบัน กระแสความคิดใหม่ ๆ ที่เป็นวิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทในด้าน การศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ของชาวจังหวัดชัยภูมิ แต่ก็ได้หมายความว่า ได้ละเลยหรือทอดทิ้งความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือ เจ้าพ่อพญาแล จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแลของชาว จังหวัดชัยภูมิ ยังมีความเชื่อถืออย่างเหนียวแน่น นับเป็นแห่งหนึ่งที่ยังสืบทอดพิธีกรรมนี้อยู่อย่าง ต่อเนื่องเป็นประจำทุกวันและทุกปี จึงเป็นแหล่งที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม และคติ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลได้อย่างสมบูรณ์

จากการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อ พญาแลของชาวจังหวัดชัยภูมิ พบว่ามีความน่าสนใจหลายประการ นับตั้งแต่ เริ่มมีพิธีบวงสรวง ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลเป็นประจำทุกปี โดยกระทำกันในวันพุธแรกของเดือนหก นอกจากนี้ยังมี พิธีกรรมอื่น ๆ เช่น พิธีบอกกล่าว พิธีบนบานและแก้บน พิธีรักษาผู้ป่วย ประเด็นที่น่าสนใจเหล่านี้ จึงควรที่จะมีการศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมและคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแลอย่างละเอียด ลึกซึ้ง

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล
2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบองค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล
2. ทำให้ทราบคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล
3. เป็นการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ในด้านความเชื่อและพฤติกรรมทางสังคมของประชาชนระดับท้องถิ่นของจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านความเชื่อของประเทศ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มาประกอบพิธีกรรม และผู้มาร่วมพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล ที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ที่บ้านคนทรง จำนวนประมาณ 2,000 คน ผู้นำในพิธี บวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จำนวน 1 คน ผู้ช่วยผู้นำบวงสรวง จำนวน 1 คน คนทรง จำนวน 9 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำบวงสรวงและผู้ช่วยผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จำนวน 2 คน คนทรง จำนวน 9 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้มาประกอบพิธีกรรม จำนวน 150 คน ผู้มาร่วมพิธีกรรม จำนวน 150 คน ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล ที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ที่บ้านหมอทรง โดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)
3. ระยะเวลาในการศึกษา เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ศึกษาและรวบรวมข้อมูล 2 วิธี คือ

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวม 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติเมืองชัยภูมิ

1.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม

1.1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ โดยทั่วไป

1.2 รวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยดำเนินการดังนี้

1.2.1 การสังเกต ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามคติความเชื่อจากพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแลของชาวจังหวัดชัยภูมิ

1.2.2 การสัมภาษณ์และการสอบถาม ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และการสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลตามที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษา เพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องประวัติความเป็นมาของเมืองชัยภูมิ ความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล

1.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา แยกออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.2.3.1 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่หนึ่งเป็นข้อมูลภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล ตอนที่สองเป็นข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล และตอนที่สามเป็นข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล

1.2.3.2 เครื่องบันทึกเสียง เพื่อใช้บันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์

1.2.3.3 กล้องถ่ายรูป เพื่อใช้บันทึกภาพลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบพิธี ตลอดจนเครื่องใช้ในการประกอบพิธี และอื่น ๆ

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาดำเนินการวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนี้

2.1 วิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อญาแล

2.2 วิเคราะห์คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อญาแล

3. ชั้นเสนอผลการศึกษา

ในการเสนอผลการศึกษา ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

เจ้าพ่อญาแล หมายถึง ชาวเวียงจันทน์คนหนึ่งที่เคยรับราชการในสำนักเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ ได้อพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ ทำความดีความชอบในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาภักดีชุมพล" เจ้าเมืองชัยภูมิตนแรก เมื่อถึงแก่อนิจกรรมได้กลายเป็นดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนสร้างสถานที่สักการะ เช่น ไหว้ขอความช่วยเหลือ

องค์ประกอบ หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันทำให้เกิดเป็นรูปขึ้นใหม่โดยเฉพาะ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2531 : 888)

พิธีกรรม หมายถึง งานที่จัดขึ้นเพื่อลืทธิความซลัง เป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อถือเท่านั้น การประกอบพิธีกรรมมักระบุชื่อพิธีกรรมนั้น ๆ ไว้ด้วย เช่น พิธีรับพระราชทานปริญญาบัตร ฯลฯ พิธีกรรมจึงมีบทบาทในการสร้างความ

ศรัทธา ความเชื่อมั่น ความรู้สึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้ม
ปิติยินดีแก่ผู้ร่วมพิธี (วิชาภรณ์ แสงมณี. 2525 : 1)

คติความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ ทั้งที่สิ่งนั้นมีตัวตนหรือไม่ก็ตาม การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงกับสิ่งนั้นก็ได้ ซึ่งในที่นี้คือการยอมรับนับถือเจ้าพ่อพญาแล
ในด้านการประกอบพิธีกรรม ในด้านความฝัน และในด้านวัตถุมงคล

วิถีชีวิต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ หรือลักษณะการดำเนินชีวิตตลอดระยะเวลาของการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยมีสภาพทางการเมืองการปกครอง ศาสนา ความเชื่อ เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นแนวทางกำหนดการประพฤติปฏิบัติ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติเมืองชัยภูมิ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อ โดยทั่วไป

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติเมืองชัยภูมิ

สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ (2526 : 29-32) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองชัยภูมิว่า
ประมาณ พ.ศ. 2360 ได้มีขุนนางเวียงจันทน์คนหนึ่งมีนามว่า อ้ายแล (แล) ตามประวัติเดิม
มีตำแหน่งเป็นพี่เลี้ยงราชบุตรเจ้าอนุเวียงจันทน์ ได้ลาออกจากหน้าที่อพยพครอบครัวและไพร่พล
ชาวเมืองเวียงจันทน์ข้ามลำน้ำโขง ขึ้นแรกตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านน้ำซุ่นหนองอีจาน ต่อมาอพยพมาอยู่ที่
ที่โนนน้ำอ้อม นายแลได้เก็บส่วยผ้าขาวจากชายฉกรรจ์ส่งไปบรรณาการแก่เจ้าอนุเวียงจันทน์
เจ้าอนุเวียงจันทน์ขุนบ้ำาเห็นใจความชอบตั้งให้เป็น "ขุนนักตีซุ่มพล" ต่อมาปี พ.ศ. 2365

จึงย้ายเมืองชัยภูมิมาตั้งระหว่างหนองปลาเฒ่ากับหนองหลอด ชื่อบ้านใหม่ว่า "บ้านหลวง"
 พ.ศ. 2366 ชุนักดีชุมพลชุดบ่อกองจึงนำไปถวายเจ้าอนุเวียงจันทน์ และได้รับบำเหน็จ
 ความชอบแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ พ.ศ. 2369 เจ้าอนุเวียงจันทน์มีคำสั่งให้พระยาภักดีชุมพล
 (แล) เกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปสมทบที่เวียงจันทน์ พระยาภักดีชุมพล (แล) ไม่ยอมปฏิบัติตามจึงถูกจับมา
 ประหารชีวิต

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2528 : 109) ได้กล่าวถึงประวัติอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล
 (แล) และประวัติพระยาภักดีชุมพล (แล) ว่า อนุสาวรีย์แห่งนี้ตั้งอยู่ใจกลางสี่แยกถนนพหลโยธินกับ
 ถนนบรรณาการ หน้าเทศบาลเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ตัวอนุสาวรีย์หล่อเป็นรูปพระยาภักดีชุมพล
 (แล) ขนาดเท่าตัวคนธรรมดาในท่ายืนถือหนังสือ หันหน้าไปทางทิศใต้ ตั้งอยู่บนฐานสูง 2 เมตร
 ในใจกลางลานคอนกรีตรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตามประวัติพระยาภักดีชุมพล (แล) เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ
 คนแรกที่ได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นเป็นปึกแผ่น ต่อมาเจ้าอนุวงศ์เจ้านครเวียงจันทน์ได้ก่อการกบฏ
 ต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ส่งคนมาเกลี้ยกล่อมให้พระยาภักดีชุมพล
 (แล) เข้าร่วมด้วย พร้อมทั้งให้จัดเสบียงกรังให้กับกองทัพเวียงจันทน์ด้วย แต่พระยาภักดีชุมพล
 (แล) ยังยึดมั่นในความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ จึงได้ปฏิเสธและ
 ทำการขัดขวาง ครั้นเมื่อเจ้าอนุวงศ์ยึดเมืองนครราชสีมาได้แล้วจึงส่งทหารมาจับพระยาภักดีชุมพล
 (แล) ไปประหารชีวิตเสีย ที่ตำบลหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ ในปี พ.ศ. 2369

เดิม วิภาคย์พจนกิจ (2530 : 17-22) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองชัยภูมิว่า ในสมัย
 รัชกาลที่ 2 มีชาวเวียงจันทน์ชื่อ ท้าวแล ได้พาครอบครัวและพรรคพวกอพยพมาตั้งหลักแหล่ง
 ประกอบอาชีพอยู่บ้านหนองน้ำขุ่นหนองอีจาน พ.ศ. 2362 จึงได้ย้ายมาอยู่บ้านซ็อลอง (ในน้ำอ้อม)
 พ.ศ. 2365 จึงได้ย้ายครอบครัวและผู้คนมาตั้งบ้านใหม่ เรียกว่าบ้านหลวง และไม่ยอมส่งส่วย
 เวียงจันทน์อีกต่อไป ในรัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหลวงขึ้นเป็นเมืองชัยภูมิ และตั้งให้
 ชุนักดีชุมพล (แล) เป็น "พระยาภักดีชุมพล" เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก พ.ศ. 2369 เกิดกบฏ
 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ยกทัพมายึดเมืองนครราชสีมา พระยาภักดีชุมพล (แล) ได้ยกไพร่พล

ไปช่วยคุณหญิงโม ตีชนาบกองทัพเจ้าอนุวงศ์แตกพ่าย ล่าถอยออกจากเมืองนครราชสีมา ไปยึดเมืองชัยภูมิ และได้เกลี้ยกล่อมพระยาภักดีชุมพล (แล) ให้คิดกบฏด้วย แต่พระยาภักดีชุมพล (แล) ไม่ยอม เจ้าอนุวงศ์จึงจับฆ่าเสียที่บริเวณหนองปลาเฒ่า ต่อมาชาวเมืองจึงได้สร้างศาลให้เป็นอนุสาวรีย์ไว้ที่หนองปลาเฒ่า มีผู้เคารพนับถือพากันมากราบไหว้บูชา กลายเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้

ชวชีพ โผนโกทก (2532 : 111-112) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองชัยภูมิว่า บริเวณจังหวัดชัยภูมิ พบหลักฐานเป็นเมืองโบราณหลายยุคสมัยซ้อนกันอยู่ นับตั้งแต่สมัยทวารวดีพบเสมาหินจำนวนมาก และพระพุทธรูปศิลาอีกเล็กน้อย และมีศิลาจารึกอักษรปัลลวะ ซึ่งใช้อยู่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 12, 16 เช่น เสมาหินวัดกุดโจ้ง เสมาหินเมืองชัยวาฬ และจารึกวัดบ้านหินผาย อำเภอชุมแพ เป็นต้น หลังจากนั้นอิทธิพลขอมสมัยพระนครก็เข้ามาแทนที่ ดังปรากฏที่ชัยภูมิเป็นต้น เมื่อสิ้นอำนาจขอมในภาคอีสานแล้วเราไม่ทราบชุมชนบริเวณชัยภูมิหลายร้อยปี ครั้นสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏชื่อเมืองจตุรัส เป็นเมืองบริวารของเมืองโคราช

เมืองชัยภูมิตั้งขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อท้าวแล ได้พาสัมภรรยาคบพอกอพยพจากเวียงจันทน์ มาตั้งภูมิลำเนาชานเมืองโคราช และย้ายตั้งที่บ้านเข็ลอง (ห่างจากตัวเมืองปัจจุบัน 6 กิโลเมตร) เมื่อ พ.ศ. 2362 ท้าวแลยังขึ้นกับเวียงจันทน์ โดยส่งส่วยผ้าแก่เวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์จึงตั้งให้เป็นขุนภักดีชุมพล ราว พ.ศ. 2365 ย้ายเมืองมาตั้งในสถานที่ปัจจุบัน เพราะมีแหล่งน้ำดีกว่า มีที่ราบลุ่มกว้างใหญ่สามารถทำนาเลี้ยงไพร่พลได้มาก และเข้าหาเจ้าเมืองนครราชสีมาขอส่งส่วยให้แก่กรุงเทพฯ คือส่งส่วยผ้าขาวและผลเร็ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาภักดีชุมพล เจ้าเมืองชัยภูมิ

ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2369 เกิดกรณีเจ้าอนุวงศ์ พระยาภักดีชุมพลไม่ยอมเข้าข้างเจ้าอนุวงศ์ และไม่ยอมอพยพกลับเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ให้เจ้าราชวงศ์ (เจ้าสุทธิสาร) มาเกลี้ยกล่อมให้กลับเวียงจันทน์พร้อมกับกองทัพเจ้าอนุวงศ์ แต่พระยาภักดีชุมพล (แล) ไม่ยินยอม เจ้าราชวงศ์จึงจับประหารเสียที่หนองปลาเฒ่า (ชาวชัยภูมิได้สร้างศาลไว้ที่นั่น และมีคนเคารพมาก

มีงานบุญเช่นสรงประจำปี) เจ้าสุทนต์สารได้อพยพชาวเมืองชัยภูมิกลับเวียงจันทน์ พระยานรินทร์ต่อต้านทัพไทยอย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะที่ค่ายบกวาน (อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี) ภายหลังกองทัพไทยจับตัวพระยานรินทร์ได้ และเกลี้ยกล่อมให้เข้ากับกรุงเทพฯ พระยานรินทร์ไม่ยินยอม จึงส่งเข้ากรุงเทพฯ

หลังจากกรณีเจ้าอนุวงศ์เรียบร้อยแล้ว ชาวชัยภูมิก็สมัครที่มาอยู่ ณ ภูมิลำเนาเดิมที่ชัยภูมิอีกครั้งหนึ่งสมัยปฏิรูปการปกครองหัวเมืองสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้พระเหล็ย (บัว) มาเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ จัดระบบการปกครองใหม่โดยนำเมืองบ้ำเหนือจนครงค์ เมืองสีมม (จตุรัส) เมืองภูเขียว เมืองเกษตรสมบูรณ์ รวมกับเมืองชัยภูมิ ตั้งเป็นจังหวัดชัยภูมิ (ทุกเมืองที่กล่าวมานั้น เดิมขึ้นกับเมืองนครราชสีมาทั้งสิ้น รวมทั้งชัยภูมิ)

ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ (2533 : 25-27) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองชัยภูมิว่า ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีขุนนางชาวเมืองเวียงจันทน์คนหนึ่งชื่อ อ้ายแล นายแล ได้อพยพเดินทางมาถึงในน้ำอ้อม นายแลเห็นเป็นชัยภูมิอันอุดมสมบูรณ์จึงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี้ เมื่อปี พ.ศ. 2362 เรียกชื่อตามชื่อเมืองเก่าว่า เมืองชัยภูมิ

เมื่อตั้งเมืองมั่นคงดีแล้ว นายแลได้เก็บส่วยผ้าขาวจากชาวบ้านนำไปถวายเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ทรงขุนบำเหน็จความชอบให้นายแล โดยแต่งตั้งให้เป็นขุนภักดีชุมพล ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2369 ได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ได้มีใบบอกมายังพระยาภักดีชุมพล (แล) ให้เกณฑ์กำลังชายฉกรรจ์ไปร่วมกองทัพเวียงจันทน์ แต่ทว่าพระยาภักดีชุมพล (แล) ไม่ปฏิบัติตาม เพราะมีใจเอนเอียงมาเข้ากับฝ่ายไทย

นี่เองเป็นสาเหตุให้เจ้าอนุวงศ์โกรธแค้นพระยาภักดีชุมพล (แล) ยิ่งนัก ได้มอบให้ราชวงศ์เวียงจันทน์ ยกกำลังทหารมาจับพระยาภักดีชุมพล (แล) ฆ่าเสียที่หนองปลาเฒ่า ได้ต้นมะขามใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2369

สุภา ลือศิริ และคนอื่น (2535 : 36-37) ได้กล่าวถึงประวัติเมืองชัยภูมิว่า ชัยภูมิ เป็นเมืองเก่าแก่ เคยเป็นถิ่นที่อยู่ของขอมโบราณ เพราะมีปราสาทเป็นหลักฐาน เดิมเป็นท้องที่ว่างเปล่า ครั้นถึงรัชกาลที่ 2 นายแลข้าราชการสำนักของเจ้าอนุวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่หนองน้ำขุ่น เมื่อมีคนมากขึ้นจึงย้ายมาตั้งที่โนนน้ำอ้อม บ้านชีลอง นายแลยังคงส่งส่วยให้เมืองเวียงจันทน์เป็นปกติ ต่อมานายแลกลับหันมาขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา ส่งส่วยให้รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 เจ้าอนุวงศ์โกรธมาก ยกทัพมาจะเข้ามาตีกรุงเทพฯ โดยลอบหัวเมืองที่เดินทัพผ่านว่าจะมาช่วยกรุงเทพฯ รบกับอังกฤษ จนยึดได้เมืองนครราชสีมา นายแลเจ้าเมืองชัยภูมิ พร้อมด้วยนายด่านบ้านชวนยกทัพมาสมทบ ตีทัพเจ้าอนุวงศ์แตกพ่ายไป รัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าให้นายแลเป็น "พระยาภักดีชุมพล" ครองเมืองชัยภูมิ ต่อมาเจ้าอนุวงศ์แค้น จึงยกทัพมาจับตัวนายแลและฆ่าที่ได้ตีณะขามใหญ่ ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันสร้างศาลเจ้าพ่อพญาแล ณ ริมหนองปลาเฒ่า ปัจจุบันทางการสร้างเป็นศาลาทรงไทยชื่อ "ศาลพระยาภักดีชุมพล (แล)"

สุนัย ณ อุบล (2535 : 7-9) ได้กล่าวถึงประวัติจังหวัดชัยภูมิว่า ชัยภูมิเป็นเมืองเก่าแก่ตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ ซึ่งถือว่าเป็นเมืองผ่านของขอม เมืองชัยภูมิปรากฏชื่ออีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 2 มีชาวเวียงจันทน์คนหนึ่งชื่อ นายแล เป็นข้าราชการสำนักเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ ได้ลาออกอพยพครอบครัวและบริวารข้ามลำน้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองขุ่น (หนองอีจาน) พ.ศ. 2365 นายแลอพยพผู้คนมาตั้งเมืองใหม่ที่บ้านโนนน้ำอ้อม ตั้งชุมชนใหม่นี้ว่า "บ้านชีลอง" ต่อมาได้ย้ายจากบ้านชีลองไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่บ้านหลวง หยุตส่งส่วยทุกชนิดให้เจ้าอนุวงศ์ หันมาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ได้ขุดพบทองคำที่เขาวพระยาฝ่อและนำทูลถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประเทศไทย ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บ้านหลวงขึ้นเป็นเมืองชัยภูมิ และพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้นายแลเป็น พระยาภักดีชุมพล (แล) ปกครองเมืองชัยภูมิ พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ หมายจะยกทัพเข้าไปตีกรุงเทพฯ ได้เกลี้ยกล่อมและบังคับให้หัวเมืองต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยร่วมเป็นกบฏด้วย แต่เมืองชัยภูมิโดยพระยาภักดีชุมพล (แล) ไม่ยอมจึงถูกอุปราชเมืองเวียงจันทน์จับไปประหารชีวิต ณ ได้ตีณะขามใหญ่

ริมหนองปลาเต่า ต่อมาชาวชัยภูมิได้ตั้งศาลขึ้น โดยมีรูปหล่อของพระยาภักดีชุมพล (แล) ประดิษฐานอยู่ภายใน เป็นที่สักการะของชาวชัยภูมิ

เอกสารและงานวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการเขียนภูมิหลัง ใช้เป็นกรอบแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาข้อมูลภาคสนาม

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม

กิ่งแก้ว อรรถากร (2520 : 96) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้ทำมีความสุข มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ 2 ประการ คือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักมีการประกอบพิธีกรรมตามโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอตั้งแต่เกิดจนตาย

ประมวล ดิคคินสัน (2521 : 89-174) ศึกษาเรื่องคติชนชาวบ้าน การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา ได้กล่าวถึงคติชาวบ้านในด้านความเชื่อสืบต่อกันมา และคติชาวบ้านในด้านพิธีกรรมไว้ว่า มนุษย์มีความคิดคำนึงเมื่อเกิดความสงสัยในความลึกลับซับซ้อนของธรรมชาติ ก็ใช้ความคิดคำนึงอธิบาย และคิดว่าอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ จึงได้เกิดพิธีกรรมเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนคิดคำนึงขึ้นนั้นช่วยเหลือ พิธีกรรมนี้เป็นเครื่องรวมจิตใจของกลุ่มชน แสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ และทำให้สังคมมีกฎเกณฑ์

วิชาภรณ์ แสงมณี (2525 : 1) อธิบายถึงลักษณะของพิธีกรรมว่า เป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อลบล้างความชั่ว เป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อถือเท่านั้น การประกอบพิธีกรรมมักมีการระบุชื่อพิธีกรรมนั้น ๆ ไว้ด้วย เช่น พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีรับพระราชทานปริญญาบัตร ฯลฯ พิธีกรรมจึงมีบทบาทในการสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น ความรู้สึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติยินดีแก่ผู้ร่วมพิธี

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2529 : 1-2) ให้เหตุผลถึงการที่ประเพณี นิธิกรรม ในภูมิภาคต่าง ๆ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันว่า มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นประเพณีส่วนรวมของชาติส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ประเพณีส่วนรวมนี้ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด เป็นต้น

ลีลา วีระวงศ์ (2529) ได้รวบรวมและเรียบเรียงประเพณีฮีดลิสสอง อันเป็นประเพณีโบราณของอาณาจักรล้านช้าง โดยกล่าวถึงตำนานความเชื่อที่เป็นมูลเหตุของการเกิดประเพณี แนวปฏิบัติของผู้ปกครองบ้านเมือง และรายละเอียดของประเพณีแต่ละเดือน

ปรีชา นิตทอง (2530) รวบรวมและอธิบายประเพณีโบราณอีสาน เช่น ประเพณีประจำชีวิตเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ฯลฯ ประเพณีฮีดลิสสอง บุญเดือนอ้าย บุญเดือนยี่ ฯลฯ คาถาอาคม ตำราฤกษ์ยาม คำถวายทาน ตำราดูโสภ คะลำ คำสอนเขยสะได้สิ่งที่รวบรวมไว้นี้ชาวอีสานนิยมถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

สาร สารทัศนานนท์ (2530) รวบรวมประเพณีฮีดลิสสองและประเพณีสำคัญอื่น ๆ ของอีสาน คำว่าฮีดลิสสองนั้นอธิบายว่า เป็นคำเรียกเกี่ยวกับประเพณี นิธิกรรม ฮีดมาจากคำว่าจารีต ลิสสองมาจากคำว่าลิสสองเดือน ฮีดลิสสองจึงหมายถึงจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันในโอกาสต่าง ๆ ทั้งลิสสองเดือนปัจจุบันประเพณีบางอย่างอาจถูกยกเลิกไปบ้างในบางท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมและความเชื่อของประชาชนเป็นสำคัญ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530 : 190-192) กล่าวถึงนิธิกรรมว่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะนิธิกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด นิธิกรรมในสังคมไทยมีอยู่ 2 ประเภท คือ นิธิกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั้งประเทศ กับนิธิกรรมจำเพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของนิธิกรรมทั้งสองประเภทจะเหมือนกัน คือ มีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ในพิธี วิธิดำเนินการ และผู้ร่วมพิธี

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2532) เรียบเรียงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของไทย และแบ่งพิธีกรรมออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมตามปฏิทิน เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ ฯลฯ พิธีกรรมหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตหรือตามวงจรของชีวิต เช่น โกนจุก บวชนาค แต่งงาน ฯลฯ พิธีกรรมพิเศษนอกเหนือจากเทศกาลหรือวงจรชีวิต เช่น การปลูกเรือน การรักษาโรค ฯลฯ

วิจิตรา ขอนยาง (2532) ศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน จำนวน 20 เรื่อง พบว่าพื้นฐานของความเชื่อที่ทำให้เกิดประเพณี มีทั้งความเชื่อในธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา ไทโรศาสตร์ ดังจะพบได้จากการแสดงออกทางบทบาทของตัวละคร ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม คาถา วัสดุที่นำมาประกอบพิธี ส่วนลักษณะสำคัญของประเพณีนั้น มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นเรื่องของการปฏิบัติ เป็นการกระทำเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเนื่องมาจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งนั้น ๆ การประพฤติปฏิบัติ มีการหวังผลตอบแทน
2. เป็นการสั่งสมสืบทอด ประเพณีต้องเกิดจากการสั่งสมเอาไว้ในระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร จนคนส่วนใหญ่มองเห็นว่าเป็นเรื่องดีงาม ยึดเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต
3. เป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นตัวทำให้เกิดประเพณี ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น ประเพณีจึงมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พร้อมกับไม่สามารถเปรียบเทียบความดีความเลวของประเพณีในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้
4. เป็นเรื่องของแต่ละกลุ่มชน กลุ่มชนที่สืบทอดเชื้อสายจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีภาษาพูดเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน ย่อมมีประเพณีอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน

พิศมัย แสงจันทร์เทศ (2536) ศึกษาประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้น ศึกษามันผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด ซึ่งชาวพนมไพรเชื่อว่าเป็นร่างทรงของมเหศักดิ์ และสามารถติดต่อกับมเหศักดิ์ได้ ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมสามารถทำได้ตลอดปี โดยมีสถานที่ที่ใช้กระทำพิธี 3 แห่ง เครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีกรรม มีขันห้า ขันแปด เป็นสิ่งของที่กำหนดให้ใช้ในทุกพิธีกรรม ส่วน

เครื่องมือเครื่องใช้ใช้อันอื่นขึ้นอยู่กับลักษณะของพิธีกรรม ในด้านลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมนั้น
พิธีกรรมบางพิธีกรรมมีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น พิธีบอกกล่าวเป็นต้น บางพิธีกรรมมีลำดับขั้นตอน
ของการกระทำที่ซับซ้อน เช่น พิธีกรรมในประเพณีการเลี้ยงมเหศักดิ์ เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาใช้ผสมผสาน
แนวคิดและความรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกรรมที่
เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล อันเป็นเนื้อหาในบทที่ 2 พร้อมกับเป็นกรอบแนวทางในการสร้าง
แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต ในการศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3. เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อโดยทั่วไป

อภิชาติ ทองอยู่, สมพนธ์ สมบูรณ์ และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (ม.ป.ป. : 17-27)
ศึกษาสถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเองของชาวอีสาน สถาบันเกี่ยวกับความเชื่อพบว่า ตามครรลอง
แห่งวัฒนธรรม ชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญา 3 แบบ คือ พุทธ ผี พราหมณ์ ผสมผสานกัน
ความเชื่อแบบพุทธมีทั้งระดับโลกุตระ และ โลกียะ ความเชื่อแบบผีเป็นการสั่งสมประสบการณ์แห่ง
โลกทัศน์ ชั่วทัศน์ที่สืบทอดกันมาหลายรุ่น ตามทัศนะของชาวบ้านทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท
คือ ผีดีที่มีองค์ต่อสังคม กับผีร้ายที่สร้างความวิตกกังวลแก่บุคคลและชุมชน การแสดงออกถึงวัฒนธรรม
ความเชื่อมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ ส่วนของความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์ของผู้คนในหมู่บ้าน
ส่วนของความเชื่อหรืออุดมการณ์เฉพาะบุคคล ส่วนของผู้นำหรือตัวกลางในการทำพิธีต่อความเชื่อนั้น
ความเชื่อแบบพราหมณ์จะผสมกลมกลืนอยู่ในพิธีกรรมและความเชื่อทั้งสามอย่างนี้ มีจุดเชื่อมต่อกัน
และกันอย่างลงตัว

พระยาอนุมานราชชน (2502 : 32-33) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของความเชื่อ
เอาไว้ในหนังสือศาสนาเปรียบเทียบว่า ความเชื่อครั้งแรกเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะคลี่คลายออกเป็น
ศาสนาต่าง ๆ นั้น อาจแบ่งออกได้สองระยะ คือ ระยะแรกมนุษย์เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่มี
ชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งเป็นแรงอำนาจอยู่ในตัวของสิ่งนั้นเอง อาจให้คุณ
ให้โทษแก่คนได้ คติความเชื่อนี้เรียกว่า คติความเชื่อ ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ (Animatism)

ระยะต่อมามนุษย์มีความเชื่อว่า คนตลอดจนสิ่งอื่นที่มีชีวิตหรือ ไม่มีชีวิตก็ตาม ย่อมมีสิ่งหนึ่งซึ่งมองไม่เห็นตัวสิ่งอยู่ในนั้น สิ่งนี้คือที่เรียกกันว่าผีหรือวิญญาณ (Animism) ซึ่งพัวพันกันอยู่อย่างใกล้ชิดแยกออกจากกันได้ยาก

พระยาอนุমানราชชน (2508 : 68-128) อธิบายเรื่อง ผี ส่าง เทวดา ที่คนไทยนับถือ คำว่า "ผี" ใช้เรียกวิญญาณชั่วร้ายหรือผีเลว คำว่า "เทวดา" ใช้เรียกวิญญาณที่ดีหรือผีดี คำว่า "ส่าง" ใช้เรียกแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น อาจหมายถึงวิญญาณของผีที่ตายแล้วเป็นส่างหรือวิญญาณของคนตายโหง หรือคนที่ประพฤติไม่ดี หรือวิญญาณของย่ายายบรรพบุรุษที่นับถือ คติความเชื่อและการเชยสรวงบูชาแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และบทบาทหน้าที่ของผีต่าง ๆ นั้น

สุเทพ สุนทรภะลัช (2511 : 113-116) ศึกษาผีปู้ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ผีปู้ตาเป็นวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นบรรพบุรุษสายใด สกุลใด แต่เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านทุกคน ทำหน้าที่คุ้มครองอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน และดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นตามที่ผู้นับถือนั้น มี "จ้ำ" เป็นสื่อกลางในการติดต่อ การเลี้ยงประจำปีจะทำในเดือนหก มีการเชิญตามมาเข้าทรงเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ตามที่ชาวบ้านต้องการทราบ ความเชื่อในเรื่องนี้เปรียบเสมือนมาตรการในการควบคุมความประพฤติ มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ การเมือง สังคมหมู่บ้าน และสถาบันสงฆ์พุทธศาสนา

วิทย์ พิมพ์เงิน (2515 : 397-403) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของความเชื่อเอาไว้ในหนังสือความเป็นมาของมนุษยชาติว่า ความเชื่อของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์โดยทั่วไปต้องการความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ความเชื่อต่าง ๆ นั้นมักจะได้รับความบอกเล่าจากคนรุ่นก่อนว่ามีอำนาจลึกลับที่ช่วยคุ้มครองรักษาตน จึงมีการประกอบพิธีเพื่อแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น และเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำให้เกิดเหตุร้ายและเกิดผลดีได้ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูต ผี ปีศาจ มีอยู่ในสังคมนั้น จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะปรับปรุงคนให้เจริญขึ้น

ประสาธ อิศรปริดา และคนอื่น ๆ (2518) ศึกษาความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอีสาน พบว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับภูต วิญญาณ อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญอย่างหนึ่ง มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านจนแยกไม่ออกจากสถาบันอื่นของหมู่บ้าน เปรียบเสมือนเครื่องควบคุมความประพฤติและศีลธรรม เป็นเครื่องชี้ทางดำรงชีวิต ทั้งทางเกษตรกรรม การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การบริโภค การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวมทั้งการแก้ปัญหาของชาวบ้าน จึงนับว่าความเชื่อสัมพันธ์กับระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างใกล้ชิด

กาญจนา นาคพันธ์ (2522 : 111-119 ; 92-112) อธิบายเรื่องอารักษ์ อันเป็นความเชื่อของคนทุกชาติ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์คุ้มครองอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด โบสถ์ วิหาร หรือเขตแดน การเรียกชื่อ ประวัตินามเป็นมา รูปร่างลักษณะแตกต่างกันตามลัทธิ ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิประเทศ เช่น เรียกว่า เทวารักษ์ ทวารบาล โทวาริก รูปร่างคล้ายกับคนหรือเป็นยักษ์นรินทร์ เลือ่ สิงโต ช้าง เขี้ยวกาง นาค มังกร หัวมนุษย์หรือหัวกะโหลก หรือสิ่งของอื่น ๆ อธิบายถึงประวัติความเป็นมาตามตำนาน พงศาวดาร และบทบาทหน้าที่ของอารักษ์ชาติต่าง ๆ คือ อียิปต์ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ธิเบต เขมร ฟิลิปปินส์ และไทย

ยุพา วิสุทธิโกศล และคนอื่น ๆ (2523 : 26) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวชกับการรักษาแบบพื้นบ้านพบว่า ประชาชนในประเทศไทยด้อยพัฒนามักจะใช้ไสยศาสตร์ในการรักษาผู้ป่วย เพราะเชื่อว่าความเจ็บป่วยของมนุษย์นั้นมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ

1. สาเหตุโดยธรรมชาติ (Natural Cause) ส่วนมากเป็นอาการเจ็บป่วยทั่วไป เช่น ปวดท้องก็ว่ากินของแสลง ถูกแมงกัดก็ใช้สมุนไพรรักษา เป็นต้น
2. สาเหตุผิดธรรมชาติ (Preternatural Cause) เป็นการเจ็บป่วยที่ยากแก่การอธิบาย เพราะมีความสลับซับซ้อน เช่น ปวดท้องเพราะหาสาเหตุอื่นไม่พบก็เชื่อว่า "ถูกของ" คือเชื่อว่าถูกศัตรูเสกวัตถุหรือสิ่งของเข้าท้อง

3. สาเหตุมาจากอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernatural Cause) เชื่อว่า สาเหตุมาจากการกระทำของ ภูต ผี ปีศาจ วิญญาณชั่วร้าย วิญญาณบรรพบุรุษ เป็นต้น

มารยาท กิจสุวรรณ (2526 : 12-20) กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมของไทยว่า เหมือนกับชนชาติอื่น คือ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของคน ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาตินี้แบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ 9 ประเภท คือ

1. ความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา
2. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง
3. ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมและเวทมนต์
4. ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามและลางสังหรณ์
5. ความเชื่อเรื่องความฝัน
6. ความเชื่อเรื่องขวัญ
7. ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ
8. ความเชื่อเรื่องขากกลางบ้าน
9. ความเชื่อเรื่องลักษณะบุคคล

เจ. เอ็น. นูแคน (2527 : 110-115) ศึกษาวิจัยเรื่องเทวดาและผีของชาวอาหม แห่งมณฑลหนึ่งของความเชื่อของชาวไทย (ไต) โบราณ ผลการศึกษาพบว่า ชาวอาหมมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เทพเจ้า ภูต ผี ปีศาจ อย่างลึกซึ้งตั้งแต่ยุคเริ่มแรกก่อนที่จะอพยพเข้ามา ยังลุ่มน้ำพรหมบุตร แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลของฮินดูแต่ระบบความเชื่อเดิมก็ยังคงอยู่ มีการเซ่นไหว้ ในเดือน 3 เดือน 5 เดือน 6 เดือน 8 เดือน 10 เดือน 12 เดือนอื่น ๆ ถือว่าเป็นอัปมงคล ห้ามประกอบพิธี เทพเจ้าและผีแบ่งลำดับความสำคัญได้ 4 ประเภท คือ

1. เทพเจ้าในจักรวาล ถือเป็นเทพเจ้าที่มีความเก่าแก่มากที่สุด และมีความเกี่ยวข้องกับ การสร้างโลก
2. เทวดาทิ้งหลายที่ประทับอยู่บนสวรรค์หรือบนท้องฟ้า รวมทั้งเทพอื่น ๆ ที่มีความสำคัญรองลงมา
3. บรรดาภูตผี บางพวกอาจเป็นเทพารักษ์
4. เทพหรือผีของประชาชนกลุ่มอื่น เช่น ของกลุ่มชนที่มีชัยชนะเหนืออาหมแล้ว กษัตริย์อาหม ได้นำความเชื่อของกลุ่มชนนั้นมาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม

ศรีศกดิ์ วัลลิโกดม (2527 : 7-17) ศึกษาการนับถือผีในเมืองไทย พบว่าผีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนไทยมีอยู่ 4 ประเภท

1. เจ้าพ่อ ใช้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าตามศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู เช่น ท้าวมหาพรหม เจ้าพ่อขุนตาล เจ้าพ่อพญาแล เป็นต้น ประชาชนจะสร้างสถานที่สักการะเช่น ไหว้ขอความช่วยเหลือ
2. หลีกเมือง เป็นคติความเชื่อว่ามีเมืองสร้างเมืองต้องอาศัยหลักบ้านหลักเมือง เพื่อปกป้องดูแลรักษาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง
3. ผีเสื้อบ้าน หมายถึง ภูตผีคุ้มครองหมู่บ้าน มีปรากฏมากทางภาคเหนือและภาคกลาง ส่วนภาคอีสานเรียกว่าศาลปู่ตา ที่สร้างขึ้นตามหมู่บ้านทั่วไป
4. ผีเรือน คนเชื่อว่าผีเรือนจะดูแลลูกหลานให้ร่มเย็นเป็นสุข ปรากฏในภาคเหนือและภาคอีสาน ส่วนในภาคกลางเรียกว่าพระภูมิเจ้าที่

กิ่งแก้ว อัดถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ (2528 : 662-663) ได้กล่าวถึงประเภทของความเชื่อเอาไว้ในหนังสือภาษาไทย 8 ว่าไม่ว่าจะเป็นความเชื่อของสังคมใดก็ตามอาจแบ่งออกได้เป็นสองระดับ คือ ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่ หรือศาสนาประจำชาติ เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลและอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างแจ่มชัด มีระบบและเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม

รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชาติ และความเชื่อพื้นฐานเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตามประเพณี ตลอดจนถือปฏิบัติตามประเพณี

สนิท สัมตรการ และสุนทร โคมิน (2528 : 578) ได้กล่าวถึงผีเมืองไว้ในเอกสารการสอนชุดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทยว่า ผีเมืองเป็นผีที่ปกป้องรักษาเมือง ซึ่งมีความหมายเกือบเท่ารัฐในสมัยก่อน เป็นผีประจำเมืองจึงเรียกว่า อาฮักเมือง (อารักษ์เมือง) หรือเจนเมืองในภาคเหนือ ในภาคอีสานเรียกว่าผีมหะศักดิ์หลักเมือง หลักเมือง ผีอาฮัก ภาคกลางเรียกหลักเมือง พระเสื้อเมือง ทรงเมือง คำว่าเสื้อมาจากคำว่าเชื้อ ซึ่งหมายถึงเชื้อสายวงศ์ตระกูลนั่นเอง ความเชื่อเรื่องผีเมืองยังคงมีอยู่อย่างแพร่หลาย และพบในคนไทยทุกกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่สิบสองปันนาลงมา จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องนี้มีลักษณะผสมระหว่างคติพื้นฐานและคติราหมณ์ปนกัน

ชาย โปธิสิตา และสุรเกียรติ อาชานานุกาพ (2529 : 112-114) เสนอบทความเรื่อง "ไสยศาสตร์กับการรักษาพยาบาล" สรุปได้ว่า แม้วงการแพทย์แผนใหม่จะพัฒนาเครื่องมือและวิธีการรักษาโรคให้เจริญก้าวหน้าไปมากแล้วก็ตาม แต่ยังมีวิธีการรักษาทางไสยศาสตร์อยู่หมอบที่ทำการรักษาด้วยวิธีการนี้ได้แก่ หมอมนต์ หมอน้ำมนต์ หมอผี และหมอไสยศาสตร์ที่เป็นหมอชาแผนโบราณด้วย โรคที่รักษาด้วยวิธีทางไสยศาสตร์มีดังนี้

1. โรคจิตประสาท (Psychic Disorder) เช่น วิกลจริต ประสาทกังวล โรคแสร้างหรือล่าออย เป็นต้น
2. โรคทางระบบประสาท (Disease of the Nervous System) เป็นโรคที่ชาวบ้านเข้าใจว่าถูกผีเข้า และต้องรักษาด้วยวิธีไล่ผี
3. โรคที่หมดทางรักษา เช่น มะเร็ง
4. โรคเรื้อรังอื่น ๆ เช่น ตาบอด หูหนวก โรคปอด ปวดศีรษะ เป็นต้น
5. กระจุกหัก

6. อาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ที่หาสาเหตุแน่ชัดไม่ได้ แต่เนื่องจากขาดยาขาดหมอ หรือขาดเงิน

มณี พยอมยงค์ (2530 : 70-74) ได้กล่าวถึงประเภทของความเชื่อและความสำคัญของความเชื่อเอาไว้ในหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ว่าความเชื่อแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ความเชื่อทั่วไปหรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น เรื่องนรก สวรรค์ เทวดา และอีกประเภทหนึ่ง คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition) ความเชื่อทั้งสองแบบอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประการ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน โชคลาง ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน ฯลฯ ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดี ด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้แก่ลูกหลานอันเป็นการปลูกฝังความเชื่อให้ลึกกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่อาจถอดถอนได้ เมื่อมีความเชื่อเต็มที่แล้วก็จะทำในสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิม เพราะความเชื่อก่อให้เกิดคุณค่า

ชัยชนัด เปาพาน (2533) ศึกษาการล่ำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาคติความเชื่อ องค์ประกอบของประเพณี นิธิกรรม ความสัมพันธ์ของการล่ำผีฟ้ากับโครงสร้างทางสังคม และบทบาทของหมอล่ำผีฟ้าต่อสังคมหมู่บ้าน พบว่าองค์ประกอบมีเครื่องคาย ผู้ประกอบพิธี การแต่งกาย ดนตรี กลอนลำ การฟ้อน การรักษา มี 3 ขั้นตอน คือ ขึ้นเตรียม ขึ้นประกอบพิธี ขึ้นหลังพิธี การล่ำผีฟ้าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางสังคม หมอล่ำผีฟ้ามีบทบาททางตรงคือรักษาความเจ็บป่วย บทบาททางอ้อมคือสร้างเอกภาพในสังคม ชาวบ้านมีคติความเชื่อว่ามีผีทำให้เจ็บป่วย และรักษาความเจ็บป่วยได้ เชื่อในเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ ว่ามีผลต่อการรักษา เชื่อในเครื่องรางของขลังว่ามีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2533 : 111-113) ได้ศึกษาการเข้าทรงและร่างทรง ความเชื่อ นิธิกรรม และบทบาทที่มีต่อสังคม โดยมุ่งที่จะศึกษาความเชื่อของร่างทรงและของประชาชนที่มีต่อการเข้าทรง นิธิกรรมการเข้าทรง และบทบาทของร่างทรงที่มีต่อสังคมปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า การเข้าทรงเป็นระบบความเชื่อในผีสังเทวดา สาเหตุ

สำคัญที่ทำให้การเข้าทรงและร่างทรงยังคงดำรงอยู่ได้ในสังคม และมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นขึ้นสืบเนื่องจากการที่ร่างทรงมีการปรับประยุกต์การเข้าทรง ซึ่งรวมไปถึงการประยุกต์พิธีกรรมการเข้าทรงบางส่วนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาที่จะใช้บริการ ประกอบกับการเข้าทรงสามารถตอบสนองความต้องการของปัจเจกชนและสังคมได้ ทั้งนี้เพราะการเข้าทรงเป็นการให้บริการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเสมอมา และสอดคล้องกับศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน ตลอดจนวัฒนธรรมของสังคม จึงทำให้ปัจจุบันนี้มีการเข้าทรงและร่างทรงจำนวนมาก ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในสังคมไทยทั้งในเมืองและในชนบท

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์หาคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล ในด้านการประกอบพิธีกรรม ด้านความฝันและด้านวัตถุมงคล อันเป็นเนื้อหาในบทที่ 3 พร้อมกับเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบบังทักการสังเกต ในการศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนาม

บทที่ 2

องค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล

พิธีกรรม เป็นวิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่คนเราจะได้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้ทำมีความสุข มีความหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง (กิ่งแก้ว อุตถากร. 2520 : 96) ชาวจังหวัดชัยภูมิได้มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลสืบต่อกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2369 จนถึงปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงแนวคิด แนวปฏิบัติ และคติความเชื่อของชาวจังหวัดชัยภูมิในเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูต ผี วิญญาณ และการนับถือผีบรรพบุรุษ ผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนา จนกลายเป็นแบบอย่างเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมของชาวจังหวัดชัยภูมิ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล ที่ชาวจังหวัดชัยภูมิได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีบนบาน พิธีบอกกล่าว พิธีรักษาโรค ฯลฯ ในบทนี้จะกล่าวถึงองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

องค์ประกอบของพิธีกรรม

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลทั้งพิธีกรรมส่วนบุคคลและพิธีกรรมส่วนชุมชน พบว่า มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 5 ประการ คือ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม และลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังที่ เทอร์เนอร์ (Turner. 1970 :20-21) ได้วิเคราะห์ถึงสัญลักษณ์ทางประเพณี พิธีกรรม ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่มี

การกำหนดขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด ได้แก่ ระยะเวลา สถานที่ สิ่งของ เครื่องใช้ วัตถุประสงค์ และลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล จะขอแยกกล่าวรายละเอียดขององค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมโดยทั่วไปมีอยู่ 4 แห่ง ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเลือกใช้สถานที่ใดขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความสะดวก และลักษณะของพิธีกรรมนั้น ๆ สถานที่ทั้ง 4 แห่ง ได้แก่

1.1 ศาลเจ้าพ่อพญาแล ตั้งอยู่บริเวณบ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดชัยภูมิระยะทาง 2 กิโลเมตร เป็นศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธา ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล ประชาชนส่วนมากจะมาประกอบพิธีกรรม พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล และใช้เป็นสถานที่จัดงานบุญเดือนหก มีเนื้อที่รอบ ๆ ศาลประมาณ 9 ไร่

จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองปลาเฒ่า ซึ่งมีบ้านอยู่ติดกับศาลเจ้าพ่อพญาแล และทางจังหวัดได้แต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจตราดูแลศาล ท้องคำ เมตตาชาติ (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ศาลเจ้าพ่อพญาแลสร้างขึ้นครั้งแรกเป็นเพียงศาลเพียงตา (ศาลไม้) อยู่ใต้ต้นมะขามใหญ่ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2369 หลังจากเจ้าพ่อพญาแลถูกเจ้าอนุวงศ์จับประหารชีวิต ในปี พ.ศ. 2511 ได้สร้างเป็นศาลคอนกรีต แล้วเสร็จเมื่อ ปี พ.ศ. 2512 สร้างด้วยเงินบริจาคของชาวจังหวัดชัยภูมิ ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้รื้อศาลไม้และได้สร้างศาลคอนกรีตแทนบริเวณเดิม เป็นศาลคอนกรีตหลังที่ 2 เรียกว่าศาลาบวงสรวง งบประมาณการจัดสร้างได้มาจากเงิน 3 ส่วน ส่วนที่ 1 นายสุชัย ณ อุบล ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ได้อนุมัติเงินจากการจัดงานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล จำนวน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาท) ส่วนที่ 2 ได้จากเงินบริจาคของพี่น้องประชาชนชาวชัยภูมิ เฉพาะผู้ที่บริจาคตั้งแต่ 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาท)

ขึ้นไป จำนวน 109 ราย และส่วนที่ 3 ได้จากเงินจำหน่ายวัตถุมงคล รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ 3,000,000 บาท (สามล้านบาท)

ภาพประกอบ 1 ศาลเพียงตาตั้งอยู่ใต้ต้นมะขามใหญ่ ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า

ภาพประกอบ 2 ศาลคอนกรีตหลังที่ 1 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2511

ภาพประกอบ 3 ศาลคอนกรีตหลังที่ 2 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2535

1.2 อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ตั้งอยู่ใจกลางสี่แยกถนนพหลโยธินกับถนนบรรณาการ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ตัวอนุสาวรีย์หล่อด้วยโลหะเป็นรูปเจ้าพ่อพญาแล ในท่ายืนถือหนังสือ หันหน้าไปทางทิศใต้ สูง 270 เซนติเมตร หนัก 700 กิโลกรัม (ธีระ ศิริธรรม. 2510 : 7) ตั้งอยู่บนฐานใจกลางคอนกรีตเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สูง 4 เมตร ที่ฐานจารึกว่า "พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก พ.ศ. 2360-2369 เป็นผู้ซื้อสัตย์และจงรักภักดี ต่อบ้านเมือง ได้สร้างเมืองชัยภูมิและพัฒนากันเมืองให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ชาวชัยภูมิได้พร้อมใจกัน สร้างอนุสาวรีย์ของท่านไว้เป็นที่ระลึกเมื่อ พ.ศ. 2508"

อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแลเริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2507 โดย นายช่วย นนทะนาคร ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ร่วมกับข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวชัยภูมิ ได้มีความเห็นชอบที่จะ

สร้างอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) ให้เป็นมิ่งขวัญและเป็นศรีสง่าอยู่คู่เมืองชัยภูมิ จึงได้ทำหนังสือขออนุมัติไปยังกระทรวงมหาดไทย และได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทยเป็นอย่างดี ตั้งแต่นั้นมาจังหวัดก็เริ่มหาเงินสมทบทุนสร้างอนุสาวรีย์ โดยจัดให้ทีมงานประจำปีขึ้นเป็นเวลา 2 ปี ติดต่อกัน คือ ประจำปี พ.ศ. 2507 และ พ.ศ. 2508 ในขณะที่เดียวกันจังหวัดก็ได้ติดต่อให้กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบตัวอนุสาวรีย์และสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด โดยจังหวัดรับมาดำเนินการทำเองทุกอย่าง ยกเว้นเฉพาะรูปหล่อพระยาภักดีชุมพล (แล) เท่านั้นที่กรมศิลปากรเป็นผู้จัดทำ การดำเนินงานสิ้นค่าใช้จ่ายดังนี้ (ช่วย นกษณาคร. 2510 : 1)

1. ค่าหล่อรูป	57,000 บาท
2. ค่าวัสดุในการก่อสร้างและอุปกรณ์เครื่องประดับทุกชนิด	195,303 บาท
3. ค่าแรงงานสร้างฐานและบริเวณรอบอนุสาวรีย์	60,000 บาท
4. ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ	40,000 บาท
รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น	352,303 บาท

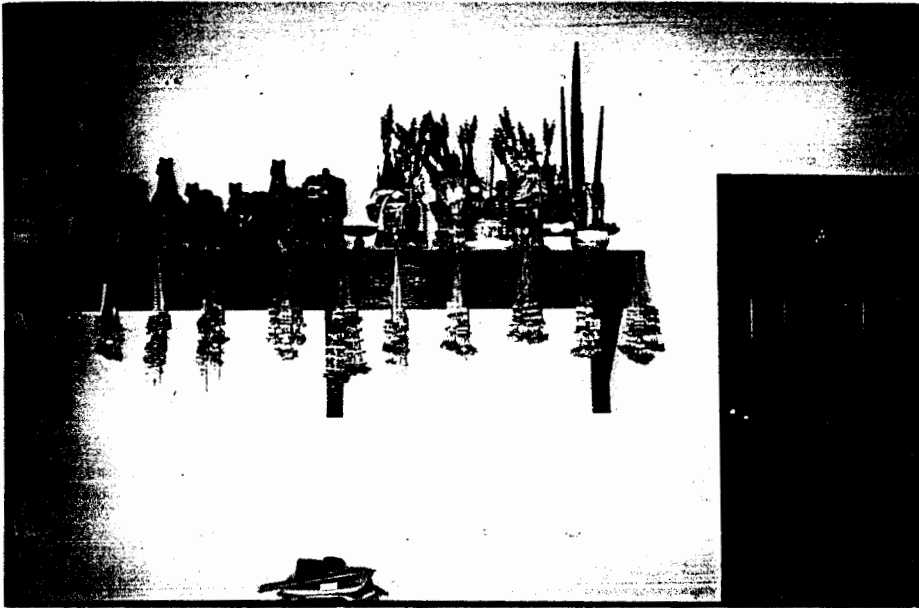
ฐานและบริเวณอนุสาวรีย์สร้างเสร็จเรียบร้อยก่อนวันที่ 22 ธันวาคม 2509 ครั้นวันที่ 22 ธันวาคม 2509 อนุสาวรีย์ท่านเจ้าพ่อได้เคลื่อนย้ายจากกรมศิลปากรมาถึงหน้าศาลเจ้าพ่อหนองบัวแล เมื่อมาถึงได้เตรียมการเคลื่อนองค์อนุสาวรีย์จากรถที่ไปรับขึ้นรถตักแต่ง ก่อนเชิญองค์อนุสาวรีย์ขึ้นรถตักแต่งคณะกรรมการได้จุดธูปเทียนนมัสการองค์อนุสาวรีย์ บอกกล่าวดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของท่าน คณะกรรมการได้เชิญท่านขึ้นรถตักแต่งเพื่อรอแห่ไปประดิษฐานในวันรุ่งขึ้น ขณะที่คณะกรรมการทำพิธีบอกกล่าว ท้องฟ้าฝนก็ได้ตกในตลาดเมืองชัยภูมิและรอบ ๆ อนุสาวรีย์ คล้ายกับจงใจตกลงมาเพื่อให้หยาดน้ำฝนอันบริสุทธิ์ชำระล้างบริเวณฐานที่ตั้งอนุสาวรีย์โดยเฉพาะ ในขณะที่บริเวณศาลเจ้าพ่อหนองบัวแล บ้านหนองปลาเฒ่า ที่คณะกรรมการกำลังทำพิธีบอกกล่าวอยู่ ไม่มีฝนตกลงมาแม้แต่เม็ดเดียว ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะระยะทางห่างกันไม่เกิน 2 กิโลเมตร ในคืนวันนั้นมีประชาชนไปกราบไหว้กันอย่างล้นหลาม ได้รับเงินบริจาค 1,779 บาท มีมหรสพสมโภชกันอย่างครึกครื้น มีภาพยนตร์ถึง 6 จอ วันที่ 23 ธันวาคม 2509 ได้ฤกษ์เวลา 08.30 น.

คณะกรรมการจัดงานกราบไหว้บอกกล่าวแก่องค์เจ้าพ่อ เชิญท่านร่วมนำขบวนแห่จากศาล
หนองปลาเฒ่า แห่รอบเมืองชัยภูมิ มีริ้วขบวนต่าง ๆ ถึง 13 ขบวน ยาวถึง 2,000 เมตร
นำด้วยรถมอเตอรืไซด์ต่ำรวจ และแถวขบวนต่าง ๆ รถนางฟ้าประดิษฐานองค์รูปเจ้าพ่อ ต่อด้วย
ริ้วขบวนต่าง ๆ เช่น ขบวนเพื่อนของชาวบ้านเล่า โพนทอง ขบวนโรงเรียนต่าง ๆ ปิดท้ายขบวน
ด้วยเถิดเทิงรำมะนาจากอำเภอคอนสวรรค์ เมื่อขบวนแห่มาถึงวงเวียนอนุสาวรีย์ได้แห่รอบอนุสาวรีย์
3 รอบ แล้วตั้งขบวนล้อมรอบฐานวงเวียนอนุสาวรีย์ ทำพิธีบวงสรวงอันเชิญองค์อนุสาวรีย์ท่านเจ้าพ่อ
ชั้นประดิษฐาน ณ ฐานที่ตั้ง พร้อมกับการรำฟ้อนของสาวงามที่ติดตามมากับขบวนแห่ และขบวนอื่น ๆ
ทั้ง 13 ขบวน ก็พากันฟ้อนรำถวาย มโหระทึก ปี่กลองก้องกังวานประสานเสียงกันอย่างครื้นเครง
เมื่อองค์อนุสาวรีย์ประดิษฐานเรียบร้อยแล้ว ได้เตรียมรอทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการอีกครั้งในวันที่
12 มกราคม 2510 จนกลายเป็นประเพณีการจัดงานเจ้าพ่อพญาแลมาจนถึงทุกวันนี้ (ธีระ ศิริธรรม.
2510 : 5-9)

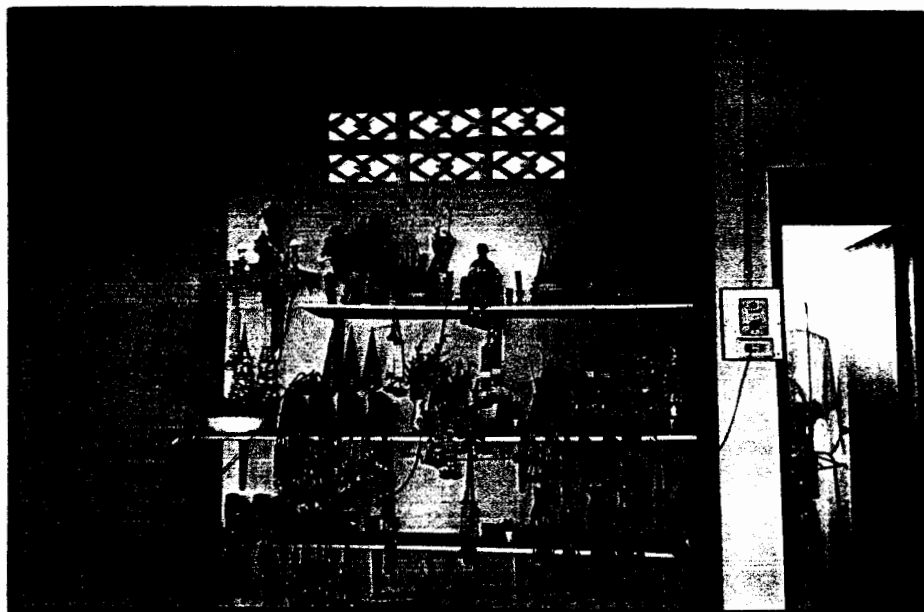

ภาพประกอบ 4 อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล

1.3 หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านคนทรง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ที่บ้านคนทรงจะมีเครื่องบูชาเจ้าพ่อพญาแลเหมือนกันทุกบ้าน ได้แก่ รูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล ดาบ 1 เล่ม บายศรี ชั้นห้า ชั้นแปด ดอกไม้ รูปเทียน ห่อนิมนต์ พวงมาลัย รูปปั้นช้างม้า ข้าทาสบริวารชายหญิง (ดูภาพประกอบ 5 และ 6)

ภาพประกอบ 5 หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านของนางแจ่ม คุณรัตนศิริ ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 565
ถนนโนนม่วง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

ภาพประกอบ 6 หอบุชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านของนางบัวฮอง ชาตวัฒนโสภาคกุล ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 280 หมู่ 9 บ้านชีเหล็กใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

1.4 หอบุชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านของตนเอง จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ประชาชนชาวชัยภูมิส่วนมากจะมีรูปสัญลักษณ์เจ้าพ่อพญาแลประจำอยู่ที่หอบุชาที่บ้านของตนเอง เช่น รูปหล่อ เหรียญ ฝาผนัง รูปภาพ สติกเกอร์ ภาพถ่าย เมื่อมีความเดือดเนื้อร้อนใจ หรือมีความต้องการอยากจะให้เจ้าพ่อพญาแลช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ เช่น ขอให้ขายที่ดินได้ราคาดี ขอให้ทำมาค้าขายได้กำไรดี ขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ เหตุที่ประกอบพิธีกรรมที่บ้านของตนเอง เพราะเชื่อว่าสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของเจ้าพ่อมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ขอความช่วยเหลือได้ และสะดวกต่อการประกอบพิธีกรรมไม่ต้องเดินทางไปศาลหรืออนุสาวรีย์ (วีรพงษ์ อัจฉริยสุนทร. 2537 : สัมภาษณ์)

นอกเหนือจากสถานที่ทั้ง 4 แห่งดังกล่าว จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า มีผู้ประสงค์จะประกอบพิธีกรรมในบางโอกาส เช่น ในสถานการณ์ที่ไม่เอื้ออำนวยหรือมีเหตุการณ์คับขัน จะใช้วิธีบอกกล่าว ด้วยการระลึกถึงเจ้าพ่อพญาแล สามารถทำได้โดยไม่จำกัดสถานที่ (ประกอบ สระดินดำ. 2537 : สัมภาษณ์)

2. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

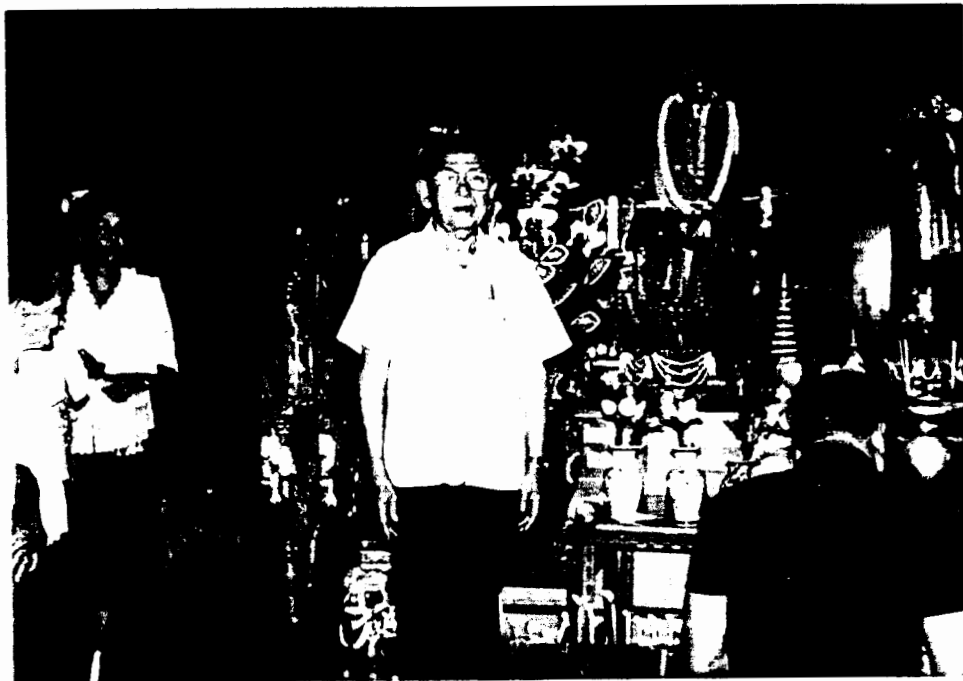
กลุ่มบุคคลที่มาร่วมในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล แยกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่บุคคลต่อไปนี้

2.1.1 ผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้ที่ มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรมส่วนชุมชน เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในขณะประกอบพิธีบวงสรวง ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดู ความเรียบร้อยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี

ผู้นำบวงสรวงคนปัจจุบันคือ นายจรัส โชติประยูร อายุ 70 ปี อยู่บ้านเลขที่ 284 ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ มีอาชีพเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองชัยภูมิ เป็นผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมา 12 ปี โดยสืบทอดตำแหน่งมาจากผู้นำบวงสรวง ผู้เป็นน้า ชื่อว่านางชี คุณรัตนศิริ การสืบทอดตำแหน่งระหว่างผู้นำบวงสรวงชื่อกับผู้นำบวงสรวง จรัสนั้น จากคำบอกเล่าของ จรัส โชติประยูร (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อน้าชี่ คุณรัตนศิริ เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2525 จึงไม่มีใครเป็นผู้นำบวงสรวง ต่อมาเจ้าพ่อมาเข้าฝันให้เป็นผู้นำบวงสรวงแทน และตัวนายจรัสเองก็มีความเคารพรัก และศรัทธาเจ้าพ่อเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ในระหว่างที่น้าชี่ยังมีชีวิตอยู่ก็ได้มีความสนใจ คอยเป็นผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล จึงยินดีรับเป็นผู้นำบวงสรวงสืบทอดต่อจากน้ามาจนถึงปัจจุบัน เมื่อยอมรับเป็นผู้นำบวงสรวง

แล้วนายจรัสได้ทำพิธีแต่งตั้งรับ เชิงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมาอยู่ที่หอบูชาบ้านของตนเอง โดยนำ
 ชั้นห้าชั้นแปด ไปบูชาออกกล่าว ส่วนการรักษาปรณิบัติต่อเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านนั้น ทุกวันพระจะจัด
 หาผลไม้ ขนมหวาน และน้ำถวายแต่เจ้าพ่อในตอนเช้า ทุกวันพระก็จะถวายดอกไม้และพวงมาลัย
 แต่เจ้าพ่อ นอกจากนี้ นายจรัส โชติประยูร ได้ปฏิบัติตนเป็นคนดีถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรม
 รักษาศีลห้าและศีลแปด สวดมนต์ทุกวันก่อนเข้านอน ไปวัดเป็นประจำทุกวันพระ ช่วยเหลืองานสังคม
 เป็นประจำ เช่น เป็นพิธีกรในงานแต่งงาน ทำบุญบวชนาค ชัยบ้านใหม่ งานประจำปีของจังหวัด
 เป็นที่ปรึกษามูลนิธิสว่างคุณธรรม และเป็นเลขานุการมูลนิธิสว่างคุณธรรม (เป็นสมาคมกานกิจ
 สงเคราะห์ เพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย)

ภาพประกอบ 7 นายจรัส โชติประยูร ผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล

ผู้ช่วยผู้นำบวงสรวงคนปัจจุบัน คือ นายบุญพร้อม กลิ่นหงษา อายุ 65 ปี
 อยู่บ้านเลขที่ 293/12 ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ มีอาชีพเป็นข้าราชการ
 บำนาญ เป็นผู้ช่วยผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมาแล้ว 1 ปี สาเหตุที่มาเป็นผู้ช่วยผู้นำ
 บวงสรวงนั้น จากคำบอกเล่าทำให้ทราบว่า สาเหตุที่มาเป็นผู้นำบวงสรวงเพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณ
 ของเจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ วนเวียนอยู่เหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ คอยช่วยเหลือ ปกป้อง
 ค้ำครองบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ตนเองมีความเคารพ ความศรัทธาสืบทอดมา
 ตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้ร่วมประกอบพิธีบวงสรวงทุกปี ปีละ 2 ครั้ง โดยจังหวัดแต่งตั้งให้เป็น
 คณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายพิธีบวงสรวง และอยากช่วยเหลืองานนายจรัส โชติประยูร สำหรับ
 ข้อปรณิบัติต่อเจ้าพ่อพญาแลนั้น ทุกวันพระได้เปลี่ยนดอกไม้สดและพวงมาลัยให้รูปหล่อเจ้าพ่อ
 ถวายผลไม้และน้ำกุวันพุธ การปฏิบัติตัวของนายบุญพร้อม กลิ่นหงษา ตลอดระยะเวลาที่อยู่ใน
 ตำแหน่งนั้น ได้ปฏิบัติตนเป็นคนดี รักษาศีลห้า เป็นบุคคลที่ประชาชนชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ
 เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือแก่สังคมทุก ๆ ด้าน เช่น เป็นประธาน
 ชมรมผู้สูงอายุ เป็นประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นกรรมการตรวจศาลเจ้าพ่อพญาแล
 เป็นกรรมการจัดงานเจ้าพ่อพญาแล และเป็นกรรมการที่ปรึกษามูลนิธิสว่างคุณธรรม (บุญพร้อม
 กลิ่นหงษ์. 2537 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 8 นายบุญพร้อม กลิ่นพงษา ผู้ช่วยผู้นำวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล

2.1.2 คนทรงเจ้าพ่อพญาแล การติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแลกระทำโดยผ่านบุคคลที่ชาวบ้านในจังหวัดชัยภูมินิยมเรียกว่า "คนทรงเจ้าพ่อพญาแล" ชาวบ้านมักนิยมเรียกง่าย ๆ ว่า "คนทรงเจ้าพ่อ" คนทรงเจ้าพ่อเป็นบุคคลสำคัญที่สุด เพราะเป็นบุคคลที่สามารถติดต่อกับดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล คนทรงเจ้าพ่อจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคล และพิธีกรรมส่วนชุมชน เช่น พิธีส่ง พิธีตรวจดูเหตุการณบ้านเมือง พิธีรักษาผู้ป่วย แต่ในบางโอกาสที่เป็นพิธีกรรมที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เช่น พิธีบนบาน บอกกล่าว พิธีสงวนน้ำเจ้าพ่อ ผู้อื่นสามารถประกอบพิธีแทนได้

คนทรงเจ้าพ่อจะต้องเป็นบุคคลที่ถูกคัดเลือกจากเจ้าพ่อพญาแล โดยเจ้าพ่อพญาแลจะมาสุณ (สิง) หรือมาเข้าฝันว่าต้องการเลือกให้เป็นร่างทรง ผู้ที่ถูกคัดเลือกให้เป็นคนทรงเจ้าพ่อพญาแล จะต้องมิตุณสมบัติดังนี้ (สงวน เวทยากร. 2537 : สัมภาษณ์)

1. คนทรงเจ้าพ่อนญาและจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องมีเชื้อสายเดียวกันกับคนทรงคนก่อน
2. ต้องเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ
3. เป็นบุคคลที่มีความประพฤติดี ประกอบอาชีพสุจริต ช่วยเหลือสังคม เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป
4. เป็นบุคคลที่เจ้าพ่อนญาแลพอใจประสงค์จะให้เป็นคนทรง
5. มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง

บุคคลที่ถูกคัดเลือกให้เป็นคนทรงเจ้าพ่อนญาแล และเป็นที่ยอมรับของชาว จังหวัดชัยภูมิว่าเป็นคนทรงเจ้าพ่อนญาแลเท่านั้น ไม่ใช่เป็นคนทรงประเภทอื่น ๆ จากการศึกษาภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า คนทรงเจ้าพ่อนญาแลที่ประชาชนชาวชัยภูมิยอมรับนับถือ ได้แก่

1. นางแจ่ม คุณรัตนศิริ เกิดวันที่ 15 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 ปัจจุบันอายุ 64 ปี เป็นคนทรงสืบทอดต่อจาก นางยี่ คุณรัตนศิริ รับตำแหน่งเป็นคนทรงโดยการมอบหมายจากนางยี่ คุณรัตนศิริ สาเหตุที่มารับตำแหน่งเป็นคนทรงนั้น จากการสัมภาษณ์นางแจ่ม คุณรัตนศิริ (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ. 2525 ก่อนนางยี่ คุณรัตนศิริ จะเสียชีวิต ได้มีการทำพิธีเชิญเจ้าพ่อนมาลงเทียม มีผู้ร่วมพิธีกรรมหลายคน ส่วนใหญ่จะเป็นลูกและหลาน เช่น นางแจ่ม คุณรัตนศิริ (ลูกสะใภ้) นายจรัส โชติประยูร (หลาน) ในระหว่างที่เจ้าพ่อนลงเทียมในร่างของนางยี่ คุณรัตนศิริ อยู่นั้น ได้มีการถามเจ้าพ่อนว่าถ้านางยี่เสียชีวิตลงจะให้ใครเป็นคนทรงแทน เจ้าพ่อนตอบว่าให้นางแจ่มเป็นแทน ต่อมานางยี่เสียชีวิตลง ลูกหลานและญาติ ๆ จึงพากันบอกให้นางแจ่มรับเป็นคนทรงต่อจากนางยี่ ในตอนแรกนางแจ่มไม่ยอมรับเป็นคนทรง อ้างว่าอายุไม่มีเวลา ไม่กล้าเป็น เมื่อไม่ยอมรับก็เกิดอาการล้มป่วย มีการเวียนหน้า ปวดศีรษะ ไม่อยากรับประทานอาหาร ไม่ยอมพูดจา ไม่อยากเห็นหน้าใคร ลูกและหลานพาไปหาหมอก็ไม่หาย ป่วยเป็นเวลา 15 วัน นายจรัส โชติประยูร จึงขอร้องให้รับเป็นคนทรงเพื่อเห็นแก่ท่านเจ้าพ่อนญาแล นางแจ่มจึงตกลงยอมรับเป็นคนทรงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และอาการป่วยก็หายเป็นปกติ

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านในจังหวัดชัยภูมิได้ให้ความเคารพนับถือนางแจ่มเป็นอย่างมาก ถ้าถามชาวบ้านว่าคนทรงเจ้าพ่อใครเก่ง ชาวบ้านจะต้องตอบว่าให้ไปหานางแจ่ม ปัจจุบันนี้นางแจ่มสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง ล้มป่วยบ่อยครั้ง จึงไม่ค่อยยอมรับทรงให้ใครง่าย ๆ นอกจากเป็นงานใหญ่ ๆ เป็นครั้งคราว เช่น นิธิ์ตรวจดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง โดยปกติก่อนจัดงานประจำปี (งานเจ้าพ่อพญาแล) ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดจะมาขอร้องให้นางแจ่มเชิญเจ้าพ่อมาเข้าทรง เพื่อตรวจดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองว่าในระหว่างจัดงานประจำปี การจัดงานจะเรียบร้อยหรือไม่ จะมีเหตุการณ์ร้ายแรงในระหว่างจัดงานหรือไม่ เช่น ก่อนจัดงานประจำปี 2537 ระหว่างวันที่ 12-20 มกราคม 2537 นายทวี สุกธีระ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ได้มาให้นางแจ่มเชิญเจ้าพ่อพญาแลมาเข้าทรง ณ ศาลเจ้าพ่อพญาแลเพื่อดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง นายจรัส โชติประยูร (2537 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงผลของการเข้าทรงว่า เมื่อเจ้าพ่อมาเข้าทรงในร่างของนางแจ่มแล้ว ท่านผู้ว่าได้ถามว่าการจัดงานปีนี้จะได้เงินถวายเจ้าพ่อมากเหมือนปีที่ผ่านมาหรือไม่ เจ้าพ่อตอบว่าปีนี้ฝนแล้ง ชาวบ้านได้ข้าวน้อย เงินค่าบัตรผ่านประตูจะได้ไม่ค่อยดีนัก แต่ไม่เป็นไรฉันจะช่วย และท่านผู้ว่าถามต่อว่าจะมีเหตุการณ์ร้ายแรงในระหว่างจัดงานหรือไม่ เจ้าพ่อตอบว่าไม่มี

ภาพประกอบ 9 นางแจ่ม คุณรัตนศิริ คนทรงเจ้าพ่อพญาแล

2. นางบัวฮอง ชาตวัฒนโสภากุล เกิดวันที่ 3 เดือนมีนาคม

พ.ศ. 2474 ปัจจุบันอายุ 64 ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 280 หมู่ 9 บ้านชีเหล็กใหญ่ อำเภอเมือง
ชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ นางบัวฮอง ชาตวัฒนโสภากุล (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเองไม่เคย
คิดมาก่อนว่าจะมาเป็นคนทรงเจ้าพ่อเมื่อปี พ.ศ. 2509 ขณะนั้นอายุได้ 35 ปี อาศัยอยู่บ้านพักหลวง
ในศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ (สามีเป็นปลัดอำเภอ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ป่วยเป็นโรคความดันโลหิต
โรคหัวใจ ปวดศีรษะ ป่วยมาเป็นเวลา 10 ปี ไปหาหมอกินยาติดต่อกันก็ไม่หายขาด ต่อมาเจ้าพ่อ
มาเข้าฝันว่าจะมาอยู่ด้วย ให้แต่งค้ายรับพร้อมพยาน ได้แก่ นางยี่ คุณรัตนศิริ นางจันทร์ กุลคำแสง
นางนวลเอ็ง พอตอนเช้าได้ไปเล่าให้นางยี่ฟัง และแต่งเครื่องค้ายรับเจ้าพ่อ เครื่องค้ายได้แก่
บายศรี บุหรี่ 1 ซอง เหล้าขาว 1 ขวด ผ้าขาว 2 หลา เงิน 12 บาท โดยมีนางยี่เป็น

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นางบัวฮอง ชาตวัฒนโสภากุล ก็ทำหน้าที่เป็น
 คนทรงเจ้าพ่อ และอาการป่วยก็หายโดยไม่ต้องไปหาหมอ ไม่ต้องรับประทานยา ปัจจุบันมีสุขภาพ
 แข็งแรง ตามปกตินางบัวฮองไม่เคยร้องรำ ไม่เคยดื่มเหล้า จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ขณะที่
 ที่นางบัวฮองเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมสามารถเฝื่อนรำได้ทั้งวัน เป็นสิ่งที่น่าแปลกกว่าคนอายุ
 64 ปี สามารถทำได้ และนางบัวฮองกล่าวต่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างทำไปขณะที่เจ้าพ่อประทับทรงจะ
 ทำไปโดยไม่รู้ลึกลับ เมื่อพ้นจากการประทับทรงก็จะลืมหมด ทุกวันนี้นางบัวฮองจะทำหน้าที่เป็นผู้นำ
 ในการประกอบพิธีกรรมได้หลายพิธี เช่น พิธีส่ง พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีตั้งศาลพระภูมิ

ภาพประกอบ 10 นางบัวฮอง ชาตวัฒนโสภากุล คนทรงเจ้าพ่อญาณแล

3. นางมะลิ คุ่มไชน้ำ เกิดวันที่ 15 เดือนมกราคม พ.ศ. 2484

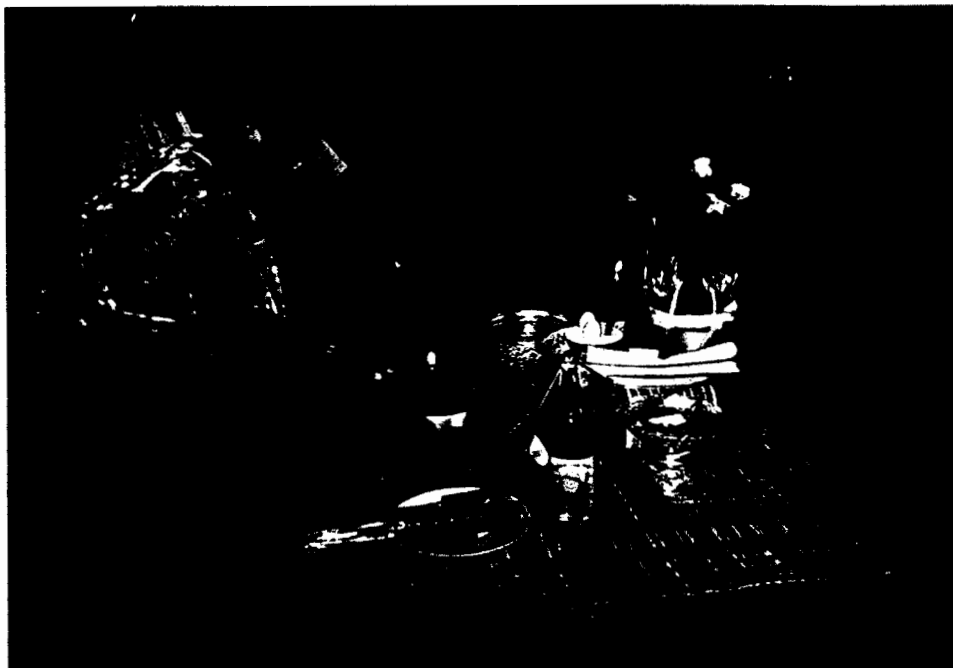
ปัจจุบันอายุ 54 ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 185 หมู่ที่ 2 บ้านโพนทอง ตำบลโพนทอง อำเภอเมือง ชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์นางมะลิ คุ่มไชน้ำ (2537 : สัมภาษณ์) ทราบว่าตนไม่เคย คิดมาก่อนว่าจะได้มาเป็นคนทรงเจ้าพ่อพญาแล จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2516 สามีป่วยมีอาการไข้ขึ้นสูง ปวดศีรษะ ปวดตามตัว จึงพาไปหาหมอที่โรงพยาบาลจังหวัดชัยภูมิ หมอบอกว่าเป็นไข้เรื้อรัง ฉีดยาให้ 1 เข็ม และให้ยามากินที่บ้าน อาการก็ไม่ดีขึ้น จึงไปหาหมอดู หมอดูบอกว่าถูกผีนาทำ ถ้าไม่ตั้งศาลเพียงตาจะรักษาไม่หาย ให้ไปเอาหมอธรรมมาตั้งศาลเพียงตา ที่หัวนา อาการป่วยดังกล่าวก็หายเป็นปกติ ต่อมาปี 2526 ศาลชำรุด ปล่อยกรุงร้าง มีปลวกขึ้นศาล ไม่มีเวลาดูแลเพราะต้องเดินทางไปซื้อผ้าที่กรุงเทพฯ มาขาย อยากรักษาจึงไปขอวัดถุมงคล ประเภทเมตตามหานิยมจากหลวงปู่สมมุติ บ้านชีเหล็กน้อย ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่ให้วัดถุมงคลเมตตามหานิยมเป็นหลอดทองแดง 1 หลอด มาไว้บูชา เวลาจะไปค้าขายให้ยกที่หัวอธิษฐานขอลสิ่งปรารถนา พอนำเอาวัดถุมงคลเมตตามหานิยม เข้าบ้าน ในขณะนั้นมีเพื่อนบ้านมาเยี่ยมจึงเอาวัดถุมงคลมาให้ พอเพื่อนบ้านกลับมีอาการมึนศีรษะ และพูดสั้น ว่าของทุกอย่างมีอยู่กับพ่อ ไม่ต้องไปเอาไกล ให้บูรณะซ่อมแซมบ้านให้ใหม่ (สามีได้ขึ้นแล้วให้ฝัง ภายหลัง ตนเองไม่รู้ตัว) พ่อเป็นทหารเอกของท่านเจ้าพ่อพญาแล จะขึ้นมาอยู่บนบ้านด้วย ให้ยก เรือหนอให้จะให้ เป็นคนทรง ถึงวันดีให้ไปหาหมา ช้าง พวงมาลัย ขันห้า ขันแปด กระดาษเงิน กระดาษทอง ให้มีคนเฝ้าคนแก่ 3-4 คน มาเป็นพยานหลักฐาน ฝ่ายสามีนางมะลิได้ขึ้นรับปาก จะทำให้ตามที่ขอ พอถึงวันดีก็เชิญเจ้ามาตั้งศาล และตั้งหมอธรรมบนบ้าน อีก 2 เดือนต่อมา มีแม่ลูกอ่อนชื่อนางรจนาเชิญให้ไปรักษาที่บ้าน ฝ่ายนางมะลิไม่กล้ารับปากและตื่นเต้นมาก เนื่องจาก เป็นรายแรกที่มาติดต่อ แต่ในร่างทรงรับปากจะไปรักษาให้ นางมะลิมีความหวัหใจมาก นอนไม่หลับ คิดอยู่ตลอดเวลาว่าไม่เคยทำบาปศรี ทำเครื่องคายไม่เป็น ครั้นวันรุ่งขึ้นก็เดินทางไปบ้านนางรจนา มีคนแก่มาช่วยทำบาปศรี ตั้งคายให้ก็เริ่มทำพิธี เข้าทรงรักษา ตามลำดับดังนี้

1. จุดเทียน
2. จุดธูป
3. กราบเครื่องค้าย
4. ยกขันห้าขึ้น (ในขันห้ามีขันเชิญของเจ้าพ่อใส่ไว้ด้วยกันนำไป

จากบ้าน) อธิษฐานขอดวงวิญญาณเจ้าพ่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พร้อมทั้งกล่าวว่า ลูกมีธุระจำเป็น ขอเชิญเจ้าพ่อมาเปิดหนทางให้ลูก เชิญเจ้าพ่อลงมาบอก (ตอนเจ้าพ่อมาเข้ามีอาการตัวสั่น มึนงงศีรษะ)

เมื่อเจ้าพ่อมาเข้าทรง (ลงเทียม) เจ้าพ่อได้ชี้ไปที่บายศรี และพูดว่า บายศรีแบบนี้ไม่ใช่ของพ่อ พร้อมกับแก้บายศรีออก และทำใหม่เองทั้งหมด (นางมะลิผู้เป็นร่างทรงทำได้โดยอัตโนมัติ และจำวิธีทำบายศรีได้ตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงทุกวันนี้) หลังจากนั้นเจ้าพ่อส่งดูว่ามีอะไรทำให้นางรจนาเจ็บป่วย ผลจากการส่งพบว่าถูกผีเรือนทำ และเจ้าพ่อขอให้ผู้ที่มารับปากให้ปลดปล่อยนางรจนาค้นนี้ และนัดอีก 3 วัน จะมาลงคายใหญ่ให้ ให้ตั้งคายใหญ่คอย

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า นางมะลิเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านและบุคคลทั่วไป เป็นผู้ที่มีศีลธรรมไม่เคยเรียกร้อยค่ารักษา หรือค่าตอบแทน บางครั้งต้องมีการนัดหมายล่วงหน้าและรอคิวตามลำดับ นางมะลิสามารถเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมได้หลายพิธีกรรม เช่น พิธีตรวจดูเหตุการณ์ต่าง ๆ พิธีส่ง พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีตั้งศาลพระภูมิ

ภาพประกอบ 11 นางมะลิ คุ่มไชน้ำ คนทรงเจ้าพ่อพญาแล

2.1.3 ผู้อาวุโสในท้องถิ่น พิธีบอกกล่าว พิธีบนบานและแก้บน สามารถให้
ผู้อาวุโสในท้องถิ่น ผู้มีประสบการณ์ หรือเฒ่าจ๋าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนทรงเจ้าพ่อพญาแลได้

2.1.4 ผู้นับถือกระทำด้วยตนเอง ผู้นับถือสามารถกระทำได้ด้วยตนเอง
ในการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลที่ไม่ซับซ้อน เช่น พิธีบอกกล่าว พิธีบนบานและแก้บน

2.2 กลุ่มผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่บุคคลต่อไปนี้

2.2.1 ลูกจ้างลูกเทียน คือ บุคคลที่ได้รับการรักษาให้หายจากการเจ็บป่วย
จากเจ้าพ่อพญาแล โดยผ่านคนทรงของเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้ที่แสดงความเคารพนับถือ ศรัทธา
ยอมถวายตัวเป็นลูกศิษย์ของเจ้าพ่อพญาแล เพื่อให้เจ้าพ่อพญาแลให้ความคุ้มครองให้ตนเองและ
ครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อมีความทุกข์ หรือเกิดเหตุการณ์คับขันกับตนเองหรือครอบครัวก็จะ

ไปบอกกล่าวต่อเจ้าพ่อพญาแลอยู่เสมอ ลูกตั้งลูกเทียนจึงเป็นผู้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม ส่วนชุมชนและส่วนบุคคลมากที่สุด

2.2.2 หมอม้า หมายถึงหมอแคนที่ทำหน้าที่เป่าแคนในขณะที่กำลังประกอบพิธีกรรม เสียงแคน หมายถึงม้าซึ่งเป็นพาหนะที่นำเจ้าพ่อพญาแลมาเข้าทรง โดยผ่านร่างของคนทรง (เทียม) ติดต่อกับมนุษย์ เพื่อรับเครื่องเช่นสรวง ทำนายทายทักเหตุการณ์บ้านเมืองหรือรับฟังเรื่องราวจากผู้มาร่วมพิธีกรรมที่จะขอความช่วยเหลือในเรื่องราวต่าง ๆ ถ้าไม่มีเสียงแคน เจ้าพ่อพญาแลจะไม่ยอมลงเทียมจนกว่าจะได้ยินเสียงแคน ดังนั้นหมอม้าจึงเป็นบุคคลสำคัญในการประกอบพิธีกรรม

2.2.3 เสนาม้าพื่อนมาเทียม หมายถึง บุคคลที่พื่อนรำร่วมกับคนทรงในขณะที่เจ้าพ่อพญาแลลงประทับทรง จะมีการพื่อนรำในบางพิธีกรรมและในบางโอกาสที่เจ้าพ่อพญาแลต้องการอยากจะพื่อน เช่น ฝึมทำให้คนเจ็บป่วยและมีความต้องการอยากให้คนป่วยพื่อน เสนาม้าพื่อนก็จะร่วมพื่อนรำ

2.2.4 บุคคลทั่วไป มักจะเป็นผู้ที่เคยประกอบพิธีบอกกล่าว พิธีบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อพญาแล หรือคนที่ไม่เคยขอความช่วยเหลือแต่มีความเคารพ เชื่อถือศรัทธา ยกย่องเจ้าพ่อพญาแลว่าเป็นพ่อเมืองชัยภูมิ เป็นผู้ก่อตั้งเมืองชัยภูมิ นอกจากนั้นประชาชนชาวชัยภูมิยังมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ คอยปกป้องและคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นเมื่อมีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล โดยเฉพาะพิธีกรรมส่วนชุมชน บุคคลเหล่านี้จะมาร่วมพิธีเสมอ

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ผู้ร่วมพิธีกรรมส่วนมากจะทราบประวัติความเป็นมาของเจ้าพ่อพญาแลพอควร โดยทราบจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมา และทราบจากการเข้าร่วมพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ผู้นำประกอบพิธีกรรมจะพูดถึงประวัติและคุณงามความดีของเจ้าพ่อพญาแลอยู่เสมอ ๆ ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดจะเคยร่วมพิธีกรรมอย่างน้อย 1 ครั้ง และเคยประกอบพิธีกรรมด้วยตนเองอย่างน้อย 1 ครั้ง ได้แก่ พิธีบอกกล่าว

ข้อมูลในส่วนนี้แสดงให้เห็นว่า ความสำคัญของเจ้าพ่อพญาแลในทัศนะของชาวชัยภูมิ เชื่อว่าดวงวิญญาณของท่านเจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลได้ และบันดาลให้แต่ละบุคคลสมหวังตามที่ต้องการ สามารถปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองให้สงบสุข ปราศจากเภทภัยอันตรายทั้งปวง (นพสจรูญ เศรษฐรังสี. 2537 : สัมภาษณ์)

3. วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม

องค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรม คือ วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม ผู้ทำพิธีจะต้องเป็นผู้จัดหามาเอง ยกเว้นพิธีกรรมส่วนชุมชนจะมีคณะกรรมการกลางเป็นผู้จัดหา ในการทำพิธีกรรมทุกครั้งจะต้องมีดอกไม้ ธูป เทียน ธันท์ห้า ธันท์แปด แต่สิ่งของบางอย่างถูกกำหนดให้ใช้เฉพาะพิธีใดพิธีหนึ่งเท่านั้น รายละเอียดวัตถุประสงค์ของเครื่องใช้จะได้นำไปกล่าวรวมในหัวข้อลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม

4. ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม

ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมยังมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคลกำหนดเวลาแน่นอนไม่ได้ โดยเฉพาะพิธีกรรมส่วนบุคคล เช่น การบอกล่าว การบิณฑบาต การแก้บน เป็นต้น แต่ในการประกอบพิธีกรรมส่วนชุมชนจะกำหนดเวลาแน่นอนได้ เช่น ในวันพฤหัสบดีเดือนหกของทุกปีจะประกอบพิธีกรรมพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล วันที่ 12 มกราคมของทุกปี จะประกอบพิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า วันที่ 12 มกราคมของทุกปี ตั้งแต่เวลา 05.30 น. จะมีผู้มาร่วมประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จำนวนประมาณ 2,000 คน ต่อจากนั้นตั้งแต่เวลา 09.00 น. ของวันที่ 12 มกราคมของทุกปี จะมีพิธีเปิดงานเจ้าพ่อพญาแล งานจะมีไปจนถึงวันที่ 20 มกราคมของทุกปี ในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีผู้มาเที่ยวงานเป็นจำนวนมาก บุคคลที่มาเที่ยวงานเจ้าพ่อพญาแลถือว่าเป็นโอกาสที่ดีได้มากราบไหว้เจ้าพ่อพญาแลที่บริเวณอนุสาวรีย์ ในโอกาสเดียวกันก็ได้ประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคล เช่น พิธีบอกล่าว พิธีบิณฑบาตและแก้บน เป็นต้น และในวันพุธแรกของเดือนหก นำโดยนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองชัยภูมิ ร่วมกับชาวจังหวัดชัยภูมิ

จะจัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลอีกเช่นกัน ต่อจากนั้นจะจัดให้มีงานเทศกาล บุญเดือนหก 9 วัน 9 คืน มีการแสดงมหรสพสมโภชตลอดงาน ในโอกาสเดียวกันนี้ชาวบ้านที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ และที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียงที่มาเที่ยวงาน ถือเป็นโอกาสดีได้ประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลไปด้วย และพบว่าในช่วงระหว่างฤดูปักดำและเก็บเกี่ยว ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม มีผู้ประกอบพิธีกรรมน้อย ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาจะกล่าวในลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม

5. ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล จะมีลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละพิธี จึงขออธิบายในรายละเอียดของขั้นตอนในแต่ละพิธีกรรม ดังนี้

5.1 พิธีกรรมส่วนบุคคล

พิธีกรรมส่วนบุคคลมีทั้งหมด 6 พิธีกรรม มีลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีดังนี้

5.1.1 พิธีบอกกล่าว ผู้ที่มีความนับถือเจ้าพ่อพญาแลจะมาทำพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลทั้งในช่วงเวลาที่มีเหตุการณ์ปกติ และในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ เป็นการบอกกล่าวรายงานความเป็นไปของตนเองและครอบครัวให้เจ้าพ่อพญาแลได้รับทราบ และเพื่อขอพรจากเจ้าพ่อพญาแลให้คุ้มครองรักษา ให้หายจากความคับข้องใจ ให้มีความสุขความเจริญ ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลจะกระทำในโอกาสต่อไปนี้

5.1.1.1 ในเทศกาลสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันตรุษจีน

วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น

5.1.1.2 ในโอกาสซื้อรถยนต์ใหม่

5.1.1.3 ในโอกาสขึ้นบ้านใหม่

5.1.1.4 การเดินทางออกนอกเขตจังหวัดชัยภูมิ เพื่อไปสมัครงาน
สอบเข้าทำงาน สอบศึกษาต่อ ไปพบบุคคลสำคัญ และติดต่อธุรกิจต่าง ๆ

5.1.1.5 ข้าราชการที่มาปฏิบัติหน้าที่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ และย้าย
ไปปฏิบัติหน้าที่แห่งอื่น

5.1.1.6 เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านของผู้ที่ไปอยู่ต่างถิ่น

5.1.1.7 เมื่อเข้าทำงาน เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง

5.1.1.8 โอกาสปกติเพื่อความ เป็นศิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว

5.1.1.9 โอกาสที่มีความทุกข์ใจ หรือมีความเดือดร้อนทางใจ

5.1.1.10 ขอให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาล

5.1.1.11 ขอให้ถูกหวยได้ดิน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า การบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแล
ชาวชัยภูมิจะทำพิธีบอกกล่าวที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล ที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หรือหอบูชาบ้านคนทรง
แต่ถ้าไม่สะดวกจะทำพิธีบอกกล่าวที่บ้านของตนเอง สิ่งของที่นำไปไหว้บอกกล่าวขึ้นอยู่กับความจำเป็น
โอกาส และสภาวะทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล ผู้ที่จะมาประกอบพิธีกรรมส่วนมากจะใช้ดอกไม้
ธูป เทียน ที่คนเฝ้าศาล คนเฝ้าอนุสาวรีย์จัดจำหน่ายเพราะถือว่าสะดวก และเงินที่ซื้อดอกไม้ธูป
เทียน เป็นการช่วยบริจาคเข้ากองทุนพญาแล สำหรับคนสูงอายุจะนำขันห้า ขันแปด มาทำพิธี
บอกกล่าว ส่วนผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะนำอาหาร สุรา ขนม ผลไม้ หัวหมู ไก่ ไปสักการะ
บวงสรวงบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลด้วย ในการประกอบพิธีบอกกล่าวนี้ ผู้ประกอบพิธีสามารถกระทำ
ด้วยตนเองหรือให้เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโสในท้องถิ่น หัวหน้าครอบครัว ทำพิธีบอกกล่าวให้ก็ได้ (สุรวิทย์
คนสมบูรณ์. 2537 : สัมภาษณ์)

เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 ได้มีผู้ที่เคารพนับถือ ศรัทธา
ต่อเจ้าพ่อพญาแล คือ นางประคอง ดาษจันทิก (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเมื่ออาชีพเป็น
เจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัดชัยภูมิ ได้มาทำพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล

สิ่งของที่นำมาประกอบพิธีบอกกล่าว ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน ได้มาบอกกล่าวให้เจ้าพ่อพญาแลช่วยเหลือทุกครั้งเมื่อเวลาที่มีความเดือดร้อนใจ หรือเมื่อมีเหตุการณ์คับขัน เช่น มีปัญหาเกี่ยวกับหัวหน้างาน เพื่อนร่วมงาน เดือดร้อนเรื่องการเงิน เจ้าพ่อจะช่วยบิดเป่าให้เป็นไปในทางที่ดีทุกครั้ง

ภาพประกอบ 12 พิธีบอกกล่าวของนางประคอง ดาษจันทัก เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2537

นอกจากจะมีประชาชนทั่วไปมาทำพิธีบอกกล่าวต่อเจ้าพ่อพญาแลแล้ว ในรอบปีจะมีลูกตั้งลูกเทียน เจ้าจ้ำ จะมาบอกกล่าวความเป็นมา ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้เจ้าพ่อพญาแลรับทราบ จากคำบอกเล่าของ นายชุตานา ประสานสาข กนเฝ้าศาลเจ้าพ่อพญาแล (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อถึงปีถึงเดือนที่คนทรงบอกข่าวจะต้องมาร่วมงานเจ้าพ่อพญาแลเสมอ โดยเฉพาะพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลประจำปี ถึงแม้คนทรงจะไม่ได้บอกข่าวาก็

ต้องมาร่วมงานเป็นประจำทุกปี การบอกกล่าวของลูกฝั่งลูกเกียนถือว่ามารายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้เจ้าพ่อพญาแลรับทราบ เพื่อท่านจะได้คุ้มครองให้ได้รับความปลอดภัย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

นางศิริรัตน์ เดชรัตนวิบูลย์ (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อมีเหตุการณ์คับขันหรือมีเรื่องทุกข์ร้อนใจ จะมาบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลทุกครั้ง เหตุที่ชอบประกอบพิธีบอกกล่าวเพราะสะดวก ง่าย ทำได้ทุกโอกาส ทุกเวลา ทุกสถานที่ เมื่อทำแล้วเสร็จสิ้นทันที ไม่ต้องมีความกังวล ตนเองไม่กล้าประกอบพิธีบนบาน เพราะถ้าบนบานเรื่องใดแล้วจะต้องแก้บนตามที่บนไว้ตนเอง ไม่มีเวลา หรือหากหลงลืมไม่ได้แก้บนแล้วเจ้าพ่อจะลงโทษ

นอกจากนี้ในโอกาสวันเทศกาลตรุษจีน สารทจีน คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชัยภูมิ จะมาทำพิธีบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล เพื่อให้เจ้าพ่อพญาแลปกป้องคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขายดี ให้มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บ การทำพิธีบอกกล่าวได้ปฏิบัติตามประเพณีที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติสืบทอดต่อกันมานับเป็นเวลากว่าร้อยปี เพราะคนไทยเชื้อสายจีนถือว่าวันตรุษจีนคือวันขึ้นปีใหม่ ผู้มาประกอบพิธีบอกกล่าวจะนำเครื่องเซ่นไหว้ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ผลไม้ สุรา ขนมแข่ง ขนมเกียน มาเซ่นไหว้บอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลตั้งแต่วเวลา 01.00 น. ไปจนกระทั่งสว่าง โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้ (เช่น ทวีชัยวิทยานนท์. 2537 : สัมภาษณ์)

1. จุดธูปบูชาเจ้าพ่อพญาแล 3 ดอก เกียนใหญ่ 1 คู่
2. ถวายแจกันที่ปักด้วยหางนกยูง (กิมฮวย) 1 คู่
3. ถวายเครื่องเซ่นไหว้ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ผลไม้ ขนมแข่ง

ขนมเกียน สุรา น้ำชา

4. ผู้ประกอบพิธีทั้งหมดอธิษฐานจิตขอพรจากเจ้าพ่อพญาแล

ตามความปรารถนาของแต่ละคน

5. เมื่อธูปใหม่หมดแล้ว ผู้ประกอบพิธีจะเผากระดาษเงิน

กระดาษทอง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้เจ้าพ่อพญาแล และบริวารเจ้าพ่อพญาแล

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิจะนิยมประกอบพิธีบวงสรวงมากกว่าพิธีกรรมอื่น ๆ ช่วงที่ประชาชนมาประกอบพิธีบวงสรวงมากเป็นพิเศษ ได้แก่ ช่วงเทศกาลงานเจ้าพ่อพญาแล ระหว่างวันที่ 12-20 มกราคมของทุกปี งานประเพณีบุญเดือนหก (เริ่มงานวันจันทร์แรกของเดือนหกของทุกปี รวม 9 วัน 9 คืน) วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันตรุษจีน สารทจีน นอกจากนี้วันดังกล่าวจะมีผู้มาประกอบพิธีบวงสรวงตามปกติวันละประมาณ 90-120 คน สิ่งของที่ประชาชนนำมาประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อพญาแล ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน ภัตตาหาร (ส่วนใหญ่จะเป็นเต้าเจี้ยวและผู้สูงอายุ) เครื่องเซ่นไหว้ จะมีน้อยมาก ยกเว้นในโอกาสงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานประเพณีบุญเดือนหก วันตรุษจีน วันสารทจีน วันขึ้นปีใหม่ (ยุทธนา ประสานสาย. 2537 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 13 การเซ่นไหว้บวงสรวงเจ้าพ่อพญาแลในวันตรุษจีน วันที่ 30 มกราคม 2538

5.1.2 นิธิบำหรือบนบาน บำคือ การบนบาน มนุษย์เมื่อมีปัญหา มีความทุกข์ร้อนใจ ขอมกราบไหว้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวชัยภูมิเชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลยังเป็นอมตภาวะวนเวียนอยู่เหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ คอยช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความปลอดภัยจากเภทภัยอันตรายต่าง ๆ ได้อย่างอัศจรรย์ ฉะนั้นชาวจังหวัดชัยภูมิจึงได้บนบานขอความช่วยเหลืออยู่เสมอ เรื่องที่ชาวบ้านนิยมมาบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือได้แก่

1. ขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ
2. ขอให้ได้ลูกเป็นผู้ชาย
3. ขอให้ได้ลูกเป็นผู้หญิง
4. ขอให้สอบเรียนต่อได้
5. ขอให้สอบเข้าทำงานได้
6. ขอไม่ให้ถูกคัดเลือกเป็นทหาร
7. ขอให้หายจากการเจ็บป่วย
8. ขอให้ทุกคนในครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข อย่าได้เจ็บป่วย
9. ขอให้มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ
10. ขอให้สอบเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น
11. ขอให้ได้รับเลือกเป็น ส.จ. และ ส.ส.
12. ขอให้ชนะคดีความ หรือผ่อนหนักให้เป็นเบา
13. ขอให้ขายที่ดินได้และได้ราคาดี
14. ขอให้ซื้อที่ดินได้ราคาถูก
15. ขอให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาล
16. ขอให้ถูกหวยได้ดิน
17. ขอให้ปลอดภัยจากการเดินทางไกล

18. ขอให้ค้าขายร่ำรวย

19. ขอให้ขายรถยนต์ได้

20. ขอให้ได้รับความดีความชอบกรณีพิเศษ (ได้ 2 ชั้น)

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ของที่นิยมนำมา
บนบาน ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน ชันท์ห้า ชันท์แปด (ส่วนมากจะเป็นเฒ่าจ๋าและผู้สูงอายุ) โดย
มีลำดับขั้นตอนดังนี้ (วีระ บางแสง. 2537 : สัมภาษณ์)

1. จุดธูป 3 ดอก หรือ 9 ดอก เทียน 1 เล่ม ผู้บนบานจะประกอบพิธี
ด้วยตนเอง หรืออาจใช้คนทรง หัวหน้าครอบครัว เฒ่าจ๋า ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้นำประกอบพิธีก็ได้
2. ถวายดอกไม้หรือชันท์ห้า ชันท์แปด แด่ท่านเจ้าพ่อพญาแล
3. อธิษฐานจิตเชิญเจ้าพ่อพญาแลมารับทราบเรื่องราว
4. บอกชื่อ นามสกุล เรื่องราวที่ตนเดือดร้อน และเรื่องราวที่
ต้องการให้เจ้าพ่อพญาแลช่วยเหลือ ถ้าสำเร็จแล้วจะถวายแก้บนด้วยอะไร ผู้บนบานจะต้องเป็นผู้
กำหนดเอง เมื่อสำเร็จแล้วผู้บนบานจะต้องนำสิ่งของที่บนบานไว้มาแก้บนตามสัญญาที่บนไว้ ถ้าไม่
ปฏิบัติตามสัญญาก็จะมีอันเป็นไป เช่น ไม่สบาย เกิดอาการเจ็บป่วย ประสบอุบัติเหตุ ฯลฯ แต่ถ้า
ผู้บนบานยังไม่มีเวลาก็สามารถบอกกล่าวขอผ่อนผันวัน เวลาที่จะแก้บนได้ ส่วนหมากสิ่งของที่จะนำมา
บนบาน ได้แก่ หัวหมู เป็ด ไก่ ขนม เหล้า ดอกไม้ พวงมาลัย ช้าง ม้า ข้าวทาสบริวารชายหญิง
 ฯลฯ ถ้าหากไปบนบานที่บ้านคนทรงจะต้องนำสิ่งของที่บน ไปแก้บนที่บ้านคนทรง หรือให้คนทรงนำ
ไปแก้บนที่ศาลเจ้าพ่อพญาแลก็ได้

ผู้บนบานรายหนึ่งคือ นางดวงพร ยศประพันธ์ (2537 : สัมภาษณ์)
กล่าวว่า ตนได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพอยู่ที่จังหวัดชัยภูมิได้เป็นเวลานาน 20 ปีเศษ
มีเงินติดตัวมาครั้งแรก 800 บาท ตนเองได้มีความเคารพรัก ศรัทธาเจ้าพ่อพญาแลมาก และรู้
เรื่องราวเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของท่านเจ้าพ่อพญาแลจากคำบอกเล่า จึงได้ไปเช่ารูปหล่อเจ้าพ่อ
พญาแลรุ่นแรก ในราคา 150 บาท เอาไว้สักการะบูชาบอกกล่าวที่บ้าน ปัจจุบันนางดวงพรมีฐานะ

ร่ำรวย ประกอบธุรกิจหลายประเภท เช่น เปิดร้านเสริมสวย เปิดร้านจำหน่ายสิ่งประดิษฐ์ ทำฟาร์มเลี้ยงหมู นอกจากนี้ยังช่วยเหลืองานสังคมเป็นกรรมการเหล่ากาชาดจังหวัดชัยภูมิ เป็นกรรมการจัดงานเจ้าพ่อพญาแลเป็นประจำทุกปี นางดวงพรเล่าถึงความศรัทธาของเจ้าพ่อว่า เมื่อวันที่ 17-18 มิถุนายน พ.ศ. 2536 ตนเองพร้อมด้วยนายกเหล่ากาชาดจังหวัดชัยภูมิ และ กรรมการอีก 4 ท่าน ได้ไปร่วมประชุมครบรอบ 100 ปีกาชาด มีผู้มาร่วมประชุมจากทุกจังหวัด ที่โรงแรมจอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี มีกระเป๋าดูทางไปด้วย 4 ใบ พอมาถึงโรงแรมจึง รับผิดชอบพนักงานต้อนรับเพื่อเข้าที่พัก ได้ห้องพักหมายเลข 509 ขณะเดียวกันก็มีชายคนหนึ่ง อายุ ประมาณ 20 ปี บอกว่าจะเอากระเป๋าเดินทางไปเก็บไว้ให้ที่ห้องพัก พอตามขึ้นไปบนห้องพัก หมายเลข 509 ปรากฏว่าไม่พบกระเป๋า สอบถามจากพนักงานคนใดก็ไม่พบ และไม่พบหน้าชายที่ อ้างตนว่าจะเอาไปเก็บไว้ ผู้จัดการโรงแรมได้ตรวจเช็คตามห้องต่าง ๆ 700 ห้องก็ไม่พบ นางดวงพรและคณะมีความทุกข์ร้อนใจมาก จึงได้หยิบเหรียญเจ้าพ่อที่ห้อยคออยู่ขึ้นบนบานขอให้ได้ กระเป๋าคืนแล้วจะเลี้ยงหัวหมูให้ท่านเจ้าพ่อ หลังจากบนบานได้ประมาณ 15 นาที ก็มีพนักงาน โรงแรมมาเคาะประตูเรียกเอากระเป๋าคืนให้ และเขียนที่กระเป๋าคือห้อง 509 นางดวงพร ดีใจมากที่ได้กระเป๋าเดินทางคืน สามารถเปลี่ยนเสื้อผ้าเข้าประชุมทันเวลา 19.00 น. พร้อมกับ กล่าวว่่าเจ้าพ่อของเราศรัทธาจริง ๆ ช่วยให้ลูกได้กระเป๋าคืน

นางดวงพร ยศประพันธ์ กล่าวถึงความศรัทธาของเจ้าพ่อที่คอย ช่วยเหลืออย่างน่าอัศจรรย์อีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2537 เป็นวันจัดงานเจ้าพ่อ พญาแลคืนสุดท้าย นางดวงพรเป็นกรรมการจัดงานคนหนึ่ง ได้พนมมือขึ้นกราบไหว้หันหน้าไปทาง อนุสาวรีย์ พร้อมกับบนบนบานต่อเจ้าพ่อว่างานคืนนี้ เป็นคืนสุดท้าย ขอให้เจ้าพ่อช่วยให้ได้ เงินค่า บัตรผ่านประตู 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) ลูกจะเลี้ยงหัวหมู เหล้าขาว ผลไม้ พอเวลา 24.00 น. ได้ตรวจเช็คเงินค่าบัตรผ่านประตูปรากฏว่าได้ เงินค่าบัตรผ่านประตูจำนวน 150,000 บาท พอดีไม่ขาดไม่เกินตามที่บนบานไว้ทุกประการ

ภาพประกอบ 14 นางดวงพร ยศประพันธ์ ประกอบพิธีบนบาน เจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้
ประสพผลสำเร็จ

พิธีแก้บนมีวิธีการและลำดับขั้นตอนเช่นเดียวกับพิธีบนบาน สำหรับ
วันที่นำสิ่งของมาแก้บนนั้น ชาวชัยภูมินิยมทำพิธีแก้บนในวันพุธ (วันเลี้ยงเจ้าพ่อ) ปฏิบัติสืบต่อกันมา
เป็นเวลานานกว่า 100 ปี ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2525 สมัยที่นางยี่ คุณรัตนศิริ ยังมีชีวิตอยู่
และเป็นคนทรงในสมัยนั้น ได้ทำพิธีเชิญเจ้าพ่อมาเข้าร่างทรงเพื่อถามเหตุการณ์ต่าง ๆ ของ
บ้านเมือง นายจรัส โชติประยูร เป็นผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมอยู่ด้วยในขณะนั้น ได้ถามเจ้าพ่อว่า
การเลี้ยงเจ้าพ่อนั้นเลี้ยงวันอื่นบ้างไม่ได้หรือ ถ้าเฉพาะเจาะจงวันพุธวันเด็ยวลูกหลานบางคน
ก็ไม่ว่าง บางคนต้องไปทำงานมีภาระหน้าที่ ไม่มีเวลา เจ้าพ่อตอบว่าเลี้ยงวันอื่นก็ได้ ยกเว้น

วันพระ ปัจจุบันนี้จึงมีการแก้บน (เลี้ยงเจ้าพ่อ) ได้ทุกวันยกเว้นวันพระ (จรัส โชติประยูร.
2537 : สัมภาษณ์)

ผู้แก้บนอีกรายหนึ่งกล่าวว่า ครอบครัวของตนมีอาชีพทำนา เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2536 ได้ออกจากบ้านไปทำนาตามปกติ พอตอนเย็นกลับมาถึงบ้านมีอาการปวดศีรษะและล้มป่วย ต่อมามีอาการปากเปี้ยว เคี้ยวอาหารลำบาก รับประทานอาหารไม่ได้ ตาเหล่ปวดหัวข้างเดียว ไปหาหมอที่โรงพยาบาลแก้งคร้อ อำเภอกำแพงศรี จังหวัดชัยภูมิ ก็ไม่หาย จึงไปหาหมอที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดขอนแก่น หมอได้ทำการรักษาโดยการฉายแสงและให้นอนที่โรงพยาบาล 3 สัปดาห์ ให้อาหารที่บ้าน และหมอนัดไปพบเป็นระยะ ๆ อาการก็ไม่ดีขึ้น ต่อมาได้ไปให้คนทรงทำพิธีส่งดูพบว่าอาการเจ็บป่วยเกิดจากผีทำ (โรคผีทำ) จึงได้ไปบนบานกับเจ้าพ่อที่หอบูชาบ้านคนทรง ชื่อนายสมพาน ดิเรกศรี อายุ 58 ปี ที่อำเภอกำแพงศรี จังหวัดชัยภูมิ ขอให้เจ้าพ่อพญาแลช่วยให้หายจากการเจ็บป่วย ถ้าหายป่วยจะนำหัวหมู เหล้าขาว ผลไม้ มาถวายพร้อมด้วยหมอแคนมาเป่าแคนให้เจ้าพ่อฟัง ผลปรากฏว่าขณะนี้อาการป่วยหายเป็นปกติ จึงได้มาแก้บนโดยมอบให้คนทรง (เทียม) เป็นผู้นำในการแก้บนกับเจ้าพ่อพญาแล และนำสิ่งของมาถวายตามที่บนบานไว้ทุกประการ (ถม ชนตนเองแดง. 2537 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 15 เครื่องเซ่นไหว้ นายถม ขุนหนองแดง นำมาแก้บนเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2537

5.1.3 วิธีส่องหรือตรวจหาคำตอบในเรื่องต่าง ๆ ส่อง คือ มองหรือค้นหาคำตอบในเรื่องใด เรื่องหนึ่งที่ต้องการทราบ แต่ไม่สามารถที่จะค้นหาหรือตรวจสอบหาข้อเท็จจริงด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดได้ (นิศมัย แสงจันทร์เทศ. 2536 : 88) ผู้ต้องการตรวจหาคำตอบในเรื่องต่าง ๆ จึงขอร้องขอให้คนทรงเจ้าพ่อพญาแลช่วยส่องหาคำตอบในเรื่องนั้น ๆ มีหลายเรื่อง เช่น

1. ส่องดูฤกษ์ยาม วันดี วันร้าย เพื่อทำกิจการงานต่าง ๆ
2. ส่องดูดวงชะตาเมืองหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง
3. ส่องดูสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บ
4. ส่องดูเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

5. ส่งของขวัญสินสุญหาย เช่น สร้อยคอทองคำ รถยนต์ เงิน ฯลฯ
6. ส่งคนหายหรือคนที่ขาดการติดต่อกับญาติพี่น้องเป็นเวลานาน
7. ส่งดวงสมพงษ์ของคู่บ่าวสาว

พิธีส่งกระทำโดยผ่านคนทรงเจ้าพ่อพญาแลเท่านั้น คนอื่นไม่สามารถกระทำแทนได้ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีใช้ 2 แห่ง คือ ที่หอบูชาคนทรงเจ้าพ่อพญาแล และที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเรียกว่า คายส่ง ซึ่งได้แก่ ชั้นห้า เทียนหนัก 1 บาท 1 คู่ หอมนิมต์ เหล้าขาว 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง เงินค่าคายหนึ่งสลึง สิ่งของทั้งหมดรวมใส่ถาดมอบให้คนทรง คนทรงจะยกถวายเจ้าพ่อพญาแล อันเชิญเจ้าพ่อพญาแลมารับคาย ต่อจากนั้นคนทรงจะจุดเทียน 2 เล่ม เล่มหนึ่งจุดถวายเจ้าพ่อพญาแล อีกเล่มหนึ่งจุดปักในชั้นเชิญ (ภายในชั้นมีดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ รวมเรียกว่าชั้นห้า หอมนิมต์ เงินค่าคาย) จุดธูปยกชั้นขึ้นเหนือศีรษะ กล่าวอาราธนาเชิญเจ้าพ่อพญาแลมาเข้าทรง แล้วผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะบอกชื่อ ที่อยู่ ถามเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต้องการอยากทราบ คนทรงเจ้าพ่อพญาแลจะส่งดูเหตุการณ์ต่าง ๆ จากชั้นดอกไม้ และยกชานวนไปรอบ ๆ ตอบปัญหาและข้อข้องใจเป็นเรื่อง ๆ ไป จนเป็นที่พอใจแล้วจึงออกจากร่างคนทรง ในระหว่างเริ่มพิธีส่งนั้น หมอแคน (หมอม้า) จะเป่าแคนให้จังหวะตลอดเวลา ตั้งแต่เจ้าพ่อมาเริ่มประทับร่างคนทรงจนออกจากร่าง (มะลิ คุ่มไชน้ำ).

2537 : สัมภาษณ์)

เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2537 ลูกตั้งลูกเทียนคนหนึ่ง คือ นางกุมรี พลแสน ได้พานางพยอม สิทธิวงศ์ มาพบกับนางมะลิ คุ่มไชน้ำ ที่หอบูชาบ้านนางมะลิ เพื่อทำพิธีส่งถามถึงอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุมาก่อน มีอาการปวดท้องอย่างหนักขึ้นมาอย่างปัจจุบันทันด่วน กินข้าวไม่ได้ ไปหาหมอที่โรงพยาบาลหมอบอกว่าเป็นโรคกระเพาะ ให้ยามากินก็ไม่หาย ไปหาหมอที่ตลิ่งชันก็ไม่หาย จึงได้มาหาคนทรงเจ้าพ่อพญาแลเพื่อทำพิธีส่งถามถึงเรื่องราวสาเหตุความเจ็บป่วย ในพิธีครั้งนี้นางพยอม สิทธิวงศ์ ได้จัดสิ่งของเรียกว่าคายส่ง มีดังนี้ (พยอม สิทธิวงศ์. 2537 : สัมภาษณ์)

1. ชั้นผ้า
2. เทียนเล็ก 1 ห่อ (ห่อละ 1 บาท)
3. เทียนใหญ่ 1 คู่ (เล่มละ 1 บาท)
4. เหล้าขาว 1 ขวด
5. บุหรี่ 1 ซอง
6. ห่อนิมนต์ (หมาก 1 คำ บุหรี่ 1 มวน)
7. เงินหนึ่งสลึง

ลำดับขั้นตอนพิธีสงฆ์ ดังนี้

1. คนทรงยกภาคคายถวายแต่เจ้าพ่อญาแล
2. จุดธูป เทียน
3. ยกขันเชิญพร้อมกับกล่าวเชิญให้เจ้าพ่อญาแลมาเข้าทรง
(ระหว่างกล่าวเชิญ หมอแคนจะเป่าแคนให้จังหวะเพื่อให้เจ้าพ่อมาเข้าทรง)
4. เจ้าพ่อญาแลมาเข้าทรง (จะแสดงอาการตัวสั่น มือสั่น ปากสั่น)
5. ผู้ร่วมพิธีกรรมบอกชื่อ ที่อยู่ ถามเรื่องราวว่าทำไมจึงเจ็บป่วย โดยไม่ทราบสาเหตุมาก่อน และไปรักษาที่โรงพยาบาลและคลินิกก็ไม่หาย
6. คนทรงเจ้าพ่อญาแลบอกสาเหตุของการเจ็บป่วย เนื่องจาก ผิดผีเจ้าที่ ผีหนึ่งปะกำ เพราะบ้านที่นางพยอม สิทธิวงศ์ อาศัยอยู่ในปัจจุบันนั้น เดิมบรรพบุรุษใช้บริเวณบ้านเป็นที่เลี้ยงช้าง เวลาจะทำอะไร เช่น ลงมือดำนา บรรพบุรุษจะบอกกล่าวผีเจ้าที่ อยู่เสมอ ต่อมาระยะหลังจะทำอะไรไม่ได้บอกกล่าว และได้ต่อเติมบ้านทับที่อยู่ผีหนึ่งปะกำ จึงทำให้เกิดการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งนางพยอม สิทธิวงศ์ ก็ยอมรับว่าบรรพบุรุษของตนตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย เคยมีอาชีพเลี้ยงช้างมาก่อน

ภาพประกอบ 16 นางมะลิ คุ่มไข่น้ำ กำลังทำพิธีส่งหสาเหตุน้ำเจิบป่วยให้แก่ นางพยอม
ลิทธิวงศ์ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537

นอกจากนี้ นายจรัส โชติประยูร (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อ
วันที่ 12 พฤศจิกายน 2536 นายทวี สุภธีระ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ย้ายมาแทนตำแหน่งผู้ว่าสนัย
ณ อุบล มีความสนใจในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล และอยากจะทราบเหตุการณ์
ต่าง ๆ ของบ้านเมืองในโอกาสที่จะจัดงานประจำปีเจ้าพ่อพญาแล ในระหว่างวันที่ 12-20 มกราคม
2537 นายจรัส โชติประยูร จึงพาไปหานางแจ่ม คุณรัตนศิริ (คนทรงเจ้าพ่อพญาแลที่ได้รับความ
เชื่อถือศรัทธาจากประชาชนมากที่สุดในจังหวัดชัยภูมิ) ได้ไปทำพิธีส่งที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล เมื่อ
เจ้าพ่อลงประทับทรงร่างนางแจ่ม ท่านผู้ว่าทวิได้ถามเจ้าพ่อพญาแลผ่านคนทรงว่า การจัดงานเจ้าพ่อ
ปีนี้จะมีรายได้จากค่าบัตรผ่านประตูดีเหมือนปีที่ผ่านมาหรือไม่ เจ้าพ่อพญาแลตอบผ่านคนทรงว่าไม่ดี

ปิ่นหมั่ง แต่ไม่เป็นไรฉันจะช่วยไม่ให้ขาดทุน ท่านผู้ว่าถามต่อไปว่าในระหว่างจัดงานจะมีเหตุการณ์
อะไรร้ายแรงเกิดขึ้นหรือไม่ เจ้าพ่อพญาแลตอบผ่านคนทรงว่าไม่มี ต่อจากนั้นผู้ร่วมพิธีกรรมได้ขอ
เจ้าพ่อพญาแลให้ช่วยให้งานประจำปีดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ขอให้ลูกหลานคณะกรรมการ
จัดงานทุกท่านอยู่ดีมีสุข เจ้าพ่อพญาแลเข้าประทับทรงประมาณ 15 นาที จึงออกจากร่างทรงไป

ภาพประกอบ 17 นางแจ่ม คุณรัตนศิริ ทำพิธีส่งดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง ณ ศาลเจ้าพ่อ
พญาแล เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536

ความเชื่อในเรื่องการส่งตุกรักษ์สินสมุทร อาจจะได้คืนหรือไม่นั้น ลูกฝั่งลูกเขียนรายหนึ่งกล่าวว่า ได้มาทำพิธีส่งตุสร้อยคอทองคำซึ่งหายไปว่าจะได้คืนหรือไม่ เหตุการณ์เกิดเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2537 มีหญิงสาวคนหนึ่งมาเยี่ยมที่บ้านเนื่องจากเคยมาอาศัยอยู่กับตนเมื่อสมัยเรียนอยู่มัธยมศึกษาตอนปลาย และได้ขอพักค้างที่บ้านของตน 1 คืน อ้างว่าไม่มีรถยนต์โดยสารเดินทางต่อไปเยี่ยมแม่ที่อำเภอภูเขียว พอรุ่งเช้าหญิงสาวคนดังกล่าวได้ออกจากบ้านตนตั้งแต่เช้า เมื่อเวลาสายตนจะหยิบสร้อยคอทองคำหนัก 2 บาท พร้อมพระเหลี่ยมทองหนัก 1 บาท มาสวมใส่ไปทำงานตามปกติก็ไม่พบ จึงรู้แน่ชัดว่าระหว่างที่เผลอทำงานบ้าน หรือขณะอาบน้ำไม่ได้ลือคห้องนอน จึงถูกขโมยสร้อยคอทองคำไป ตนมีความทุกข์ร้อนใจมากอยากจะได้ของคืน จึงรีบไปหาคนทรงเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านคนทรง คือนางมะลิ คุ่มไข่น้ำ เมื่อคนทรงเจ้าพ่อพญาแลส่งตุปรากฏว่าสร้อยคอทองคำของตนถูกหญิงสาวคนดังกล่าวขโมยไปจริง โดยบอกรูปพรรณสีฐานหญิงสาวคนดังกล่าวได้ถูกต้องชัดเจน ของที่ถูกขโมยไปก็จะได้คืน ผู้ที่ขโมยไปยังไม่ได้เดินทางออกจากรั้วจังหวัดชัยภูมิ ตนจึงรีบเหมารถยนต์รับจ้างไปตามที่บ้านพ่อแม่ของหญิงสาวคนดังกล่าวแต่ไม่ทัน จึงเล่าเหตุการณ์ให้พ่อแม่หญิงสาวฟังว่าลูกของเขาได้ลักขโมยสร้อยคอทองคำพร้อมพระเหลี่ยมทองของตนไป ผู้เป็นพ่อแม่ได้ยินยอมชดใช้ให้แต่โดยดี ได้ของคืนตามคำทำนายจากพิธีส่งตุทุกประการ (ทำนอง มณีวรรณ. 2537 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 18 นางทำนอง มณีวรรณ สร้อยคอทองคำหาย ทำพิธีส่งแล้ว ได้คืน

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า พิธีส่งหาคำตอบหรือข้อเท็จจริงในเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้ว และที่ยังไม่เกิดขึ้น เป็นพิธีกรรมที่มีผู้มาให้คนทรงประกอบพิธีกรรมอยู่เสมอ ๆ เพราะเป็นพิธีกรรมที่ไม่สลับซับซ้อน และเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมก็ไม่มีมาก ช่วยแก้ปัญหาความคับข้องใจของคนในชนบทได้เป็นอย่างดี พิธีส่งนี้ยังเป็นพิธีหนึ่งในขั้นตอนของพิธีรักษาผู้ป่วย

5.1.4 พิธีรักษาผู้ป่วย ความเชื่ออย่างหนึ่งเกี่ยวกับสาเหตุของความเจ็บป่วยของประชาชนชนบทในจังหวัดชัยภูมิ เชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยอย่างหนึ่งเกิดจากการกระทำของผี จะต้องรักษากับผีที่มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อทำลายผีที่มีอำนาจต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชูพา วิสุทธิโกศล และคนอื่น ๆ (2523 : 26) พบว่า ประชาชนในชนบทมักจะใช้

ไสยศาสตร์ในการรักษาผู้ป่วย เพราะเชื่อว่าความเจ็บป่วยของมนุษย์นั้นมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ

1. สาเหตุโดยธรรมชาติ (Natural Cause) ส่วนมากเป็นอาการเจ็บป่วยทั่วไป เช่น ปวดท้องก็ว่ากินของแสลง ถูกแมลงกัดก็ใช้ยาสมุนไพรรักษา เป็นต้น
2. สาเหตุผิดธรรมชาติ (Preternatural Cause) เป็นการเจ็บป่วยที่ยากแก่การอธิบาย เพราะมีความสลับซับซ้อน เช่น ปวดท้องเพราะหาสาเหตุอื่นไม่พบก็เชื่อว่า "ถูกของ" คือเชื่อว่าศัตรูเสกวัตถุหรือสิ่งของเข้าท้อง
3. สาเหตุจากอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernatural Cause) เชื่อว่าสาเหตุจากการกระทำของภูต ผี ปีศาจ วิญญาณชั่วร้าย วิญญาณบรรพบุรุษ ผีร้ายทุกชนิด เช่น ผีเปรต ผีเป่า ผีบอบ ผีโพง และผีดีที่คนนับถือบางชนิด หากปฏิบัติไม่ถูกใจก็ทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้ เช่น ผีฟ้าผีแถน ผีน้ำผีหนอง ผีป่าผีดง ผีไร่ผีนา ผีบ้านผีเรือน เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าผีทั้งหลายทั้งปวงในเขตจังหวัดชัยภูมิ ผีทุกชนิดล้วนอยู่ใต้อำนาจในความควบคุมดูแลของเจ้าพ่อพญาแล หากมีผีร้ายทุกชนิดมากระทำหรือมาเข้าสิงกับประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิที่เปรียบเสมือนเป็นลูกหลานของเจ้าพ่อพญาแล เจ้าพ่อพญาแลสามารถขอร้อง ห้ามปราม หรือขับไล่อันตรายของผีร้ายทุกชนิดนั้น ๆ ออกจากร่างของผู้ที่ถูกเข้าสิงหรือถูกกระทำได้ ดังนั้นคนทรงเจ้าพ่อพญาแลซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าพ่อพญาแล จึงได้รับการยอมรับจากชาวบ้านทั่วไปว่าเป็นผู้เดียวที่สามารถรักษาต้านอำนาจของผีร้ายได้ทุกชนิด (รังสรรค์ แก้วมณี. 2537 : สัมภาษณ์)

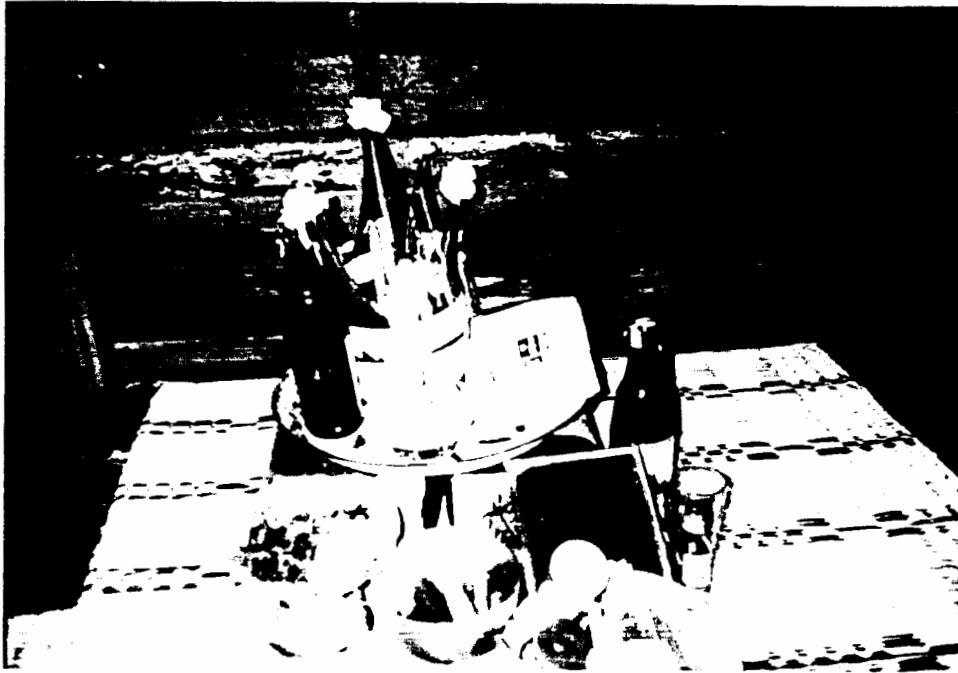
วิธีรักษาผู้ป่วย เริ่มจากพิธีสองหาสาเหตุความเจ็บป่วย โดยมีเครื่องคายอย่างง่าย ๆ ได้แก่ ธันห้ำ ฐูป เทียน เหล้าขวด บุหรี่ ห่อนิมนต์ หากสองพบว่าอาการเจ็บป่วยไม่ได้เกิดจากอำนาจผี คนทรงเจ้าพ่อพญาแลก็จะแนะนำให้ผู้ป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาล หรือถ้าสองพบว่าอาการเจ็บป่วยเกิดจาก "ถูกของ" (ถูกศัตรูเสกวัตถุหรือสิ่งของเข้าในร่างกาย) ก็แนะนำให้ไปรักษาที่หมอดาอาคมและเวทมนต์ แต่หากสองพบว่าเกิดจากการกระทำของภูตผี

คนทรงเจ้าพ่อพญาแลก็จะแจ้งให้ผู้ป่วยหรือญาติทราบ เมื่อผู้ป่วยตกลงจะรักษาจึงจะนัดผู้ป่วยทำพิธีตั้งคายส่อง (คายเล็ก) คนทรงเจ้าพ่อพญาแลจะส่องดูว่าเป็นผีชนิดใด อยู่ที่ไหน มีความผูกพันกันมา ระหว่างผีกับผู้ป่วยมากน้อยเพียงใด แสดงอำนาจกับผู้ป่วยอย่างไร เมื่อทราบแล้วขั้นตอนต่อไปจึงจะทำพิธีตั้งคายรักษา (คายใหญ่) ในขั้นนี้จะเจรจาท่องกันระหว่างคนทรงเจ้าพ่อพญาแลกับผีที่มาทำให้เกิดการเจ็บป่วย (ใช้ผีเจรจากับผี) ผีต้องการอะไรผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยจะนำไปให้ (แต่งไปให้) ขอร้องให้ปล่อยผู้ป่วย (คืนผู้ป่วยกลับมา) เมื่อผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นจนหายเป็นปกติก็จะทำพิธีเรียกขวัญให้แก่ผู้ป่วย โดยปกติคายรักษามีวัสดุสิ่งของที่ต้องจัด จำนวน 3 ครั้ง (กุมรี พลเสน. 2537 : สัมภาษณ์)

เมื่อผู้ป่วยจัดคายส่อง (คายเล็ก) เรียบร้อยแล้ว จะมอบให้คนทรงเจ้าพ่อพญาแลเชิญเจ้าพ่อพญาแลให้ลงมารับคาย และรักษาผู้ป่วย ซึ่งอาจจะรักษาที่บ้านคนทรงหรือที่บ้านของผู้ป่วยก็ได้ วิธีการและขั้นตอนในการรักษานั้น คนทรงเจ้าพ่อพญาแลจะเป็นผู้ดำเนินการโดยผู้ป่วยและญาติเพียงแต่จัดหาวัตถุดิบของให้ครบตามคำสั่ง และรอดูอาการผู้ป่วยในแต่ละวัน อาการป่วยดีขึ้นอย่างไร ขั้นตอนต่อไปก็จะทำพิธีตั้งคายรักษา (คายใหญ่) รักษาต่อไปอีกจนกว่าผู้ป่วยจะมีอาการหายเป็นปกติ ส่วนรายละเอียดและขั้นตอนในการรักษานั้น คนทรงเจ้าพ่อพญาแลไม่สามารถให้ข้อมูลได้ชัดเจน เนื่องจากทุกอย่างเป็นการกระทำของร่างทรงเจ้าพ่อพญาแล จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยกับผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม ดังเช่น นายใหม่ พิงชัยภูมิ และ นางทองคำ พิงชัยภูมิ (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 บุตรชายของตนชื่อ นายสมนึก พิงชัยภูมิ อายุ 28 ปี ป่วยโดยไม่มีอาการมาก่อน อยู่ ๆ ก็มีอาการตัวร้อน ไข้ขึ้นสูง ปวดศีรษะ ปวดเบ้าตา ตนจึงรีบพาบุตรชายไปหาหมอที่คลินิกในจังหวัดชัยภูมิ หมอตรวจดูอาการบอกว่า เป็นไข้หวัดธรรมดาและให้ยามากิน นอนพักรักษาตัวอยู่ที่บ้าน อาการป่วยไม่ดีขึ้น ปวดศีรษะมาก พอตอนกลางคืนมีอาการปวดศีรษะไม่ไหวจึงพาบุตรชายไปโรงพยาบาลจังหวัดชัยภูมิ หมอฉีดยาให้และกลับมานอนบ้าน อาการป่วยก็ไม่หาย มีอาการง่วงนอน ปวดศีรษะ ไม่ยอมพูดจา ไม่อยากรับประทานอาหาร ป่วยติดต่อกันเป็นเวลา 1 สัปดาห์ อาการ

ไม่ได้ขึ้น ตนจึงไปหาคนทรงเจ้าพ่อพญาแล คือนางมะลิ คุ่มไชนะ้า ให้ทำพิธีส่งเพื่อหาสาเหตุของความเจ็บป่วย ผลจากพิธีส่งพบว่า สาเหตุของความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผี ตนจึงขอร้องคนทรงเจ้าพ่อพญาแลให้ไปรักษาให้ที่บ้าน นางมะลียินดีรักษาให้ และนัดหมายวันรักษาในวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 และสั่งให้จัดค้ายส่งซึ่งมีสิ่งของในพิธีดังนี้

1. บายศรี 4 ยอด
2. ชันห่า ชันแปด
3. หอนิมนต์
4. ผ้าขาว 1 ผืน
5. เทียนน้ำมัน 1 เล่ม
6. บุหรี่ 1 ซอง
7. เหล้าขาว 2 ขวด
8. กระจก
9. หวี
10. แป้ง
11. น้ำมันใส่ผม
12. น้ำหอม 1 ขวด
13. แก้ว 1 ใบ
14. ข้าวสาร 1 ถ้วย
15. ไข่ 2 ฟอง
16. เงินหกสลึง

ภาพประกอบ 19 ค่ายรักษาผู้ป่วยของ นายสมนิต นิ่งชัยภูมิ

การรักษาครั้งที่ 1 เมื่อผู้ป่วยเตรียมเครื่องฉายไว้เรียบร้อยแล้ว
คนทรงเจ้าพ่อมาถึงบ้านผู้ป่วย ก็จะเริ่มทำการรักษานายสมนิต นิ่งชัยภูมิ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

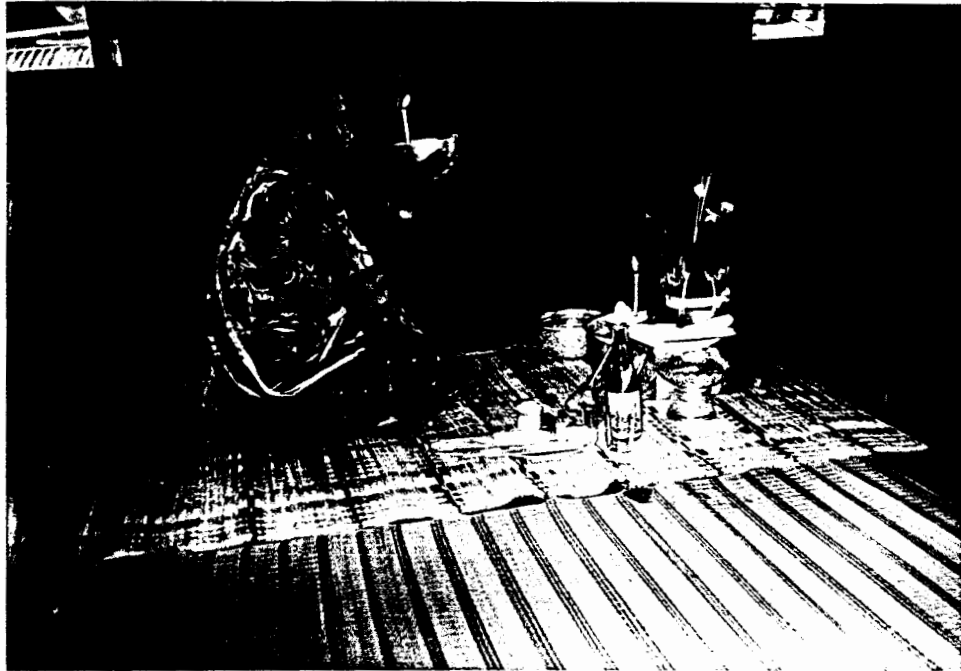
1. จุดเทียน
2. จุดธูป 3 ดอก ไปปักที่พานบายศรี
3. กราบ 3 ครั้ง
4. ยกขันเชิญ (ภายในขันมีขันห้า เทียน 1 เล่ม และท่อนิมณฑ์)

กล่าวคำเชิญให้เจ้าพ่อมารับเครื่องฉายและลงเทียม ระหว่างเริ่มอธิษฐานจิตกล่าวคำเชิญ หมอแคน
เริ่มเป่าให้จังหวะ เพื่อให้เจ้าพ่อญาณแลมาเข้าทรง หมอแคนจะเป่าติดต่อกันจนกว่าเจ้าพ่อญาณแล
มาเข้าประทับร่างทรง และออกจากร่างทรงจึงจะหยุดเป่า

5. เมื่อเจ้าพ่อพญาแลเข้าประทับร่างทรงแล้ว จะเริ่มเอาน้ำมัน
ใส่ผม หัวผม ทาแป้ง ส่องกระจก
6. ยกขวดเหล้าและเปิดขวดเหล้าสดใส่พานบายศรี
7. จุดบู่ 2 มวน มวนที่ 1 ไปปักไว้ที่ถ้วยข้าว มวนที่ 2 คนทรง
سوبเอง
8. ผู้ร่วมพิธีกรรมช่วยกันสอบถามสาเหตุความเจ็บป่วยของนายสมนึก
ฟังชัยภูมิ ว่าเกิดจากผีอะไรมาทำ ผีอยู่ที่ไหน ผีต้องการอะไร ผีจะให้ทำอย่างไร
9. คนทรงเจ้าพ่อพญาแลยกขันเชิญขึ้นหมอนเป็นวงกลมไปรอบ ๆ
ส่องดูแล้วตอบคำถามผู้ร่วมพิธีกรรมว่า สาเหตุของการเจ็บป่วยของนายสมนึก ฟังชัยภูมิ เกิดจาก
การกระทำของผีอาจารย์ดวง (ผีเจ้าป่า) อยู่บนน้ำตกตาดโตน อยากได้นายสมนึกไปเป็นลูกเขย
เอาไปช่วยเลี้ยงช้างเลี้ยงม้า ผู้เป็นพ่อแม่และญาติ ๆ ของผู้ป่วยพากันอ้อนวอนขอร้องขอให้ปล่อย
ผู้ป่วย อยากได้อะไรต้องการอะไรจะแต่งตั้งให้ ในระหว่างนี้ร่างทรงยกขันเชิญขึ้นส่องดูและหมอนขันเชิญ
เป็นวงกลมรอบ ๆ พร้อมกับตอบคำถามว่าผีอาจารย์ดวงต้องการผ้าชิ้นใหม่ 1 ผืน ผ้าสะไบแพรว
1 ผืน หมู 1 ตัว เหล้า 1 ไห ผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคนช่วยกันรีบตอบรับยินดีจะจัดหาให้โดยเร็ว
และได้สอบถามร่างทรงอีกว่ามีผีอื่นมาเกี่ยวข้องอีกหรือไม่ ร่างทรงยกขันเชิญขึ้นส่องอีกครั้งอยู่นักหนึ่ง
และตอบคำถามว่า เกิดจากผีนากระทำด้วย ผีนาโกรธผู้เป็นพ่อของผู้ป่วยว่าเมื่อทำนาเสร็จได้ข้าว
อุดมสมบูรณ์ดี แต่เวลากินข้าวไม่เคยเรียกกิน และนุดจาไม่เพราะ ญาติผู้ป่วยทุกคนร้องเป็นเสียง
เดียวกันว่านายใหม่ ฟังชัยภูมิ ผู้เป็นพ่อผู้ป่วยนุดจาไม่เพราะ และญาติพากันขอโทษผีนาอยากได้
อะไรจะแต่งตั้งให้ (ทำให้) ผีนาอยากได้เรือไว้ใช้เวลาน้ำท่วม
10. คนทรงเจ้าพ่อพญาแลจุดเทียนน้ำมันตำน้ำมันต์
11. คนทรงเจ้าพ่อพญาแลอมเทียนและเป่าที่ศีรษะให้ผู้ป่วย 3 ครั้ง
12. คนทรงเจ้าพ่อพญาแลอมน้ำมันต์และเป่าที่ศีรษะให้ผู้ป่วย 3 ครั้ง
- เป็นอันว่าเสร็จพิธี

หลังจากนั้นประมาณอีก 2-3 วัน นายสมพิตมีอาการดีขึ้น แต่ยังไม่หาย

เป็นปกติ

ภาพประกอบ 20 นางมะลิ คุ่มไช้ (คนทรง) เชิญเจ้าพ่อเงาแลให้มาลงเทียมในพิธีรักษาผู้ป่วย

ภาพประกอบ 21 การอมเทียนแล้วเป่าลงบนศีรษะให้ผู้ป่วย เป็นขั้นตอนหนึ่งในพิธีรักษาผู้ป่วย

การรักษาครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 คนทรง
เจ้าพ่อพญาแลจะเป็นผู้นัดหมายวัน และสั่งให้ผู้ป่วยจัดค้ายรักษา (ค้ายใหญ่) ซึ่งมีสิ่งของในพิธีดังนี้

1. บายศรี 5 ยอด
2. ชันท์ห้า ชันท์แปด
3. หอนิมนต์
4. ผ้าขาว 1 ผืน
5. เทียนน้ำมันต์ 1 เล่ม
6. บุหรี่ 1 ซอง
7. เหล้าขาว 2 ขวด

8. กระจก
9. หวี
10. แป้ง
11. น้ำมันใส่ผม
12. น้ำหอม 1 ขวด
13. แก้ว 1 ใบ
14. ข้าวสาร 1 ถ้วย
15. ไข่ 2 ฟอง
16. เงิน 12 บาท

เมื่อผู้ป่วยจัดค้ายรักษา (ค้ายใหญ่) ดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ผู้ป่วยจะมอบค้ายให้คนทรงเจ้าพ่อพญาแล คนทรงจะเริ่มประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีลำดับขั้นตอนจะเหมือนกับครั้งที่ 1 ทุกประการ จะต่างกันเพียงแต่คนทรงขอร้องให้ผู้ป่วยหายป่วยโดยเร็ว และขอให้คำมั่นสัญญาว่าสิ่งของทุกอย่างที่ผู้ต้องการนี้ผู้ป่วยจะจัดทำให้ (แต่งให้) ทุกอย่างตามที่ต้องการ จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยพบว่า หลังจากเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรมเป็นระยะเวลา 1-3 วัน ผู้ป่วยหายป่วยเป็นปกติ สามารถไปทำงานได้ ผู้เป็นพ่อแม่ของผู้ป่วยจึงได้จัดสิ่งของไปเลี้ยงผีเจ้าป่าตามที่สัญญาไว้ทุกประการ ได้แก่ หมู 1 ตัว (หัวหมู 1 หัว) เหล้า 1 ไห (1 ขวด) ผ้าชิ้นไหม 1 ผืน ผ้าสะไบแพร 1 ผืน ส่วนเงินที่ได้จัดแต่งเรือจำนวน 2 ลำ (เรือจัดทำด้วยกาบกล้วย ภายในเรือประกอบด้วยสิ่งของดังนี้ ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ข้าวเหลือง หมากพลู บุหรี่ ข้าวสาร ปลาข้าว กะลื้อ น้ำตาล รูปคนม่ายเรือ 1 คน ส้ม 2 กลีบ มะนาว ยาเส้น ไม้สีเสียด

ภาพประกอบ 22 นางมะลิ คุ่มไชน้ำ (คนทรง) กำลังทำน้ำมนต์เพื่อรักษาผู้ป่วย

การรักษาครั้งที่ 3 พิธีเรียกขวัญ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537

เมื่อผู้ป่วยดีขึ้น คนทรงเจ้าพ่อพญาแลจะทำพิธีเรียกขวัญ จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยขณะ
ร่วมประกอบพิธีกรรมพบว่า สาเหตุที่ต้องมีการเรียกขวัญนั้นเพราะว่าในขณะที่ป่วยเนื่องจากถูกผีทำนั้น
ผู้ป่วยจะเสียขวัญ ทำให้ขวัญออกจากร่างกาย จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนมา (สุทธิ เหล่าฤทธิ์.
2537 : สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ เสฐียร โกเศศ (2517 : 182) ว่า ชาวอีสาน
เชื่อเรื่องขวัญมาก ขวัญมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า วิญญาณ (Soul) สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต้อง
มีขวัญอยู่ประจำตน ถ้าขวัญหายไปอาจจะเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวอีสานนิยมจัดทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในโอกาส
ต่าง ๆ เมื่อถึงวันเวลาที่นัดหมาย คนทรงได้สั่งให้ผู้ป่วยจัดทำคบายเรียกขวัญ ซึ่งมีสิ่งของเครื่องใช้
ในพิธีดังนี้

1. บายศรี 5 ยอด
2. กล้วยน้ำหว่า 4 ผล
3. ข้าวต้ม 4 กลีบ
4. ไข่ต้ม 1 ใบ
5. ข้าวเหนียว 1 ทัพพี (1 คำ)
6. แป้ง 1 ซอง
7. หวี 1 อัน
8. ฝ้ายผูกแขน
9. เสือ 1 ตัว
10. แหวน 1 วง
11. สร้อยคอทองคำ 1 เส้น

เมื่อผู้ป่วยจัดค้ายเรียกขวัญดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ผู้ป่วยจะมอบค้ายให้
คนทรงเจ้าพ่อพญาแล คนทรงจะเริ่มประกอบพิธีกรรมตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ลำดับที่ 1-7 (เหมือนกับการรักษาครั้งที่ 1 ทุกประการ)

8 ทำพิธีเรียกขวัญกล่าวอ้อนวอนขอให้ผีปล่อยผู้ป่วย และปล่อยขวัญ
กลับคืนมาให้ผู้ป่วย

9. คนทรงเจ้าพ่อพญาแลเรียกชื่อผู้ป่วย และให้ผู้ป่วยรอรับขวัญ
(รอรับชั้นขวัญ) คนทรงถือชั้นขวัญกว้างไปมาเพื่อโยนให้ผู้ป่วยและญาติรับเอา

10. ผู้ป่วยและญาติเอาผ้าเช็ดตัวกางออกเป็นผืน เตรียมรองรับชั้นขวัญ
จากคนทรง และรับชั้นขวัญจากคนทรง

11. คนทรงและญาติผู้ป่วยช่วยกันแต่งตัวให้ผู้ป่วย โดยการทาแป้ง
เอาน้ำมันใส่ผม สวมสร้อยคอทองคำ สวมแหวน ให้กินไข่ต้ม กินขนม

12. ผู้ป่วยมากราบเครื่องบูชา 3 ครั้ง เสร็จพิธี

ภาพประกอบ 23 นางมะลิ คุ่มไฉ่น้ำ (คนทรง) กำลังทำพิธีเรียกขวัญให้แก่นายสมพิศ พึ่งชัยภูมิ

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในการรักษาผู้ป่วยรายอื่น ๆ นั้น พบว่าวัสดุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ และลำดับขั้นตอน มีลักษณะเหมือนกันทุกประการ จะแตกต่างกันในส่วนของการจัดของ (แต่งแก้) ให้ตอบสนองความต้องการของผีแต่ละประเภทที่มา ทำให้เกิดความเจ็บป่วย เช่น ผีหนึ่งปะกำอาจกินขนมหวาน กล้วย มะพร้าวอ่อน ผู้ป่วยก็จะจัดหาได้ตามที่ผีต้องการ มีบางชนิดมีความต้องการอยากให้ผู้ป่วยนอนรำ ผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยก็จะรำด้วยกันเพื่อรำตามที่ผีต้องการ

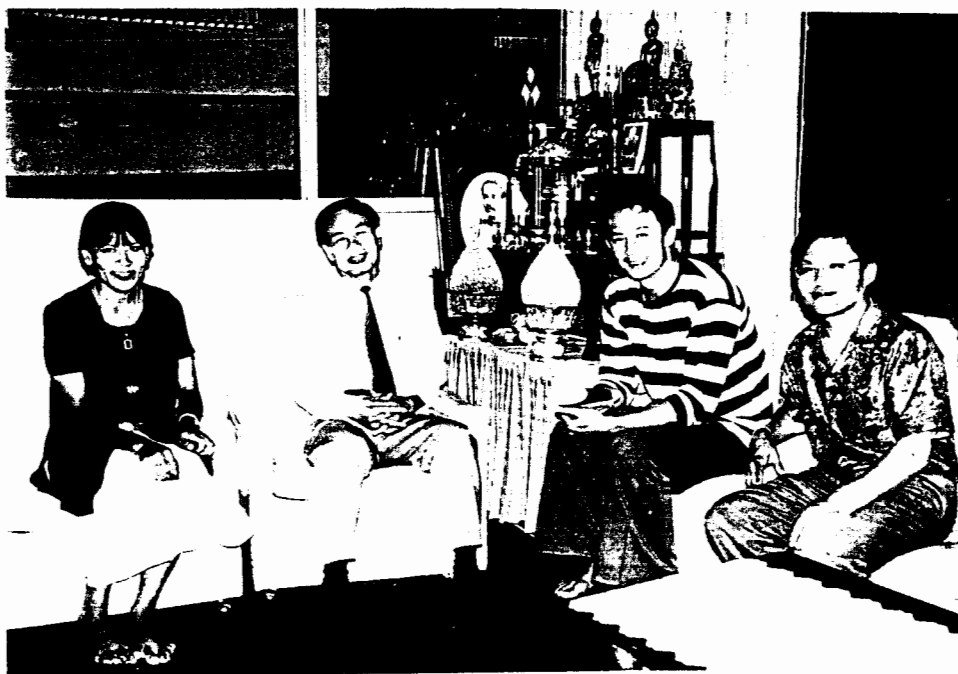

ภาพประกอบ 24 ผู้ป่วย และญาติผู้ป่วย ร่วมกันผิ้อนรำในพิธีรักษาผู้ป่วย

5.1.5 พิธีขยากรรมโรคชะตา (เสียงเข็มนาฬิกา) นิธิเสียงเข็มนาฬิกาจะมีความสัมพันธ์กับพิธีบอกกล่าว จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า ผู้มาประกอบพิธีบอกกล่าวที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล เมื่อทำพิธีบอกกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้วจะต้องทำนิธิเสียงเข็มนาฬิกาควบคู่กันไปด้วย ประมาณร้อยละ 90 ของผู้มาประกอบพิธีบอกกล่าว

นิธิเสียงเข็มนาฬิกาเป็นพิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เพียงแต่ผู้ประกอบพิธีกรรมบอกชื่อและนามสกุล ตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าพ่อท่านนายทนายทักในเรื่องที่ตนอยากจะทำทราบ ต่อจากนั้นก็ทำการเสียงทนายเข็มนาฬิกา เมื่อได้หมายเลขแล้วก็จะไปรับเอาคำพยากรณ์ตามหมายเลขที่กำหนด

เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2538 นายโกวิทย์ วัฒนกุล นักแสดง ภาพยนตร์และละครทางโทรทัศน์ ได้มาพบผู้วิจัยที่วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาพิธีกรรม เกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลไว้ถ่ายทำบทธละครโทรทัศน์ในอนาคต ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้พานายโกวิทย์ วัฒนกุล ไปกราบไหว้ขอพรจากเจ้าพ่อพญาแลที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล ในโอกาสเดียวกันนี้ นายโกวิทย์ วัฒนกุล ได้ประกอบพิธีเสี่ยงเซียมซี เริ่มจากการจุดธูป เทียน บอกชื่อ-นามสกุล ตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าพ่อ ทำนายทายทักในเรื่องที่ตนอยากจะทราบ ปรากฏว่าเสี่ยงทายได้หมายเลข 19 ทำนายทายทักว่า เรื่องที่คิดไว้นั้นจะมีอุปสรรค ต้องใช้เวลานานพอควรจึงจะประสบความสำเร็จ นายโกวิทย์ วัฒนกุล จึงทำการเสี่ยงทายใหม่ครั้งที่ 2 ปรากฏว่าเสี่ยงทายได้หมายเลข 19 เหมือนเดิม พร้อมกับกล่าวว่า กับผู้วิจัยว่าเจ้าพ่อพญาแลศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ เสี่ยงใหม่ก็ได้เหมือนเดิม (โกวิทย์ วัฒนกุล. 2538 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 25 นายโกวิทย์ วัฒนกุล นักแสดงชื่อดังมาพบผู้วิจัยเพื่อศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2538

ภาพประกอบ 26 ผู้มาประกอบพิธีบวงสรวงและพยากรณ์โชคชะตา (เลี้ยงเซียมซี) ณ ศาลเจ้าพ่อ
พญาแล

5.1.6 นิธิตั้งศาลพระภูมิ พระภูมิคือเจ้าที่ประจำบ้าน จำเป็นต้องมีการบูชา เพื่อความสุขความเจริญของบุคคลในครอบครัว การตั้งศาลพระภูมิต้องทำให้ถูกต้องตามลักษณะและประเพณีนิยม จึงหาบุคคลที่มีความรอบรู้มาเป็นผู้นำในการประกอบพิธีตั้งศาลพระภูมิ ถ้าหากตั้งศาลพระภูมิไม่ถูกต้อง ก็จะนำความไม่สงบสุขมาสู่ครอบครัว ก่อนจะทำพิธีต้องหาฤกษ์ยามที่ดี วันเดือน ปี ที่เป็นมงคล และหาสถานที่ตั้งศาลพระภูมิให้เหมาะสมถูกต้อง

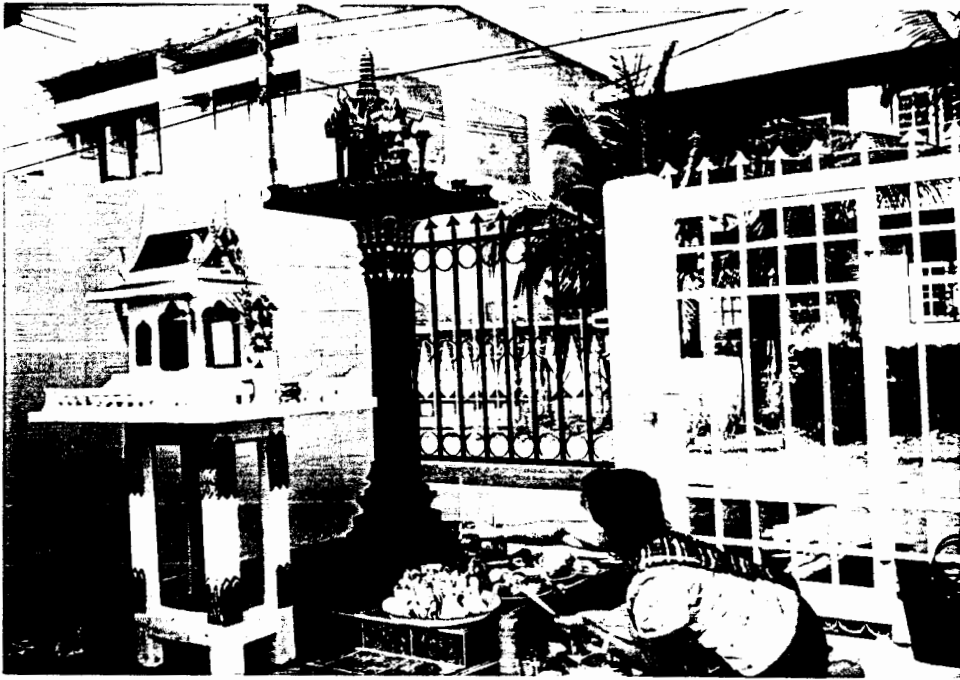
คนทรงเจ้าพ่พญาแล เป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านให้เป็นผู้นำประกอบพิธีตั้งศาลพระภูมิประจำบ้าน เพราะเชื่อว่าเจ้าพ่พญาแลเป็นเจ้าของเมือง เป็นผู้ดูแลบ้านเมือง ดูแลครองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ก่อนจะตั้ง

ศาลพระภูมิเจ้าของบ้านจะนำชั้นห้า ชั้นแปด ไปให้คนทรงเจ้าพ่อนญาแลทำพิธีส่งหาฤกษ์ยาม วัน เดือน ที่เป็นมงคล เมื่อได้ฤกษ์ยามเหมาะสมแล้วจึงให้เจ้าของบ้านไปจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ สำหรับตั้งศาลพระภูมิไว้ล่วงหน้า เมื่อถึงวันนัดหมายเจ้าของบ้านต้องจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ ต่าง ๆ ไปด้วย สิ่งของเครื่องใช้ที่ต้องจัดเตรียมมีดังนี้

1. ชั้นห้า ชั้นแปด
2. ดอกไม้ ธูป เทียน พวงมาลัย 7 สี
3. แผ่นเงิน แผ่นทอง
4. ผ้า 3 สี (ชมพู เหลือง เขียว)
5. อาหารหวาน 9 อย่าง
6. ผลไม้
7. ใบไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง ใบคูณ ใบยอ ฯลฯ
8. ไก่ต้ม 1 ตัว
9. เหล้าขาว 1 ขวด
10. ศาลพระภูมิพร้อมด้วยข้างม้า ช้าทาสบรivar

เมื่อถึงวันประกอบพิธี เจ้าของบ้านที่จะทำพิธีตั้งศาลพระภูมิ จะไปรับคนทรงและหมอแคนตามเวลาที่นัดหมายไว้ เมื่อมาถึงคนทรงจะเดินสำรวจตรวจดูสถานที่ในการตั้งศาลพระภูมิ เมื่อได้สถานที่แล้วคนทรงสั่งให้เจ้าของบ้านตั้งเครื่องบูชาเทวดา พระภูมิเจ้าที่ โดยเรียงใบเงิน ใบทอง ใบคูณ ใบยอ ไว้กันหลุม ส่วนแผ่นเงิน แผ่นทอง ติดไว้ที่โคนเสาศาลพระภูมิ ขณะเดียวกันคนทรงก็จะกล่าวคำเชิญเจ้าพ่อนญาแล เชิญเทวดา (กล่าวเป็นหมอรำกลอน) หมอแคนจะเป่าแคนให้จังหวะ เจ้าของบ้านจุดธูปเทียน ถวายมาลัย 7 สี ผูกผ้า 3 สีที่เสาของศาลพระภูมิ ถวายเครื่องสังเวยแก่พระภูมิ เทวดา เป็นอันว่าเสร็จพิธี (ควภา คล่องแคล่ว.

2538 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 27 คนทรงเจ้าพ่อพญาแล ทำพิธีตั้งศาลพระภูมิที่บ้านของนางคิวภา คล่องแคล่ว
เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2538

5.2 พิธีกรรมส่วนชุมชน

พิธีกรรมส่วนชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ จะจัดสอดคล้องกับประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน ประเพณีในรอบสิบสองเดือนส่วนใหญ่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล การจัดงานของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านจะมอบให้ผู้อาวุโสหรือเฒ่าจ้ำ นำขันห้า ขันแปด ไปทำพิธีบอกกล่าวเชิญเจ้าพ่อพญาแลให้รับทราบ ถ้าเป็นงานประจำปีเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลโดยตรง เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดงาน เช่น เทศบาลเมืองชัยภูมิจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดงานประเพณีบุญเดือนหก นายกเทศมนตรีจะแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ มีการประชุมเตรียมการจัดงานล่วงหน้า ส่งหนังสือแจ้งข่าวไปยังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต่อจากนั้นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

จะบอกกล่าว ไปยังลูกพี่ลูกพี่ชน เฒ่าจ๋า ตามคุ่มต่าง ๆ และประกาศข่าวให้ชาวบ้านรับทราบ ส่วนทางจังหวัดที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดงาน เจ้าพ่อพญาแล ผู้ว่าราชการจังหวัดจะออกคำสั่ง แต่งตั้งข้าราชการจากส่วนราชการต่าง ๆ เป็นคณะกรรมการจัดงานอีกเช่นกัน นิทรรศการส่วนชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลมี 6 นิธี คือ

5.2.1 นิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ความเชื่อและความศรัทธาของประชาชนชาวชัยภูมิที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล ทำให้เกิดนิทรรศการที่สำคัญนิทรรศการหนึ่งเรียกว่า "นิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล" ความเป็นมาของนิทรรศการนี้ จากการสัมภาษณ์นายจรัส โชติประยูร (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า นิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลจัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2369 หลังจากที่เจ้าพ่อพญาแลถูกเจ้าอนุวงศ์จับประหารชีวิต ณ ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า ตำบลหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ ประชาชนชาวชัยภูมิจึงได้พากันมาชุมนุมปลุกสร้างอนุสรณ์สถาน เรียกว่า "ศาลเจ้าพ่อพญาแล" เมื่อมีศาลเจ้าพ่อพญาแลแล้วจึงร่วมกันประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล โดยจะทำพิธีในวันพุธแรกของเดือนหกของทุกปี และได้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาจนถึงทุกวันนี้ การจัดงานในระยะแรก ๆ นั้นเป็นการจัดงานแบบง่าย ๆ เป็นงานชาวบ้าน มีกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ ต่อมาระยะหลังประมาณ 50 ปีล่วงมาแล้ว มีผู้ให้ความสนใจมาร่วมจัดงานกันมากขึ้น และมีการจัดงานเป็นประจำทุกปี รวม 9 วัน 9 คืน เรียกว่า "งานบุญเดือนหก" โดยวันจันทร์แรกของเดือนหกจะเป็นวันเปิดงาน วันอังคารจัดให้มีพิธีสงฆ์ทำบุญเลี้ยงพระ ถวายผ้าป่าอุทิศส่วนกุศลแด่เจ้าพ่อพญาแล วันพุธจัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ต่อจากนั้นประชาชนผู้นับถือทั่วไปจะมาเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี โดยนำเครื่องเช่น ไห้วของตนเอง ได้แก่ หัวหมู เป็ด ไก่ ขนม ผลไม้ ฯลฯ มาเลี้ยงเจ้าพ่อ มีการรำฟ้อนรำถวายเจ้าพ่อรำก้านัน เพื่อขอพรจากเจ้าพ่อพญาแล และขอความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ที่ตนเองได้รับความเดือดร้อน การจัดงานบุญเดือนหกเป็นไปด้วยความครึกครื้น มีมหรสพสมโภชตลอด 9 วัน 9 คืน จนถึงปี พ.ศ. 2532 เทศบาลเมืองชัยภูมิ นำโดยนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองชัยภูมิ ได้ให้ความสนใจเป็นผู้นำในการจัดงาน มีการตั้งโรงทานรับเงินบริจาคเพื่อนำเงินไปเลี้ยงอาหารแก่ผู้มา

ร่วมงาน มีการจัดตั้งกองผ้าป่า เรียกว่า "กองบุญญาแล" เพื่อนำเงินที่ได้ไปทอดผ้าป่าให้แก่วัดต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่รอบศาลเจ้าพ่อญาแลในวันสุดท้ายของงาน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 นำโดยนายช่วย นนทะนาคร ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิในสมัยนั้น ร่วมกับประชาชนชาวชัยภูมิ ได้สร้างอนุสาวรีย์เจ้าพ่อญาแลประดิษฐานงามสง่าตั้งอยู่กลางเมืองชัยภูมิอีกแห่งหนึ่ง และได้มีการจัดงานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อญาแล (ปัจจุบันเรียกว่างานเจ้าพ่อญาแล) ระหว่างวันที่ 12-20 มกราคมของทุกปี รวม 9 วัน 9 คืน ในวันเริ่มเปิดงานวันที่ 12 มกราคมของทุกปี ทางจังหวัดชัยภูมิร่วมกับประชาชนชาวชัยภูมิจะจัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแลอีกเช่นกัน และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยยึดถือกันว่าในรอบปีหนึ่ง ๆ จะต้องทำพิธีบวงสรวง 2 ครั้ง จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดี และเป็นการแสดงความคารวะขอบคุณท่านเจ้าพ่อญาแลที่ได้ก่อตั้งเมืองชัยภูมิ และเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก ตลอดทั้งช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวง

สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อญาแล ใช้ประกอบพิธีกรรมในวันแรกของเดือนหกของทุกปี เริ่มประกอบพิธีกรรมเวลา 09.00 น. ส่วนที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อญาแล ใช้ประกอบพิธีกรรมในวันที่ 12 มกราคมของทุกปี เริ่มประกอบพิธีกรรมเวลา 05.30 น.

ผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล เป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรม เพราะเป็นบุคคลที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล ในการประกอบพิธีกรรม ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้ที่กำหนดเวลาในการเริ่มประกอบพิธีกรรม เป็นผู้ตรวจสอบเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม และเป็นผู้นำในการดำเนินการในพิธีตั้งแต่เริ่มต้นพิธีจนเสร็จพิธี ส่วนผู้ร่วมพิธีกรรมประกอบด้วย คนทรงเจ้าพ่อญาแล ลูกพี่ลูกพี่คน หมอม้า (หมอแคน) และผู้สนับสนุนทั่วไป

เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. เครื่องบูชา ได้แก่

- 1.1 บายศรีเจ็ดชั้น จำนวน 9 พาน
- 1.2 พวงมาลัย 7 สี 9 พวง
- 1.3 น้ำอบไทย 1 ขวด
- 1.4 น้ำอบฝรั่ง 1 ขวด
- 1.5 ดอกไม้ ชูบ เทียน
- 1.6 ข้าวตอกดอกไม้ 2 ชั้น (ผสมกันมีดอกไม้ 4 อย่าง ได้แก่

ดอกมะลิ ดอกเข็ม ดอกบานไม่รู้โรย ดอกคูณ และข้าวตอก)

2. เครื่องสังเวย ได้แก่

- 2.1 หัวหมู 4 หัว
- 2.2 ไก่ 4 ตัว
- 2.3 เป็ดพะโล้ 2 ตัว
- 2.4 เหล้า 4 ขวด (เหล้าขาว 2 ขวด, เหล้าสี 2 ขวด)
- 2.5 ข้าวเหนียว 2 กระติบ
- 2.6 น้ำ 2 ขวด
- 2.7 ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง อย่างละ 2 ถาด
- 2.8 ข้าวเหนียวแดง 2 ถาด
- 2.9 ข้าวเหนียวแก้ว 2 ถาด
- 2.10 ทองหยิบ ฝอยทอง อย่างละ 2 ถาด
- 2.11 มะพร้าวอ่อน 4 ลูก
- 2.12 กล้วยน้ำหว่า 5 หวี

3. เครื่องใช้อื่น ๆ ได้แก่

3.1 ผ้าแพรสีแดง 1 ผืน (ใช้มัดเอวรูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล)

3.2 ด้ายสายสิญจ์ 1 ม้วน

3.3 ธงช่อธงชัย

3.4 ศาลเพียงตา 4 ศาล

3.5 ฆ้อง

3.6 พิณ

3.7 แคน

3.8 กลอง

ภาพประกอบ 28 เครื่องบูชาและเครื่องสังเวद्य

ภาพประกอบ 29 ศาลเพียงตา

ลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม

ก่อนที่จะเริ่มประกอบพิธีกรรม ผู้นำวงสร้างดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล และคณะกรรมการฝ่ายจัดเตรียมเครื่องบวงสรวง จะจัดเตรียมเครื่องบูชาและเครื่องสังเวย่างเตรียมไว้ให้ เป็นที่เรียบร้อยต่อหน้ารูปหล่อเจ้าพ่อญาแล เมื่อได้กำหนดเวลานัดหมายจึงเริ่มประกอบพิธีกรรมตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิจุดธูปเทียนบวงสรวงสักการะบูชาเจ้าพ่อญาแล

ทั้งหมด

2. ผู้นำบวงสรวงเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดปทุมธานีเครื่องสังเว
3. ผู้นำร่วมพิธีจุดธูปเทียนอธิษฐานพร้อมกัน ผู้นำบวงสรวงกล่าว
อธิษฐานดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลให้มาปกป้องรักษาชาวชัยภูมิให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข
4. ผู้นำบวงสรวงกล่าวคาถาชุมนุมเทวดา เชิญดวงวิญญาณ
เจ้าพ่อพญาแลให้มารับเครื่องบวงสรวงที่จัดวางตั้งโต๊ะไว้้อย่างเรียบร้อย โดยกล่าวคาถาชุมนุม
เทวดา ดังนี้

สาธุ สาธุ สาธุ สักเค กาเม จะรูเป ศิริลิตะระตะเถ จันตะลิกเช วิมานะ ทีเป
รัฐฐะ จะคาเม ตะรุณะะ คะหะเน เคะหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมมา จายันตุเทวา ชะละ
ณะละวิสะเม ยักกะคัน ภัทพะนาคา ติวัจจันตา สันติเกยัง มุนิวะระวะจะนั่ง สาอะโวเม
สุถัมมตุ

ธัมมัสสะวะณะกาโล อัยมะกันตา

ธัมมัสสะวะณะกาโล อัยมะกันตา

ธัมมัสสะวะณะกาโล อัยมะกันตา

ปุริมะทิสัง ณะตะรัฐฐะ ทักขิณะะ วิรุฬพะโก ปัจฉิเมณะ วิรุปักโข กุเวโร อุตตะรัง
ทิสัง

อะยันตุ โภณโต เทวะสังฆาโย ข้าแต่หมู่เทพเจ้าเหล่าเทวะฤทธิ ผู้มีอำนาจอัน
ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งสิงสถิตอยู่ในปริมทิศทั้ง 4 คือ ท้าวธะตะรุฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุปักข์
และท้าวเวรสุวรรณ ผู้เป็นใหญ่ในภาคครุฑ สุบรรณ คนธรรพ์ และยักษ์ทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ขออันเชิญเทพเจ้าทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น รวมทั้งเทพฤทธิที่สิงสถิตอยู่ในห้วยหนองคลองบึง
และป่าเขาลำเนาไพร ขออันเชิญเทพเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นได้โปรดมาร่วมชุมนุมกัน ณ
บริเวณปริมทิศนี้ เพื่อเป็นสักขีพยาน รับรู้ รับเห็นในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง ที่

เหล่าข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนสมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล ศิษยานุศิษย์ ลูกหลานชาวชัยภูมิทุกหมู่เหล่า ได้พร้อมใจกันมากกระทำพิธีกรรม บวงสรวงดวงวิญญาณของท่านเจ้าพ่อพญาแล ผู้เป็นแม่เหล็กดีเหล็กเมืองและเทพเจ้าผู้มีความเมตตาอันสูงส่ง ในวันอันเป็นมหามงคลเดือนอ้ายและเดือนหกของทุก ๆ ปี สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เพื่อรำลึกและแสดงถึงกตเวทิตาคุณต่อท่านผู้มีพระคุณอันใหญ่หลวงต่อเราชาวชัยภูมิ ณ บัดนี้ ดวงวิญญาณของท่านเจ้าพ่ออันศักดิ์สิทธิ์ และแม่ทัพนายกอง ข้าทาสบริวารที่ไปสิงสถิตอยู่บนสวรรค์ ทิพย์วิมานแดนสุขาไใด ๆ ขอได้บอกกล่าวและอันเชิญดวงวิญญาณเหล่านั้นให้มารับเอาซึ่งเครื่องบูชาบวงสรวงสังเวยอันวิจิตรงดงามทั้งปวง เหล่านี้ และขอได้โปรดอำนวยพร ปกป้องคุ้มครองรักษาบ้านเมือง ลูกหลานของท่านทุกคนที่มาชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นี้ก็ดี ที่ไม่ได้มาก็ดี ให้พ้นจากทุกข์โศก โรคภัย ภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง ขอให้วินาศไป ขอให้ได้รับแต่ความสุขสวัสดิ์ สมหวัง สมความปรารถนาในสิ่งอันพึงประสงค์ทุกประการตลอดทั่วกันเทอญ...

5. ผู้นำบวงสรวงกล่าวเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด นายก

เหล่ากาชาด ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล และหัวหน้าส่วนราชการที่สำคัญ รวมทั้งหมด 9 ท่าน ให้ถือพานบายศรี 9 พาน แห่รอบศาลเจ้าพ่อพญาแลหรืออนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล จำนวน 3 รอบ ในขณะที่เดียวกันผู้มาร่วมพิธีทุกคนก็จะรำถวายเจ้าพ่อไปรอบ ๆ ศาลหรืออนุสาวรีย์ จำนวน 3 รอบ เช่นกัน โดยมีโหรี ดนตรีให้จังหวะ เช่น แคน โหม กลอง ฉิ่ง ฉาบ ตีฆ้องให้จังหวะในการรำ ประชาชนที่มาร่วมพิธีมีความเชื่อว่าถ้าได้รำถวายเจ้าพ่อพญาแลจะทำให้หายจากความเจ็บป่วย และทำให้ชีวิตมีความสุข ประสพกับความสำเร็จในชีวิตด้านการทำงาน การประกอบอาชีพ

6. ผู้ว่าราชการจังหวัดคล้องพวงมาลัย และเปลี่ยนผ้าแพร

คาดเอวให้เจ้าพ่อพญาแล

7. ผู้ว่าราชการจังหวัดโปรยข้าวตอกดอกไม้ให้แก่ผู้มาร่วมพิธี

ภาพประกอบ 30 นายกี สุภธีระ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ เป็นประธานในพิธีบวงสรวง
เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2537

ภาพประกอบ 31 เรือตรี ดร.สุลัย ฌ อุบล อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ถือนพานบายศรีร่วม
 ขบวนแห่ในพิธีบวงสรวง เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2537

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า การประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ
 เจ้าพ่อผญาแลทั้งสองแห่ง มีข้อสังเกตหลายประการ คือ

1. พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อผญาแล เริ่มมีขึ้นครั้งแรกที่ศาล
 เจ้าพ่อผญาแลก่อน ต่อมาจึงมีพิธีบวงสรวงบริเวณหน้าอนุสาวรีย์ แต่จะมีผู้มาร่วมประกอบพิธีกรรม
 ที่อนุสาวรีย์เป็นจำนวนมากกว่า ทั้งนี้เพราะพิธีบวงสรวงที่อนุสาวรีย์นั้นทางจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ
 นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในการจัดงาน ได้มีการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้หัวหน้า
 ส่วนราชการทุกส่วนมาร่วมงานโดยพร้อมเพรียงกัน ส่วนพิธีบวงสรวงที่จัดขึ้นที่ศาลนั้น เริ่มจัดขึ้นโดย
 ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการ

2. การประกอบพิธีกรรมที่ศาลและที่อนุสาวรีย์นั้น มีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกัน
3. เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม และลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมเหมือนกันทั้งสองแห่ง
4. ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่ศาล ส่วนมากจะเป็นชาวจังหวัดชัยภูมิ ส่วนที่อนุสาวรีย์นั้นจะมีประชาชนต่างจังหวัดมาร่วมพิธีด้วย เช่น ประชาชนที่มาจากจังหวัดนครสวรรค์ นครราชสีมา เพชรบูรณ์ และจังหวัดอื่น ๆ
5. ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นหญิง ประมาณร้อยละ 70 เป็นเพศชาย ประมาณร้อยละ 30
6. วัยของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ส่วนมากจะมีวัยอยู่ระหว่าง 35-75 ปี
7. อาชีพของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประมาณร้อยละ 70 เป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกนั้นประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ และรับจ้าง
8. ระดับการศึกษาของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม มีทุกระดับการศึกษา แต่มีจำนวนมากที่สุดคือ ผู้ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา
9. ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทุกคน มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยกันแบบเครือญาติ ทุกคนมีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือ มาร่วมสักการะระลึกถึงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล และมาขอพรจากเจ้าพ่อพญาแล

5.2.2 นิธิเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี ความเชื่อและการนับถือเจ้าพ่อพญาแล ทำให้เกิดประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลโดยตรง คือ ประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี เป็นพิธีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาพร้อมกับพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล โดยถือว่าในรอบปีหนึ่ง ๆ จะต้องทำพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลเพื่อเป็นการแสดงความคารวะขอขมาเจ้าพ่อพญาแลที่คุ้มครองดูแล ช่วยเหลือรักษาบ้านเมืองและประชาชนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ช่วยให้ฝน

ตกต้องตามฤดูกาล ตลอดทั้งช่วยให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวง สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีคือ บริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล

การกำหนดวันเวลาในการประกอบพิธีกรรมนั้น ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา กำหนดว่าเมื่อถึงวันจันทร์แรกของเดือนหก กำหนดให้พิธีเปิดงานประเพณีบุญเดือนหก วันอังคาร (วันที่ 2 ของงาน) กำหนดให้พิธีสงฆ์ทำบุญเลี้ยงพระ พร้อมกับถวายผ้าแด่เจ้าพ่อพญาแล วันพุธ หลังจากพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลเสร็จ ให้ทำพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี

ดังนั้นเมื่อถึงวันพุธแรกของเดือนหก ประชาชนที่อยู่ในจังหวัดชัยภูมิ จะมาเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปีโดยมิได้นัดหมาย ผู้ที่มาเลี้ยงได้แก่ คนทรงเจ้าพ่อ ลูกผึ้งลูกเทียน เต่าจ้ำ หมอม้า (หมอแคน) เสนาม้าฟ้อน และบุคคลที่นับถือทั่วไปจะมาเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลตาม ประเพณีที่สืบต่อกันมา

เครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีกรรม แต่ละคนจะจัดหาตัวเอง ประกอบด้วย

สิ่งต่อไปนี้

1. เครื่องบูชา ได้แก่ บายศรี ชั้นห้า ชั้นแปด ดอกไม้ ชูบเทียน (บุคคลที่นับถือทั่วไปจะนำเฉพาะดอกไม้ ชูบเทียน มาบูชาเท่านั้น) พวงมาลัย
2. เครื่องบวงสรวงเช่น ไห้ว ได้แก่ หัวหมู เป็ด ไก่ ปลา มะพร้าวอ่อน กล้วย ผลไม้ ข้าวเหนียว น้ำ เหล้า ฯลฯ

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี เป็นทั้งพิธีกรรมส่วนบุคคลและส่วนชุมชนที่มีลักษณะเป็นแบบง่าย ๆ มีขั้นตอนไม่สลับซับซ้อน ประหยัด ไม่มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะต้องทำพิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือถวายสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับความพอใจ ภาวะทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล และความสะดวกของผู้มาประกอบพิธี ส่วนมากบุคคลทั่วไปสามารถประกอบพิธีกรรมด้วยตนเองได้ โดยการจุดชูบเทียน บอกกล่าวให้เจ้าพ่อพญาแลมารับเครื่องบวงสรวงเช่น ไห้ว บางคนอาจมีคนทรง เต่าจ้ำ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม บางคนมีหมอม้าหมอแคนมาร่วมรำขณะประกอบพิธีกรรมหรือหลังประกอบ

พิธีกรรมเสรีจะรำฟ้อนกันทั้งครอบครัว ทั้งหมู่บ้าน ด้วยความครึกครื้นตลอดทั้งวัน สำหรับประชาชน
 ที่มาจากต่างอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ เมื่อทำพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อเสรีจก็จะรับประทานอาหารร่วมกันที่
 บริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล ผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เพราะถือว่าทุกคน
 เป็นลูกหลานเจ้าพ่อพญาแล

ภาพประกอบ 32 ประชาชนชาวจังหวัดชัยภูมิร่วมพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี เมื่อวันที่ 18
 พฤษภาคม พ.ศ. 2537

5.2.3 งานบุญเดือนหก งานบุญเดือนหกเป็นประเพณีที่สำคัญที่ชาวชัยภูมิปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเป็นประจำทุกปี เมื่อถึงวันจันทร์แรกของเดือนหก

ความเป็นมาของการจัดงาน งานบุญเดือนหกเป็นประเพณีที่มีความเป็นมาคู่บ้านคู่เมืองตั้งแต่เริ่มมีศาลเจ้าพ่อพญาแล ชาวชัยภูมิประกอบด้วย พ่อค้า คหบดี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และข้าราชการ ได้ร่วมกันจัดงานเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทิตาต่อบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งเมืองชัยภูมิ ผู้เป็นนักรบที่กล้าหาญและซื่อสัตย์ต่อราชวงศ์จักรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดงานดังนี้

1. เพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณงามความดี และเป็นการแสดงออกถึงความเคารพสักการะต่อดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแล
2. เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทิตาต่อผู้มีพระคุณ
3. เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในท้องถิ่น
4. เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีซึ่งเคยกระทำสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน
5. เพื่อเป็นการเผยแพร่เกียรติประวัติ ชื่อเสียง เกียรติภูมิผู้ก่อตั้งเมืองชัยภูมิ
6. เพื่อรวบรวมเงินจากการบริจาค "กองทุนพญาแล" มาใช้จ่ายในการบูรณะซ่อมแซมปรับปรุงบริเวณศาลให้สวยงาม
7. เพื่อนำเงินจากการจัดงานมาใช้จ่ายในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า การจัดงานในระยะแรก ๆ นั้นเป็นการจัดงานแบบง่าย ๆ จัดงานเพียง 3 วันเท่านั้น โดยมีผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบ ๆ ศาลเจ้าพ่อพญาแลช่วยกันจัดงาน ต่อมาเมื่อคหบดีและส่วนราชการ โดยเฉพาะเทศบาลเมืองชัยภูมิให้ความสนใจเป็นผู้ดำเนินการจัดงาน จึงได้เพิ่มจำนวนวันจัดงานเพิ่มขึ้นเป็น 5 วัน 7 วัน และ 9 วัน ตามลำดับ (อุทัย พลสยาม. 2537 : สัมภาษณ์)

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า การจัดงานประเพณีบุญเดือนหกมีความสัมพันธ์กับพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล และประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อญาแลประจำปี การประกอบพิธีกรรมเป็นการผสมผสานกันระหว่างผีพุกและพราหมณ์ กล่าวคือ ในวันจันทร์แรกจะมีพิธีเปิดงาน มีการแห่พานบายศรี มีการรำฟ้อนผีฟ้า และมีการรำบวงสรวงถวายแด่ดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล วันอังคาร (วันที่สองของงาน) จะมีการทำบุญเลี้ยงพระอุทิศส่วนกุศล ถวายกองผ้าแด่ท่านเจ้าพ่อญาแล วันพุธ (วันที่สามของงาน) ทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล ต่อจากนั้นประชาชนชาวชัยภูมิจะมาทำพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อญาแล สำหรับการจัดงานในปัจจุบัน นอกจากจะมีมหรสพให้ชมฟรีตลอดงาน 9 วัน 9 คืนแล้ว ยังได้รับความร่วมมือด้วยดีจากภาคเอกชนและส่วนราชการต่าง ๆ เช่น จัดให้มีขบวนแห่สร้างบ้านแปงเมืองของเจ้าพ่อญาแล มีการออกร้านขายสินค้าพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่น การประกวดอาหารพื้นเมือง ได้แก่ หม่า ไข่กรอก การประกวดศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน การประกวดมโหรีดนตรีพื้นบ้าน อีเต็ง แคน ซอ การประกวดลำเต้ย การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน นอกจากนี้ประชาชนชาวชัยภูมิที่มาเที่ยวงานบุญเดือนหก ถือเป็นโอกาสดีที่ได้กราบไหว้สักการะเจ้าพ่อญาแลที่ศาลเจ้าพ่อญาแลอีกด้วย

ภาพประกอบ 33 การรำบวงสรวงถวายแด่ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลในงานบุญเดือนหก
เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2537

5.2.4 นิธิถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล ถ้าพิจารณาถึงสภาพภูมิประเทศของ
จังหวัดชัยภูมิแล้ว จะเห็นว่าประกอบด้วยป่าและภูเขาร้อยละ 54 นอกนั้นเป็นที่ราบสูง พื้นที่ถูกแบ่ง
ออกเป็น 2 ส่วน มีทิวเขาที่ทอดผ่านส่วนกลางจังหวัด จากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ประกอบด้วย
ภูเขยวัก ภูอีเฒ่า ภูแลนคา ภูผิงเหย เชื่อมต่อภูญาฝ่อ อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์
ดังนั้นการทำงานของเจ้าพ่อพญาแลจะต้องใช้พาหนะสำคัญที่มีอยู่ในสมัยนั้น คงไม่มีอะไรดีไปกว่า
"ช้าง" ดังบทกลอนในตำนานเจ้าพ่อพญาแล (ตำนานชัยภูมิเมืองช้าง. 2530 : 72-73)

ท่านเจ้าเมือง สามสิบวัน ปั้นเรียบร้อย
 ขึ้นลายน้อย พลายเอก พลายทูน
 ล้วนช่างงาม จุอาหาร เข้าประทุน
 ปั้นเขตเพชรบูรณ์ เสรีจพลัน พากันมา

การจัดงานพิธีถวายช้างแด่เจ้าพ่อพญาแล จังหวัดร่วมกับพ่อค้าประชาชน ชาวจังหวัดชัยภูมิ ได้ถือปฏิบัติเป็นประจำต่อกันมาเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ซึ่งตามประวัติการจัดงานช้างจังหวัดชัยภูมิมีขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2455 ที่บ้านค้าย อำเภอเมืองชัยภูมิ บ้านค้ายเป็นหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุด โดยกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเมืองพร้อมกับเจ้าพ่อพญาแล ในสมัยรัชกาลที่ 2 (รินทรา เหล่าภักดี. 2536 : 3) ต่อมาได้จัดให้มีการแสดงของช้างอีกหลายครั้งแต่ไม่ต่อเนื่องกัน โดยได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาอีกเมื่อปี พ.ศ. 2529 และได้จัดให้มีงานพิธีถวายช้างแด่เจ้าพ่อพญาแลตั้งแต่ พ.ศ. 2532 จนถึงปัจจุบันนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งที่จะเทอดทูนคุณงามความดี วีรกรรมของเจ้าพ่อพญาแล และน้อมถวายสักการะแด่ดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล รวมทั้งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับช้าง ให้ชาวชัยภูมิเกิดความภาคภูมิใจ ตลอดจนเป็นการสืบทอดประเพณีอันดีงามของชาวชัยภูมิ และเพื่อเป็นการหารายได้สมทบทุนนำไปใช้จ่ายในกิจการสิ่งสาธารณประโยชน์ของจังหวัดชัยภูมิ การจัดพิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล เป็นการถวายช้างจริง ๆ โดยผู้ถวายช้างร่วมบริจาคเงินท่านละ 2,500 บาท (สองพันห้าร้อยบาทถ้วน) ให้ร่วมกันถวาย 2 คน ต่อช้าง 1 เชือก สำหรับในปี 2538 คณะกรรมการจัดงานถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล ได้มีความเห็นพ้องกันว่าให้มีช้างจริงที่จะถวายเจ้าพ่อพญาแลเหลือเพียง 9 เชือกเท่านั้น ส่วนท่านที่จะถวายช้างให้ใช้ตะขอช้างถวายแด่เจ้าพ่อพญาแลตะขอละ (เชือกละ) 2,500 บาท (สองพันห้าร้อยบาทถ้วน) เหมือนเช่นทุกปีที่ผ่านมา เหตุผลที่เหลือถวายช้างเพียง 9 เชือก เพราะว่าถ้านำช้างมาเป็นจำนวนมากเท่า ๆ กับจำนวนผู้ถวายจริง เกรงว่าคนที่มาร่วมชมพิธีถวายช้างจะได้รับอันตรายจากการตื่นของช้าง ประกอบกับ

ช่างจังหวัดชัยภูมิหายากขึ้นทุกปี เพราะช่างต้องไปทำงานอยู่ไกล นิธินี้จะคงอยู่กับช่างชัยภูมิตลอดไป
(เชาวนเลิศ ไทยานนท์. 2538 : สัมภาษณ์)

ลำดับขั้นตอนพิธีถวายช่างเจ้าพ่อพญาแล (อุดม เอกธรรมสุทธิ. 2538 : สัมภาษณ์)

1. พิธีกรเชิญผู้บริจาคเงินถวายช่างให้ไปยืนตั้งแถวหน้าอนุสาวรีย์
เจ้าพ่อพญาแล
2. พิธีกรเชิญรองผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวรายงานการถวายช่างต่อ
ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ประชานันไผ่พิชัย
3. ประชาชนกล่าวสดุดีในคุณงามความดี และวีรกรรมของเจ้าพ่อ
พญาแล พร้อมกับกล่าวถวายช่างจำนวน 9 เชือก เพื่อความเป็นเกียรติอย่างสูง เป็นพาหนะอัน
ประเสริฐ และเป็นช่างของเจ้าพ่อพญาแลต่อไป
4. พิธีกรเชิญผู้ถวายช่างแต่เจ้าพ่อพญาแล โดยถวายตะขอช่าง
วางบนพานเบื้องหน้ารูปหล่ออนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล
5. ผู้ถวายช่างอธิษฐานจิตน้อมถวายช่างเป็นสักการะ ขอให้เจ้าพ่อ
พญาแลโปรดรับช่าง ณ เบื้องหน้านี้ และขอพรให้เจ้าพ่อพญาแลปกป้องคุ้มครองตนเองและครอบครัว
ให้ประสบแต่ความสุขความเจริญตลอดไป

ภาพประกอบ 34 นายสุชาติ ธรรมมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ กล่าวสดุดีเจ้าพ่อพญาแล
เนื่องในวันพิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2538 เวลา 07.00 น.
ณ บริเวณอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล

ภาพประกอบ 35 ผู้ถวายช้างแต่เจ้าพ่อพญาแล โดยถวายตะขอช้างวางบนพานเบื้องหน้า
รูปหล่อองค์นุสาวรีย์

5.2.5 พิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล พิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล เป็นพิธีของ
ชาวชัยภูมิที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาทุกปี ควบคู่กับประเพณีสงกรานต์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขอพรจาก
เจ้าพ่อพญาแล ขอให้มีความสุขกายสบายใจ ไม่ประสบเคราะห์กรรม และพ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง
พิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแลได้รับความร่วมมือจากเทศบาลเมืองชัยภูมิ จะจัดสถานที่เพื่อให้ชาวชัยภูมิ
ได้มาร่วมทำบุญตักบาตร จัดสถานที่สำหรับสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล โดยอันเชิญรูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล
มาประดิษฐานกลางสนามกีฬาเทศบาลเมืองชัยภูมิ และได้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ให้ประชาชน
ได้ใส่บาตร นอกจากนี้เทศบาลยังได้ออกประกาศแจ้งข่าวให้ชาวชัยภูมิได้รับทราบกำหนดการ
ตอนเช้าของวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ชาวชัยภูมิมาร่วมกันทำบุญตักบาตร รับศีลรับพรจากพระเถระ

ผู้ใหญ่ โดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ เป็นประธานกล่าวเปิดงาน และนำพี่น้องชาวชัยภูมิ
ทำบุญตักบาตร สร้างน้ำพระเถระผู้ใหญ่ สร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแล มีประชาชนให้ความสนใจและร่วมกัน
สร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแลอย่างคับคั่ง

ภาพประกอบ 36 ประชาชนชาวชัยภูมิร่วมพิธีสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแล เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2537
ณ บริเวณสนามกีฬาเทศบาลเมืองชัยภูมิ

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า ชาวชัยภูมิที่มาร่วมพิธีสร้างน้ำ
เจ้าพ่อพญาแล ในตอนเช้าของวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ณ บริเวณสนามกีฬาเทศบาลเมืองชัยภูมินั้น
ส่วนมากจะเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองชัยภูมิ สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเขต
เทศบาลเมืองชัยภูมิ ได้แก่ บ้านหนองปลาเฒ่า บ้านหนองหลอด บ้านคลองสี บ้านโนนสาทร

บ้านชีเหล็กใหญ่ บ้านโนนสมอ บ้านเมื่อน้อย จะไปทำพิธีสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแลที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล แต่ละบ้านจะนัดหมายเวลาไปทำพิธีโดยพร้อมเพรียงกัน โดยนำเครื่องดนตรี ได้แก่ แคน ฉิ่ง ซอ กลอง ไปรำฟ้อนถวายเจ้าพ่อพญาแลรอบศาล 3 รอบ ก่อนที่จะทำพิธีสร้างน้ำ สำหรับประชาชนที่อยู่ในต่างอำเภอในจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดใกล้เคียงจะมากันเอง โดยมีได้นัดหมาย พิธีสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแลจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน รวม 3 วัน กลุ่มคนที่มาสร้างน้ำเจ้าพ่อ มีการปฏิบัติ 2 ลักษณะ คือ การปฏิบัติของกลุ่มลูกพี่ลูกน้องเทียน และคนทรงเจ้าพ่อ จะนำบายศรี ชันส์ห้า ชันส์แปด มาถวายเจ้าพ่อพร้อมกับทำพิธีสร้างน้ำด้วย ส่วนการปฏิบัติของกลุ่มชาวบ้านที่นับถือทั่วไปจะนำดอกไม้ ธูป เทียน พวงมาลัย น้ำหอม มากกราบไหว้ พร้อมกับสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแล (สุทธิ เหล่าฤทธิ. 2537 : สัมภาษณ์)

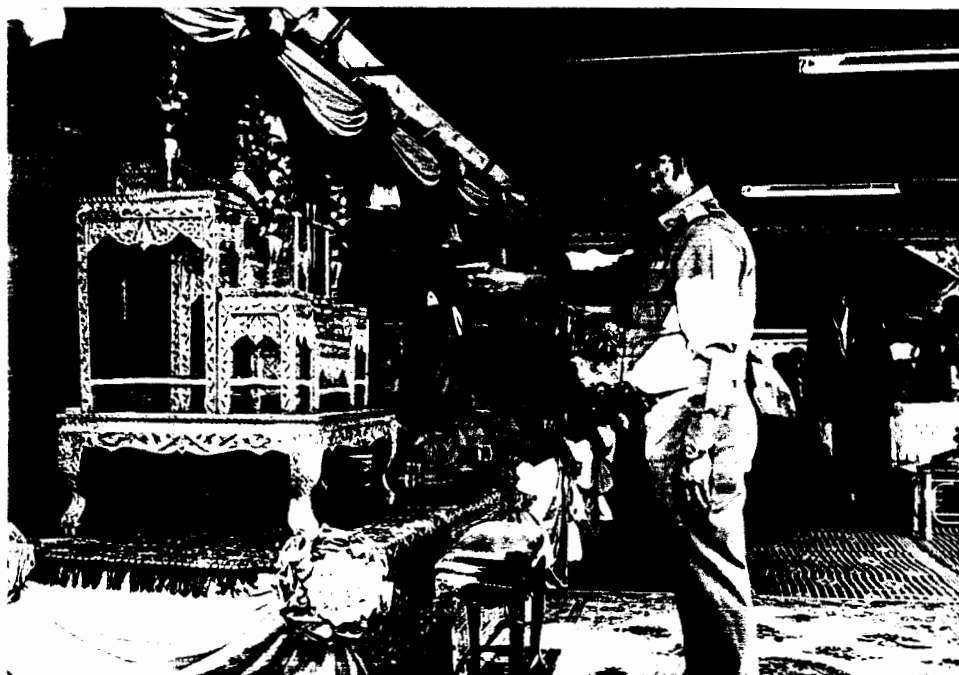
ภาพประกอบ 37 ประชาชนชาวชัยภูมิร่วมพิธีสร้างน้ำเจ้าพ่อพญาแล ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล

5.2.6 งานเจ้าพ่อพญาแล งานเจ้าพ่อพญาแลเป็นพิธีสำคัญที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวชัยภูมิ ที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมา ระหว่างวันที่ 12-20 มกราคม ของทุกปี

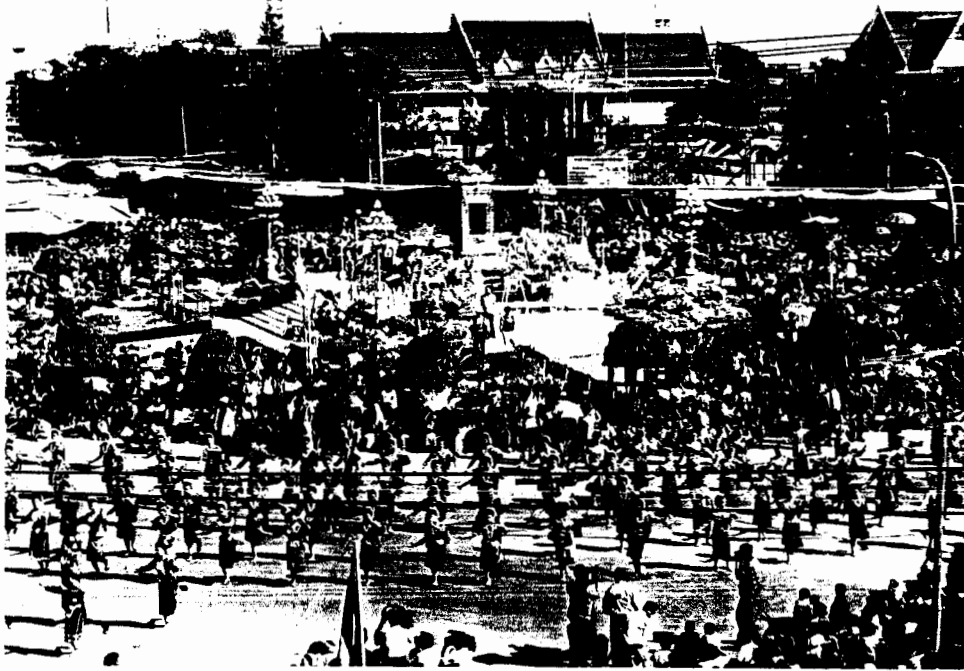
ความเป็นมาของการจัดงาน งานเจ้าพ่อพญาแลเป็นพิธีที่มีความเป็นมาคู่บ้านคู่เมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 จังหวัดร่วมกับข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวชัยภูมิได้ให้ความเห็นชอบสมควรอย่างยิ่งที่จะสร้างอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) ให้เป็นเมืองชัยภูมิ เป็นศรีสง่าอยู่คู่เมืองชัยภูมิ จึงได้ทำหนังสือขออนุมัติไปยังกระทรวงมหาดไทย และได้รับความสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่นั้นมาจังหวัดก็เริ่มหาเงินสมทบทุนสร้างอนุสาวรีย์ โดยจัดให้มีงานประจำปีขึ้นเป็นเวลา 2 ปีติดต่อกัน คือ ประจำปี พ.ศ. 2507 และ พ.ศ. 2508 หลังจากนั้นจังหวัดร่วมกับภาคราชการ ภาคเอกชน ตลอดจนพี่น้องประชาชนได้จัดงานฉลองอนุสาวรีย์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2510 เรียกว่า "งานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล" สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ต่อมาปี พ.ศ. 2536 นายทวี สุกขีระ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ได้ขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการจังหวัดในการประชุมประจำเดือนคณะกรรมการจังหวัด เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ขอเปลี่ยนชื่อจากคำว่า "งานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล" เป็น "งานเจ้าพ่อพญาแล" โดยให้เหตุผลว่าอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแลได้สร้างเสร็จมานานแล้ว ไม่น่าจะมีการฉลองเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบันนี้ ที่ประชุมจึงให้ความเห็นชอบให้เปลี่ยนชื่อเป็น "งานเจ้าพ่อพญาแล" และใช้ชื่อนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา

การจัดงานประจำปีเจ้าพ่อพญาแล นอกจากจะเป็นการเทอดทูนคุณความดี และเป็นการบวงสรวงสักการะดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์สำคัญประการอื่น ๆ ดังนี้

1. เพื่อเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น
  2. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดชัยภูมิให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป
  3. เพื่อเผยแพร่แสดงผลงานของอำเภอต่าง ๆ และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของประชาชนชาวชัยภูมิ
  4. เพื่อส่งเสริมความสามัคคีในหมู่ข้าราชการและพ่อค้าประชาชน
  5. เพื่อหารายได้นำไปใช้ในกิจการสาธารณประโยชน์
  6. เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคตามความต้องการ และในราคาที่เหมาะสม
  7. เพื่อประชาสัมพันธ์ผลการปฏิบัติงานในปีที่ผ่านมา และจัดนิทรรศการเทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ นำไปใช้ได้ถูกต้อง
  8. เพื่อให้พี่น้องประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสหาความบันเทิงจากการละเล่นต่าง ๆ เป็นการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากภารกิจการทำงานตลอดปีที่ผ่านมา
- จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในวันพิธีเปิดงานจะจัดให้มีการรับวงสรววดวงวิญญานเจ้าพ่อพญาแล และจัดให้มีชบวนแห่เพื่อเทิดทูนคุณงามความดีของเจ้าพ่อพญาแล เช่น ชบวนแห่รูปจำลองเจ้าพ่อพญาแล ชบวนแห่ของอำเภอต่าง ๆ และส่วนราชการ นอกจากนี้ประชาชนที่มาจากต่างอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดใกล้เคียง ถือเป็นโอกาสดีที่ได้มาราบไหว้สักการะเจ้าพ่อพญาแลที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแลอีกด้วย

ภาพประกอบ 38 นายสุชาติ ธรรมมงคล ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ เป็นประธานเปิดงาน
เจ้าพ่อพญาแล ประจำปี 2538

ภาพประกอบ 39 การร่ำวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลในพิธีเปิดงานเจ้าพ่อพญาแลประจำปี

2538

คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล

ความเชื่อเป็นรากเหง้าของความรู้สึกนึกคิดที่ทำให้เกิดพิธีกรรม เมื่อบุคคลหรือสังคมกลุ่มใดมีความเชื่ออย่างไรก็จะแสดงพิธีกรรมออกมาตามความเชื่อนั้น พิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแลมีทั้งพิธีกรรมส่วนบุคคลและชุมชน เมื่อวิเคราะห์ถึงคติความเชื่อที่ทำให้เกิดพิธีกรรมพบว่า ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเชื่ออยู่ 3 แบบ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับผี วิญญาณ และเทวดา ความเชื่อในพุทธศาสนา ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ผสมผสานกันในขณะประกอบพิธีกรรม บางพิธีกรรมสามารถแยกรายละเอียดของความเชื่อว่าเป็นผี พุทธ พราหมณ์ แต่พิธีกรรมบางอย่างไม่สามารถแยกแยะความเชื่อออกจากกันได้ ในบทที่ 3 นี้ จะได้แยกกล่าวถึงคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม
2. คติความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม
3. คติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
4. คติความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม
5. คติความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม
6. คติความเชื่อด้านความฝันที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล
7. คติความเชื่อด้านวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแล

คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

องค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมคือ สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เพราะเมื่อมีการใช้สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมบ่อยครั้งและต่อเนื่องสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ก็จะทำให้สถานที่นั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534 : 180-192) ได้กล่าวถึงลักษณะของการใช้พื้นที่ในคติไทยว่า คนไทยจะแบ่งใช้พื้นที่โดยแบ่งเขตชัดเจนว่าส่วนหนึ่งเป็นเขตที่อยู่อาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นสถานที่อยู่หรือที่พักพิงของจิตวิญญาณ ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ คนไทยให้ความสำคัญ เคารพนับถือ ในเขตแดนนี้ บุคคลใดจะกระทำหรือล่วงละเมิดไม่ได้

สถานที่หรือสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อและศาสนา จะมีความผูกพันอยู่กับคติความเชื่อของบุคคลในแต่ละท้องถิ่น และในแต่ละลัทธิศาสนา นอกจากนี้ยังถือว่าสถานที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการประกอบพิธีกรรม (แสง จันทร์งาม. 2534 : 182-185) ชาวชัยภูมิมีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

1. ศาลเจ้าพ่อพญาแล

ชาวชัยภูมิเชื่อว่าบริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแลเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวชัยภูมิให้ความเคารพยำเกรง ไม่กล้าจะละลาบละลั้ง หรือกระทำการที่ไม่สมควร ห้ามผู้ใดบุกรุกเข้าไปประกอบธุรกิจหรือปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัย ยกเว้นมีการแก้บนที่ต้องมีการละเล่นหรือมีการแสดงมหรสพ จะต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อพญาแลก่อน จึงจะใช้สถานที่ดังกล่าวได้ ปัจจุบันจังหวัดชัยภูมิได้แต่งตั้งคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อพญาแล มีหน้าที่ตรวจตราดูแลสอดส่องศาลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังมีรายนามต่อไปนี้

1. นายวีรพงษ์	อัจฉริยสุนทร	ผู้จัดการศาลเจ้าพ่อพญาแล
2. นายบุญพร้อม	กลั่นพงษา	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
3. นายแสวง	ดิเรกชัย	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล

4. นายจรัส	โชติประยูร	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
5. พ.อ.วีรพล	พลมณี	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
6. นายพรม	แสนบัว	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
7. นายทองคำ	เมตตาชาติ	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
8. นายอึ้ง	กาฬปักษ์	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
9. นายอุทัย	พลสยาม	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล
10. พ.ต.ท.สุวรรณ	หงอกนิลย์	ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อพญาแล

ชาวชัยภูมิเชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลจะสิงสถิตอยู่ที่ศาล เพราะเจ้าพ่อพญาแลได้เสียชีวิตที่บริเวณศาล เมื่อเดินผ่านศาลเจ้าพ่อพญาแลหรือจะมาทำอะไรในบริเวณศาล จะต้องบอกกล่าว หากขับรถผ่านจะต้องบีบแตรเป็นการขออนุญาต เมื่อสมัยก่อนหากขี่ม้าผ่าน ผู้ใดสวมหมวกต้องถอดหมวกและขออนุญาต หากไม่ถอดหมวกขณะที่กำลังขี่ม้าอยู่ม้าจะล้มคว่ำลงทันที แต่ปัจจุบันนี้มีประชาชนใช้เส้นทางผ่านบริเวณศาลเป็นจำนวนมาก บางคนอาจไม่ทราบ ไม่ได้ขออนุญาตเจ้าพ่อจึงยกเว้นอนุญาตให้ใช้เส้นทางได้ (สุวรรณ หงอกนิลย์. 2537 : สัมภาษณ์)

ประชาชนทั่วไปนิยมที่จะประกอบพิธีที่บริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล เพราะมีความเชื่อที่สามารถติดต่อกับเจ้าพ่อได้โดยตรง ทำให้เกิดพลังใจและความมั่นใจยิ่งขึ้น พิธีกรรมของชุมชนทุกประเภทจะประกอบพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล ประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ต้องการจะประกอบพิธีกรรม โดยทั่วไปแล้วประชาชนจะมาประกอบพิธีกรรมที่บริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล โดยเฉพาะพิธีแก้บนด้วยเครื่องเซ่นไหว้ นอกจากนี้ศาลเจ้าพ่อพญาแลยังเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวชัยภูมิ ซึ่งส่งผลถึงความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล

เป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งที่ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล สร้างขึ้นด้วยความต้องการของเจ้าพ่อพญาแลโดยตรง เมื่อปี พ.ศ 2508 นายแพทย์ประกาศน์ เขาวนปรีชา นายแพทย์อนามัยจังหวัดชัยภูมิ กับนายช่วย นนทะนาค

ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิในสมัยนั้น อยากจะสร้างอนุสาวรีย์ให้ท่านเจ้าพ่อพญาแล จึงไปทำพิธี
 เข้าทรงถามเจ้าพ่อพญาแล โดยมีนางยี่ คุณรัตนศิริ เป็นร่างทรง เมื่อเจ้าพ่อพญาแลลงประทับทรง
 นายแพทย์ประกาศน์ และท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ถามเจ้าพ่อพญาแลผ่านร่างทรงว่าอยากสร้าง
 อนุสาวรีย์ให้เจ้าพ่อ เจ้าพ่อพญาแลตอบผ่านร่างทรงว่า "อยากจะได้อนุสาวรีย์เหมือนम्मโมมัน
 สร้างหันหน้าไปทางกรุงเทพฯ จะได้ต่อต้านข้าศึกศัตรู ใครมาก็จะได้มองเห็น อนุสาวรีย์เอาไว้
 รับแขกบ้านแขกเมือง เมื่อสร้างเสร็จแล้วให้ดูแลรักษาความสะอาดให้สวยงาม ห้ามชาวบ้านนำ
 เครื่องเซ่นไหว้มาเลี้ยงกับบน จะทำให้สกปรกเลอะเทอะ ให้ไปเลี้ยงที่ศาล" (พงษ์ นิยมมงคล.
 2537 : สัมภาษณ์)

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ประชาชนให้ความเคารพนับถืออนุสาวรีย์เจ้าพ่อ
 พญาแลเป็นอย่างดี ทุกครั้งที่มีการขบวนผ่านก็ต้องบิมนตร์หรือยกมือไหว้ เป็นการขออนุญาต
 บอกกล่าวให้เจ้าพ่อพญาแลรับทราบ ในกรณีที่ข้าราชการย้ายไปปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่อื่น จะบอกกล่าว
 ถึงการเข้ามาอยู่และการย้ายออกไปจากพื้นที่ทุกครั้ง ในบางโอกาสที่มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มาตรวจ
 ราชการที่จังหวัดชัยภูมิ จะต้องมาทำพิธีสักการะบูชาบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลที่อนุสาวรีย์ทุกครั้ง
 ชาวชัยภูมิเชื่อว่าอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผู้ใดได้กราบไหว้สักการะบูชา
 บอกกล่าวแล้วสามารถปกป้องคุ้มครอง และดลบันดาลให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง จะเห็นชาวชัยภูมิ
 จึงได้ทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล และจัดงานเจ้าพ่อพญาแลเป็นประจำทุกปี เพื่อ
 ระลึกถึงคุณความดีและคุณประโยชน์ที่เจ้าพ่อพญาแลสร้างไว้ต่อชาวชัยภูมิ

3. หอบุชาที่บ้านคนทรง

ประชาชนบางกลุ่มจะประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลที่หอบุชาบ้านคนทรง เช่น
 พิธีส่อง พิธีรักษาผู้ป่วย เพราะเชื่อว่าคนทรงเป็นตัวแทนของเจ้าพ่อพญาแล ที่หอบุชาจะมีสัญลักษณ์
 รูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล ฉะนั้นคนทรงจะสามารถติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแลได้ และเจ้าพ่อพญาแลจะให้ความ
 ช่วยเหลือตามที่ประชาชนร้องขอ ในบางโอกาสผู้ประสงค์จะประกอบพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อ

นญาแล ก็ะรับคนทรงไปทำพิธีเพื่อความชลัง ความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น (แจ่ม คุณรัตนศิริ. 2537 : สัมภาษณ์)

4. หอบูชาที่บ้านตนเอง

บุคคลที่ต้องการทำพิธีบอกกล่าว นิธิบนบาน บางครั้งไม่มีเวลาหรือบางโอกาส ไม่เอื้ออำนวยที่จะเดินทางไปยังศาลเจ้าพ่อญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อญาแลบุคคลที่ประสงค์จะทำพิธีบอกกล่าวและบนบาน สามารถจะทำพิธีดังกล่าวที่บ้านของตนเองได้ โดยจุดธูป เทียน ดอกไม้ ต่อหน้ารูปหล่อเจ้าพ่อญาแลหรือสัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น เหยียน ผ้ายันต์ รูปภาพ อธิษฐานทำจิตใจให้สงบ ระลึกถึง บอกชื่อ-นามสกุล พร้อมกับบอกความต้องการที่จะให้เจ้าพ่อญาแลช่วยเหลือ ชวชัยภูมิมีความเชื่อว่าจะทำพิธีอยู่ที่ใด ๆ ก็ตาม ด้วยดวงจิตที่ระลึกถึงเจ้าพ่อ เจ้าพ่อนญาแลจะรับทราบสิ่งที่เราอธิษฐานต้องการ ได้เหมือนกับเราได้ไปทำพิธีบอกกล่าวที่ศาลเจ้าพ่อญาแล (พงษ์พันธ์ ลือมงคล. 2537 : สัมภาษณ์)

คติความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม

กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และกลุ่มผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุด และมีบทบาทชัดเจนในการประกอบพิธี เป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อย วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จพิธี นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญที่จะสร้างบรรยากาศในระหว่างประกอบพิธีกรรมให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา เกิดความ

ศักดิ์สิทธิ์ ไร้ใจผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเกิดความเชื่อถือศรัทธา และคล้อยตามผู้นำในการประกอบพิธีกรรมได้แก่

1.1 ผู้นำวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ ชาวชัยภูมิจึงมีความเชื่อว่าผู้นำวงสรวงเป็นบุคคลที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลในขณะประกอบพิธีกรรม ตรวจสอบความเรียบร้อย วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่ เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี

1.2 คนทรงเจ้าพ่อพญาแล เป็นบุคคลสำคัญที่ถูกยอมรับจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นบุคคลที่เจ้าพ่อพญาแล ได้เลือกให้เป็นตัวแทน เพื่อช่วยเหลือชาวชัยภูมิและบุคคลทั่วไปที่มาขอความช่วยเหลือเมื่อมีเรื่องทุกข์ร้อนใจ ชาวชัยภูมิจึงมีความเชื่อว่าคนทรงเจ้าพ่อคือตัวแทนเจ้าพ่อพญาแล คนทรงเจ้าพ่อจึงได้รับการยกย่องนับถืออย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะในเวลาเจ้าพ่อลงประทับทรงหรือในยามปกติ ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะกล่าววาจาล่วงเกินดูหมิ่นเหยียดหยาม เพราะมีความเชื่อว่าคนทรงเจ้าพ่อคือตัวแทนเจ้าพ่อพญาแล สามารถที่จะให้คุณและให้โทษแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปได้ จึงทำให้บุคคลทั่วไปเกรงกลัวในอำนาจของเจ้าพ่อพญาแล และพลอยเกรงกลัวคนทรงเจ้าพ่อพญาแลด้วย

ความเชื่อของชาวชัยภูมิที่มีต่อผู้นำวงสรวง และคนทรงเจ้าพ่อ มีบทบาทในสังคม

3 บทบาท คือ

1. บทบาทในฐานะที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับเจ้าพ่อพญาแล จากความเชื่อว่าผู้นำวงสรวงและคนทรงเป็นตัวแทนของเจ้าพ่อ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าคำบอกกล่าวในเรื่องราวต่าง ๆ ในระหว่างที่ประกอบพิธีกรรมนั้นเป็นคำบอกกล่าวของเจ้าพ่อพญาแลบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน หรือนำคำบอกกล่าวจากชาวบ้านไปบอกกล่าวขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อพญาแล

2. บทบาทในฐานะที่เป็นตนเอง โดยวิถีชีวิตของปुरुชนทั่วไปทำให้ผู้นำบวงสรวงและคนทรงมีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน คือ มีชีวิตครอบครัว ทำมาหาเลี้ยงชีพ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับเพื่อนบ้าน นับถือศาสนาพุทธ ประกอบกิจกรรมทางศาสนาเหมือนกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ไปร่วมทำบุญกับเพื่อนบ้าน ไปทำบุญที่วัด ไปฟังเทศน์ที่วัด รักษาศีลห้า ปฏิบัติตนตามกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมกำหนด

3. บทบาทในฐานะบุคคลในชุมชน เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในชุมชน ให้ความช่วยเหลือแก่สังคมทุกด้าน เช่น เป็นกรรมการจัดงานประเพณีบุญเดือนหก เป็นกรรมการจัดงานประจำปี เจ้าพ่อพญาแล เป็นกรรมการจัดงานพิธีกรรมทางศาสนาของชุมชน

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า บทบาทของผู้นำบวงสรวงและคนทรงทั้ง 3 บทบาทนี้ ทำให้ทัศนคติความเชื่อของชาวชัยภูมิที่มีต่อผู้นำบวงสรวงและคนทรงว่า ต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษ เป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคมว่าสามารถติดต่อกับดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลได้ เป็นตัวแทนของเจ้าพ่อพญาแลเมื่อเวลาเจ้าพ่อลงประทับทรง จึงทำให้ผู้นำบวงสรวงและคนทรงเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง เคารพนับถือทั้งในเวลาปกติและเวลาที่เจ้าพ่อลงประทับทรง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิสสัย แสงจันทร์เทศ (2536 : 212) ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่านางเทียมมีบทบาทในทางสังคม 3 ลักษณะ คือ บทบาทเป็นตัวแทนมเหศักดิ์ บทบาทในฐานะเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับมเหศักดิ์ บทบาทในฐานะตนเองและสังคม

1.3 ผู้อาวุโสและหัวหน้าครอบครัว จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้านหรือคนในครอบครัว เช่น เมื่อเกิดปัญหาสมาชิกในครอบครัวมีความเดือดร้อนใจ ลูกหลานจะเดินทางไกลไปทำงานต่างประเทศ ผู้อาวุโสจะเป็นตัวแทนของชาวบ้านทำพิธีบอกกล่าวบนบาน ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล หรือที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล การที่ชาวบ้านหรือผู้อ่อนอาวุโสยอมให้ผู้อาวุโส และหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เพราะมีความเชื่อว่าบุคคลทั้งสองสามารถนำกล่าวได้ดีกว่าตนเอง (สุวรรณ หงอกพิสัย. 2537 : สัมภาษณ์)

2. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม

2.1 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนบุคคล ความเชื่อจากบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมสามารถจำแนกอธิบายตามประเภทของพิธีกรรม ได้ดังนี้

2.1.1 ความเชื่อจากพิธีบอกกล่าว การบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลจะกระทำในโอกาส ระยะเวลา และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัน ความจำเป็น และเหตุผลของแต่ละบุคคล จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้ทำพิธีบอกกล่าวมีความเชื่อในการบอกกล่าว ในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 แสดงความเชื่อจากพิธีบอกกล่าว

พิธีกรรม	โอกาส	สถานที่	ผู้ประกอบพิธี	คติความเชื่อ
การบอกกล่าว	ในยามปกติ	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล บ้านคนทรง บ้านตนเอง	คนทรง เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโส ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลจะบันดาลให้เกิดความเป็นศิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว
	เดินทางไกล	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล บ้านคนทรง บ้านตนเอง	คนทรง เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโส ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลจะปกป้องคุ้มครอง ป้องกันความปลอดภัยในการเดินทางไกล

ตาราง 1 (ต่อ)

นิทรรศการ	โอกาส	สถานที่	ผู้ประกอบพิธี	คติความเชื่อ
	สอบเรียนต่อ สอบเข้า ทำงาน สมัครเข้า ทำงาน ไปพบบุคคลสำคัญ ไปติดต่อธุรกิจ	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล	คนทรง เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโส ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแล สามารถช่วยให้สอบได้ หรือ การสมัครเข้าทำงานทำให้ ผู้พบเห็นมีความนิยมนิยมชอบ ให้ความเมตตา
	การย้ายเข้า- ออกพื้นที่ จังหวัด ชัยภูมิ	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล	ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็น เจ้าเมืองชัยภูมิ เป็นผู้ดูแล เมืองชัยภูมิทุกพื้นที่ จึงต้อง แสดงความเคารพบอกกล่าว ถึงการเข้ามาอยู่และออกจาก พื้นที่
	ให้หายจาก ความเจ็บ ป่วย	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล บ้านคนทรง บ้านตนเอง	ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแล สามารถช่วยให้หายจากการ เจ็บป่วย

ตาราง 1 (ต่อ)

พิธีกรรม	โอกาส	สถานที่	ผู้ประกอบพิธี	คติความเชื่อ
	ซื้อรถยนต์ใหม่	ศาลเจ้าพ่อพญาแล	ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลจะบันดาลให้เกิดความเป็นศิริมงคล และปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาภยันตรายให้ปลอดภัยจากการเดินทาง การถูกลักขโมย
	ขอให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาลและ หวยใต้ดิน	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล บ้านตนเอง	ตนเอง	เชื่อว่าเมื่อเกิดความเดือดร้อนเรื่องเงิน มีความจำเป็นต้องใช้เงิน เจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาลและ หวยใต้ดินได้
	การเดินทางไป-กลับ เพื่อเยี่ยมบ้าน	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล บ้านตนเอง	ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ จึงเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองในฐานะตนเป็นลูกหลานเจ้าพ่อ เวลาจะเดินทางไป-กลับจึงต้องไปบอกกล่าว

ตาราง 1 (ต่อ)

พิธีกรรม	โอกาส	สถานที่	ผู้ประกอบพิธี	คติความเชื่อ
				ให้ทราบ ด้วยความเคารพ นับถือ
	งานประเพณี ของชุมชน พิธีกรรมส่วน บุคคล เทศกาลสำคัญ	ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล	เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโส ตนเอง	เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็น บรรพบุรุษของชาวชัยภูมิ (พ่อของชาวชัยภูมิ) เมื่อจัด งานประเพณีของชุมชน, ส่วนบุคคล, เทศกาลสำคัญ จึงต้องบอกกล่าวเพื่อแสดง ความเคารพ

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อในการบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลนั้น สามารถที่จะทำพิธีได้ทั้งที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หอบูชาบ้านคนทรง บ้านของตนเอง จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามพบว่าชาวบ้านนิยมที่จะทำพิธีที่ศาลเจ้าพ่อพญาแลมากที่สุด รองลงมาคือ ที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ที่บ้านของตนเอง และที่หอบูชาบ้านคนทรง ตามลำดับ สำหรับผู้ประกอบพิธีสามารถประกอบพิธีด้วยตนเอง หรือให้เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโส คนทรงเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมก็ได้ จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านนิยมที่จะทำพิธีบอกกล่าวด้วยตนเองมากที่สุด

รองลงมาคือ ผู้อาวุโส เฒ่าจ๋า และคนทรง ตามลำดับ ส่วนคติความเชื่อจากพิธีบอกกล่าวนั้น ทุกคนเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถที่จะบันดาลให้ตนเองประสบผลสำเร็จตามที่ตนเองปรารถนา และจะช่วยคุ้มครองตนเองให้อยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากเภทภัยอันตรายต่าง ๆ มีความเจริญรุ่งเรืองในการประกอบอาชีพ ปฏิบัติหน้าที่ราชการให้เจริญก้าวหน้า ได้เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง จากความเชื่อดังกล่าวชาวชัยภูมิ และประชาชนจากต่างจังหวัด จึงนิยมมาบอกกล่าวเจ้าพ่อพญาแลเป็นประจำทุกวัน

2.1.2 ความเชื่อจากพิธีบ๋าหรือบนบาน การบนบานจะกระทำในโอกาสต่าง ๆ กัน ผู้ที่จะทำพิธีนี้มีความเชื่อในการบนบานต่อเจ้าพ่อพญาแล ตามรายละเอียดในตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 แสดงความเชื่อจากพิธีบ๋าหรือบนบาน

จุดประสงค์ของการบ๋าหรือบนบาน	คติความเชื่อจากการบ๋าหรือบนบาน
1. ขอให้สอบเรียนต่อ สอบเข้าทำงานได้	1. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือให้สอบเข้าเรียนต่อและสอบเข้าทำงานได้
2. ขอให้ได้ลูกเป็นผู้ชาย-ผู้หญิง	2. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือให้ได้ลูกเป็นผู้ชาย-ผู้หญิง ตามที่ผู้บนบานต้องการได้
3. ขอให้ไม่ถูกคัดเลือกเป็นทหาร	3. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการถูกคัดเลือกเป็นทหารได้
4. ขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ	4. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ

ตาราง 2 (ต่อ)

จุดประสงค์ของการบำหรือบนบาน	คติความเชื่อจากการบำหรือบนบาน
5. ขอให้หายจากการเจ็บป่วย	5. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้หายจากการเจ็บป่วยได้
6. ขอให้ชนะคดีความ	6. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือให้ชนะคดีความ
7. ขอให้ได้รับเลือกเป็น ส.จ., ส.ส.	7. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้ชนะการเลือกตั้ง
8. ขอให้มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพต่าง ๆ	8. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้การประกอบอาชีพเจริญก้าวหน้า มีรถยนต์ มีบ้าน
9. ขอให้สอบได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น และได้เลื่อนเงินเดือนกรณีพิเศษ (2 ชั้น)	6. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้ประสบความสำเร็จตามปรารถนาได้
10. ขอให้ปลอดภัยจากการเดินทางไกล	10. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยได้
11. ขอให้ขายรถยนต์ได้	11. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้ขายรถยนต์ได้
12. ขอให้ขายที่ดินได้	12. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้ขายที่ดินได้
13. ขอให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาลและ หวยใต้ดิน	13. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยให้ถูกสลากกินแบ่งรัฐบาลและ หวยใต้ดินได้

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวจังหวัดชัยภูมิที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแลในเรื่องต่าง ๆ จึงมีการบนบานต่อเจ้าพ่อพญาแลตามโอกาสของแต่ละบุคคล ส่วนการแก้บนด้วยสิ่งของต่าง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับว่าผู้บนบานได้นบนอะไรไว้ เมื่อสมปรารถนาในสิ่งที่ตนปรารถนาแล้วจะต้องแก้บนตามที่ตนเองบนบานไว้ เพราะผู้บนบานมีความเชื่อว่าหากไม่รักษาสัญญาต่อเจ้าพ่อพญาแลจะต้องมีอันเป็นไปหรือได้รับอันตรายอย่างหนึ่งอย่างใด ชาวชัยภูมิจึงมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลศักดิ์สิทธิ์ สามารถช่วยเหลือได้ทุกเรื่องในยามคับขัน ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิหรือนอกพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ จากความเชื่อนี้ พ.ต.ท. วิชาศ ฤทธิ์จร (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถช่วยเหลือไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่หรือนอกพื้นที่ ทำให้เกิดพลังและกำลังใจได้ เมื่อปี พ.ศ. 2487 ตนได้รับแจ้งจากพลเมืองดีว่ามีการเล่นการพนันประเภทเบี้ยและโบก ที่บ้านชีเหล็กใหญ่ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ตนจึงนำตำรวจ 7 นาย ไปจับกุมผู้เล่นการพนัน ได้ผู้ต้องหา 30 คน จึงได้ควบคุมผู้ต้องหาทั้งหมดส่งโรงพัก จัดแถวเดินเรียงหนึ่ง เอาเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าแถวคุมสลับไว้ พ.ต.ท. วิชาศอยู่ที่ท้ายสุด ครั้นเดินทางมาถึงสนามบินได้ยินเสียงคนวิ่งไปทางทิศเหนือ จึงตะโกนถามว่าเสียงใครวิ่งหนีไป ผู้ต้องหาอยู่ครบหรือไม่ ให้อหยุดและตรวจนับ ผลจากการตรวจนับปรากฏว่าผู้ต้องหาหายไป 2 คน หลังจากนั้นนำผู้ต้องหาที่เหลือจำนวน 28 คน ส่งสถานีตำรวจภูธรจังหวัดชัยภูมิ รับผิดชอบจับผู้ต้องหาที่หนี 2 คน ก่อนออกเดินทางได้บนบานเจ้าพ่อพญาแลที่ศาลว่าขอให้จับตัวผู้ต้องหาที่หนีไป 2 คน ให้ได้ เดินทางได้ 2 วัน จับได้ 1 คน ชื่อนายคำมี จับได้ที่บ้านหนองประดู่ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ สอบถามจากนายบุญมีจึงรู้ว่าที่หนีอีก 1 คน ชื่อนายอ่อน หนีไปอยู่ที่บ้านพี่สาวที่บ้านมะค่า จังหวัดนครราชสีมา จึงเดินทางไปจับกุมตัวมาให้ได้ พอเดินทางมาถึงบ้านซามสะแกแสงนอนพัก 1 คืน ได้จุดธูปเทียนบนบานเจ้าพ่อพญาแลขอให้จับกุมตัวนายอ่อนให้ได้ อย่าให้นายอ่อนเดินทางหนีอีกต่อไป ตนเห็นอยเหลือเกิน รุ่งเช้าก็เดินทางไปบ้านมะค่า พอถึงก็ถามหาบ้านพี่สาวนายอ่อน ปรากฏว่าบ้านที่ถามเป็นบ้านพี่สาวนายอ่อนพอดี ขึ้นไปบนบ้านกับพบนายอ่อนนอนอยู่จึงจับกุมตัวได้ สอบถามนายอ่อนว่าทำไมไม่หนี นายอ่อนบอกว่าเป็นไข้ และเมื่อคืนเห็นว่ามีเจ้านายขี่ม้ามาจากเมืองชัยภูมิหลายคนมา

จับกุมตน พอมาถึงก็รุมทำร้ายจนนอนลุกไม่ขึ้น พอรู้สึกตัวขึ้นมากก็เจ็บเนื้อเจ็บตัวไปไหนไม่ได้ นอนเป็นไข้ พ.ต.ท. วิชาศได้บอกกล่าวต่อเจ้าพ่อพญาแลขอให้นายอ่อนหายจากการเป็นไข้ ปรากฏว่าพอรุ่งเช้านายอ่อนก็หายจากการเป็นไข้ จึงนำตัวเดินทางกลับเมืองชัยภูมิ และนำตัวส่งสถานีตำรวจได้สำเร็จตามที่บนบานไว้ทุกประการ

ภาพประกอบ 40 พ.ต.ท. วิชาศ ฤกษ์จักร บนบานเจ้าพ่อพญาแลให้ช่วยจับกุมผู้ต้องหาได้สำเร็จ

นายดิเรก เขื่อง (2537 : สัมภาษณ์) มีอาชีพค้าขายอยู่ในตลาดเมืองชัยภูมิ ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานของความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อพญาแลว่า ตนมีลูกสาว 2 คน ในการสอบเรียนต่อระดับอุดมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัย จะต้องไปบนบานขอพรจากเจ้าพ่อทุกครั้ง เช่น ปี พ.ศ. 2528 ก่อนลูกสาวจะสอบได้ไปทำพิธีบนบานที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล เพื่อขอพรและขอให้เจ้าพ่อช่วยให้สอบเข้าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาได้ ถ้าสอบได้จะเลี้ยงหัวหมู เหล้าขาว 1 ขวด เมื่อประกาศผลสอบปรากฏว่าสอบได้โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เมื่อเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลายได้ไปทำพิธีบนบานขอให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ ผลปรากฏว่าสอบได้มหาวิทยาลัยมหิดล พอเรียนจบปริญญาตรีได้ไปทำพิธีบนบานขอให้เจ้าพ่อช่วยในเรื่องสอบเข้าทำงานได้ ปรากฏว่าลูกสาวสอบเข้าทำงานได้ทั้ง 2 คน คนนี้สอบเข้าทำงานนพบาล คนน้องสอบเข้าทำงานธนาคารกรุงเทพ

2.1.3 ความเชื่อจากพิธีส่อง พิธีส่องกระทำเพื่อต้องการรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเอง ผู้ทำพิธีนี้มีความเชื่อจากการส่องกับคนทรงเจ้าพ่อพญาแล ตามรายละเอียดดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 แสดงถึงความเชื่อจากนิทานเรื่อง

จุดประสงค์ของการสอน	คติความเชื่อจากนิทานเรื่อง
1. สอนดูฤกษ์ยามเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ	1. เชื่อว่าการทำกิจการงานต่าง ๆ จะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยฤกษ์งามยามดี ผู้ที่รู้ฤกษ์ยามคือ เจ้าพ่อพญาแล
2. สอนดูดวงชะตาเมืองหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง	2. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองในอนาคต ว่าจะมีเหตุดีหรือเหตุร้าย
3. สอนดูสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บ	3. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถรู้ถึงสาเหตุและวิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เกิดจากการกระทำของผี
4. สอนดูเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต	4. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถรู้ถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของแต่ละบุคคล
5. สอนดูทรัพย์สินสูญหาย	5. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถรู้ว่าทรัพย์สินสูญหายนั้นเพราะสาเหตุใด จะได้คืนหรือไม่ ใครคือผู้เอาทรัพย์สินไป
6. สอนดูคนหายหรือคนที่ขาดการติดต่อเป็นเวลานาน	6. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถรู้ว่าคนที่ขาดการติดต่อยังมีชีวิตอยู่หรือไม่
7. สอนดูดวงสมพงษ์ของคู่บ่าวสาว	7. เชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถรู้ว่าดวงสมพงษ์กันหรือไม่ เป็นเนื้อคู่กันหรือไม่

2.1.4 ความเชื่อจากพิธีรักษาผู้ป่วย ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลรู้สาเหตุของความเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีประเภทต่าง ๆ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีดง ผีนา ผีน้ำ ผีหนอง เป็นต้น ในการรักษานั้นชาวบ้านมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลมีอำนาจเหนือกว่าอำนาจผีทั้งปวงในจังหวัดชัยภูมิ เจ้าพ่อพญาแลสามารถปราบผี ไลผี ขอร้องผีชนิดนั้น ๆ ที่มาทำให้คนเกิดการเจ็บป่วย เลิกกระทำโดยการรักษาผ่านคนทรงเจ้าพ่อพญาแล

2.1.5 ความเชื่อจากพิธีพยากรณ์โชคชะตา (เสี่ยงเซียมซี) ผู้ที่ทำการเสี่ยงเซียมซีมีความเชื่อจากการบอกเล่าต่อกันมาว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นนักโหราศาสตร์ สามารถพยากรณ์ได้ถูกต้องแม่นยำ เช่น เมื่อก่อนถูกเจ้าอนุวงศ์ประหารชีวิต ได้พยากรณ์เจ้าอนุวงศ์ว่า "เราไม่ผิดมันฆ่าเรา ให้มันได้รับความทรมาน ถูกฆ่าตายเช่นกัน" (วิลาศ ฤทธิ์ขจร. 2535 : 17) หลังจากนั้นเจ้าอนุวงศ์ก็ถูกจับมาขังประจานที่กรุงเทพฯ หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ประจาน เจ้าอนุวงศ์ก่อนถูกประหาร มีใจความว่า "เป็นกรงเหล็กใหญ่สำหรับใส่สุนัข มีรั้วดารงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน มีเครื่องกรรมกรม ครก สาก สำหรับโหลก มีเบ็ดสำหรับเกี่ยวแขน มีกะทะสำหรับต้ม มีชวานผ่าอก มีเลื่อยสำหรับเลื่อย ไม้ครบทุกสิ่ง แล้วตั้งขาหย่างเสียบเป็น" อยู่ได้ประมาณ 7 วัน 8 วัน อนุป่วยเป็นโรคลงโลหิตตาย (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. 2505 : 92-93)

2.1.6 ความเชื่อจากการตั้งศาลพระภูมิ ชาวบ้านเชื่อว่าในบริเวณบ้านจะต้องมีผีเจ้าที่เป็นผู้ดูแลรักษา เมื่อมีการสร้างอาคารบ้านเรือนจึงได้มีการตั้งศาลพระภูมิขึ้นเพื่อให้ผีเจ้าที่มีที่อยู่อาศัย และดูแลรักษากัน ตลอดทั้งช่วยปกป้องคุ้มครองเจ้าของบ้านให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ความเชื่อในการตั้งศาลพระภูมินี้มีแนวความเชื่ออีกประการหนึ่ง คือ ถ้าคนในบ้านเจ็บป่วยหาสาเหตุไม่ได้ แสดงว่าผีเจ้าที่ไม่พอใจจึงทำให้เจ็บป่วย การตั้งศาลพระภูมิจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผีเจ้าที่พอใจ การที่เจ้าของบ้านให้คนทรงเจ้าพ่อพญาแลมาทำพิธีตั้งศาลพระภูมิ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของผีเจ้าที่ และเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นที่เกรงกลัวของผีทั่วไป

2.2 ผู้ร่วมพิธีกรรมส่วนชุมชน พิธีกรรมส่วนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล จะกำหนดวัน เวลา สถานที่แน่นอน ชาวบ้านจึงมีเวลาในการเตรียมสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ และเตรียมตัวเข้าร่วมพิธีกรรม พิธีกรรมส่วนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล ได้แก่ พิธีบวงสรวง ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี งานบุญเดือนหก งานเจ้าพ่อพญาแล การปฏิบัติของชาวบ้านที่มีต่อพิธีกรรมดังกล่าว จะมีความเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลในลักษณะของการบอกกล่าว ขอพร บนบานและแก้บน ถวาย สิ่งของเครื่องเซ่นไหว้ และการละเล่นรื่นเริง ทั้งนี้เพราะชาวชัยภูมิมีความเชื่อจากพิธีกรรมส่วน ชุมชนดังนี้

2.2.1 พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล หลังจากเจ้าพ่อพญาแลถึงแก่อนิจกรรม เมื่อปี พ.ศ. 2369 ชาวเมืองชัยภูมิละเลิกลิงคฤงนิมิตใจของท่าน จึงพากันปลูกสร้าง ศาลถวายเป็นที่ระลึก ต่อมาปี พ.ศ. 2507 จังหวัดโดยความเห็นชอบของข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวชัยภูมิ ให้ความเห็นชอบให้สร้างอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล เพื่อระลึกถึงคุณงามความดี และเป็นศรีสง่าอยู่คู่เมืองชัยภูมิตลอดไป ชาวจังหวัดชัยภูมิจึงมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแล ยังเป็นอมตภาวะเหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ สิงสถิตอยู่ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล และอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ชาวชัยภูมิจึงได้ร่วมกันประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณปีละ 2 ครั้ง เพื่อเป็นการสักการบูชาแด่ ดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าถ้าได้ เข้าร่วมพิธีบวงสรวงจะทำให้ชีวิต ครอบครัวยุ่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ทำให้มีท่ามาค้าขายเจริญรุ่งเรือง สำหรับ ผู้ที่เจ็บป่วยเรื้อรังมาเป็นเวลานาน ถ้าได้รำฟ้อนในพิธีบวงสรวงอาการเจ็บป่วยจะค่อย ๆ ทุเลา หายได้ในที่สุด

2.2.2 พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าช้างเป็นสัตว์ พาทะคู่บ้านคู่เมืองชัยภูมิ และเจ้าพ่อพญาแลได้ใช้ช้างเป็นพาหนะในการเดินทางไปปฏิบัติภารกิจ ต่าง ๆ ในสมัยนั้น การถวายช้างแด่ท่านเจ้าพ่อพญาแลจึงเชื่อว่าเป็นนิมิตศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่เจ้าพ่อ ต้องการ ผู้ที่สละทรัพย์ถวายช้างจะได้รับการคุ้มครองจากเจ้าพ่อตลอดไป

2.2.3 พิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล เมื่อถึงวันสงกรานต์ชาวชัยภูมิถือว่าเป็นประเพณีสำคัญที่ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศล สงฆ์เจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี โดยมีความเชื่อว่าถ้าได้สงฆ์เจ้าพ่อพญาแลแล้วเป็นการได้รับพรจากเจ้าพ่อ จะทำให้เกิดความเป็นศิริมงคล มีความสุข ความเจริญ ก้าวหน้าในการประกอบอาชีพแก่ตนเองและครอบครัว

2.2.4 พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี บุคคลที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี มักจะเป็นบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนบุคคลมาก่อน บุคคลในกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเปรียบเสมือนเจ้าของเมืองชัยภูมิ เป็นผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ ดูแลปกป้องเมืองและประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองชัยภูมิให้ร่มเย็นเป็นสุขตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นเพื่อแสดงความกตัญญูสำนึกในบุญคุณ และแสดงความคารวะที่เจ้าพ่อได้ให้ความคุ้มครองช่วยเหลือ ชาวชัยภูมิจึงพร้อมใจกันจัดเครื่องบูชาและเครื่องบวงสรวง เช่น ไห้วมาเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแล โดยมีได้นัดหมายเป็นประจำทุกปี

2.2.5 พิธีจัดงานเจ้าพ่อพญาแล และงานบุญเดือนหก จังหวัดชัยภูมิร่วมกับภาคเอกชน ตลอดจนพี่น้องประชาชนชาวชัยภูมิ ได้ร่วมกันจัดงานประจำปีสืบต่อกันมาเป็นประจำทุกปี เพราะชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าการจัดงานประจำปีเป็นการระลึกถึงพระคุณของเจ้าพ่อพญาแล เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก ได้ปกป้องเมืองชัยภูมิและประชาราษฎร์ด้วยความกล้าหาญ และเปี่ยมล้นด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ และการจัดงานจะทำให้เจ้าพ่อพญาแลเกิดความภาคภูมิใจ ปลาบปลื้มยินดี บันดาลให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประชาชนชาวชัยภูมิโดยถ้วนหน้า

คติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุลีงของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล จำเป็นต้องมีวัตถุลีงของเครื่องใช้ต่าง ๆ พิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนของการกระทำไม่ซับซ้อน ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่ง พิธีพยากรณ์โชคชะตา พิธีสงฆ์เจ้าพ่อ จะใช้ซ้ำ ๆ กัน และมีไม่มาก เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน

ชั้นห้า ชั้นแปด ส่วนพิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนของการกระทำที่ซับซ้อน เช่น พิธีวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีรักษาผู้ป่วย จะนำสิ่งของเครื่องใช้มาประกอบพิธีกรรมหลายชนิด สามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ ประเภทเครื่องสักการบูชา ประเภทเครื่องสังเวศ ประเภทเครื่องดนตรี ประเภทเครื่องใช้ในพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ ในการศึกษาถึงคติความเชื่อของชาวชัยภูมิที่มีต่อสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลนั้น ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีความเชื่อว่าวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และยังเชื่อว่าสิ่งของที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมแล้วเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ เสฐียร พันธงรังษี (2534 : 29-31) ได้กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับคติความเชื่อของลัทธิศาสนาแบบดั้งเดิมว่า ในการประกอบพิธีกรรมจะต้องมีสิ่งของต่าง ๆ มาใช้ประกอบในพิธี และเชื่อว่าวัตถุสิ่งของที่นำมาประกอบพิธีนั้นมีความสำคัญในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ และยังเชื่อว่าสิ่งของที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมแล้วเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Omniscience) จากการศึกษาภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า สิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมช่วยสร้างบรรยากาศในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ สิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล สามารถแยกศึกษาดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คติความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องบูชา

เครื่องบูชา หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่นำมาใช้เคารพบูชาในการประกอบพิธีกรรม เป็นการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่าวัตถุสิ่งของที่นำมาใช้ในการสักการะบูชานั้นจะเป็นสิ่งสร้างความพอใจแก่อำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นได้ (สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. 2536 : 242)

ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลของชาวชัยภูมิ เครื่องบูชาที่ใช้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทเครื่องบูชากับประเภทเครื่องประดับโต๊ะบูชา ซึ่งแต่ละประเภทจะแฝงคติความเชื่ออยู่ในตัว ดังต่อไปนี้

1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องบูชา ได้แก่ ชันบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้ ฐูป เทียน ชั้นห้า ชั้นแปด และบายศรี ดอกไม้ ฐูป เทียน ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่มีลำดับ

ขั้นตอนของการกระทำไม่ซับซ้อน เช่น นิธิบอกกล่าว นิธิบนบานและแก้บน สำหรับขันห้า ขันแปด บายศรี ใช้ประกอบพิธีที่มีลำดับขั้นตอนของการกระทำซับซ้อน เช่น นิธิบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อ ญาแล นิธิรักษาผู้ป่วย เป็นต้น เครื่องบูชาแต่ละชนิดต่างก็แฝงไว้ด้วยความเชื่ออยู่ในตัว ดังต่อไปนี้

1.1.1 ขันบูชา คือ การจัดขันห้าหรือขันแปดเพื่อสักการะบูชาเจ้าพ่อ ญาแล สิ่งของภายในขันห้าประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว 5 คู่ ธูป 5 คู่ เทียน 5 คู่ เงินค่าคาย (อาจจะไม่มีหรือไม่ก็ได้) ส่วนขันแปดประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว 8 คู่ เทียน 8 คู่ ธูป 8 คู่ ใส่ในขันหรือจานหรือพาน แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ขันห้าและขันแปด

1.1.2 ธูปและเทียน ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็น พิธีกรรมเกี่ยวกับผี พุทธ พราหมณ์ จะขาดธูปเทียนไม่ได้ ส่วนมากจะใช้คู่กับดอกไม้ โดยเชื่อว่า ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของความสดใสรื่นบาน ธูปเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ เทียนเป็นสัญลักษณ์ของ ปัญญา (สุภาพรณ ณ บางช้าง. 2535 : 155-156) จากความเชื่อดังกล่าวประชาชนทั่วไป จึงนิยมนำดอกไม้ ธูป เทียน ไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเจ้าพ่อญาแล ผู้ที่มาประกอบ พิธีกรรมเชื่อว่ากลิ่นธูป ควันเทียน ที่จุดบูชาเพื่อสักการะบูชา สามารถช่วยเป็นสื่อในการติดต่อกับ เจ้าพ่อญาแลได้ (พระสุรนิത്യ ชัยสาร. 2537 : สัมภาษณ์)

1.1.3 ดอกไม้ ดอกไม้ที่นำมาสักการะบูชาในการประกอบพิธีบวงสรวง ดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล ใช้ดอกไม้ 7 ชนิด ได้แก่ ดอกกุหลาบมีความเชื่อว่าครูของพระอาทิตย์ ชอบดอกกุหลาบ เปรียบเสมือนลิเกก่อนการแสดงเวลาออกโรงจะโปรยดอกกุหลาบ ดอกดาวเรือง มีความเชื่อว่าให้เจริญรุ่งเรือง ดอกบานไม่รู้โรยมีความเชื่อว่าให้มีความสดชื่น ไม่ร่วงไม่โรย ดอกมะลิมีความเชื่อว่าชาวสะอาดบริสุทธิ์ผุดผ่อง ดอกบานชื่นมีความเชื่อว่าให้มีความชื่นบาน ปราศจากความเศร้าหมอง ดอกรักมีความเชื่อว่าเป็นความรักความผูกพันซึ่งกันและกัน ดอกจำปา มีความเชื่อว่าเป็นดอกไม้ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงตั้งแต่บรรพบุรุษสืบเนื่องกันมา ส่วนการ ประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ จะใช้ดอกไม้สีขาว เช่น ดอกบัว ดอกพุด ดอกกล้วยไม้สีขาว เป็นต้น (พงษ์ นิมมงคล. 2538 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 41 นางพนธ์ นิยมงคล ประธานกรรมการฝ่ายเครื่องบวงสรวง ได้จัดเตรียมเครื่องบวงสรวงติดต่อกันมาเป็นเวลา 28 ปี

1.1.4 ชันท์ห้า ชันท์แปด เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทุกพิธีกรรม ความหมายของชันท์ห้า ชันท์แปดนั้น วิเชียร พลหาญ (2534 : 48) ให้ความหมายว่า หมายถึง คีลห้าและคีลแปด นอกจากนี้ชันท์ห้า ชันท์แปด ยังมีความหมายตามหลักพุทธศาสนาได้อีกหลายนัย เช่น หมายถึงแปดจิต แปดธรรม รวมกับกาย วาจา ใจ (นิคมัย แสงจันทร์เทศ. 2536 : 241) ผู้ที่ถวายชันท์ห้า ชันท์แปดแด่เจ้าพ่อพญาแลมีความเชื่อว่าเป็นการแสดงความคารวะ อ่อนน้อม และระลึกถึงผู้มีพระคุณ

1.1.5 บายศรี ในการประกอบพิธีกรรมที่มีขั้นตอนของการกระทำซับซ้อนจะต้องมีบายศรีด้วยทุกครั้ง และบายศรีที่เจ้าพ่อพญาแลต้องการเป็นบายศรี 7 ชั้น ทำด้วยใบตอง

แต่งยอดด้วยดอกไม้ 7 ชนิด ได้แก่ ดอกกุหลาบ ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ดอกมะลิ ดอกกรัก ดอกบานชื่น ดอกจำปา ส่วนในการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน ผู้มาประกอบพิธีกรรมจะใช้บายศรีชุดเล็ก เรียกว่า บายศรีปากชาม ความเชื่อเกี่ยวกับบายศรีเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่แสดงความเคารพต่อเจ้าพ่อพญาแล และเป็นสิ่งที่เจ้าพ่อต้องการ ดังคำกลอนอยู่ในตำนานเจ้าพ่อพญาแล ตำนานชัยภูมิเมืองซำง (2530 : 72-73) กล่าวว่่า

กลับถึงเมือง	แม่เจ้า	ท้าวบุญมี
แต่งบายศรี	เจ็ดชั้น	งามสง่า
ขวัญสู้ให้	ผู้ทไป	ได้กลับมา
สนกเฮฮ่า	พี่น้อง	รำชัยภูมิ

ภาพประกอบ 42 บายศรี ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล

1.1.6 หมากพลู การจัดสิ่งของชุดหมากพลู จะต้องจัดให้ครบเครื่อง ในการกินหมาก คือ แก่นคูน สีเสียด หมาก ปูน ใบพลู การใช้หมากพลูและเครื่องกินหมากพลู มาประกอบพิธีกรรมนั้นมีความเชื่อว่า คนไทยในสมัยโบราณนิยมกินหมากพลู เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว ต้องจัดหมากพลูเป็นเครื่องบูชาด้วย

1.1.7 แป้ง น้ำอบ น้ำหอม เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบ พิธีกรรมหลายพิธี เช่น พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีสงฆ์เจ้าพ่อ ใช้พรมใส่เครื่องคายขณะประกอบพิธีกรรม เพราะมีความเชื่อว่าสิ่งที่มีกลิ่นหอมย่อมเป็นมงคลและดีงาม

1.1.8 ข้าวตอก ดอกไม้ เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ เจ้าพ่อพญาแล ดอกไม้ที่นำมาใช้ 5 ชนิด ได้แก่ ดอกกุหลาบ ดอกเข็ม ดอกบานไม่รู้โรย ดอกมะลิ ดอกคูน โดยนำดอกไม้แต่ละชนิดมาตากแดดให้แห้งแล้วผสมรวมกับข้าวตอก ใส่ในขันเงินใบใหญ่ 2 ขัน แล้วนำไปเป็นเครื่องบูชา เพราะมีความเชื่อว่าเป็นของบวงสรวงเทวดา เป็นมงคลและดีงาม

1.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับโต๊ะบูชา ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าโต๊ะบูชาที่บ้าน คนทรงเจ้าพ่อเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล คนทรงจึงจัดสิ่งของ เครื่องใช้บูชาไว้ในที่สูงกว่าที่อยู่ของมนุษย์ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า หอบูชาที่บ้านคนทรง ทุกบ้านจะมีเครื่องประดับโต๊ะบูชาเหมือนกัน ได้แก่ ดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง รูปปั้นช้าง รูปปั้นม้า รูปปั้นข้าทาสบริวาร พวงมาลัย บายศรี กระจ่างรูป เชิงเทียน รูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล มีดดาบ น้ำมนต์ ซึ่งมีคติความเชื่อดังนี้

1.2.1 รูปปั้นช้าง ม้า ข้าทาสบริวารชายหญิง รูปปั้นช้างม้ามีคติ ความเชื่อว่าช้างม้าเป็นพาหนะคู่บ้านคู่เมือง เจ้าพ่อพญาแลต้องใช้ช้างและม้าเป็นพาหนะในการ เดินทางเพื่อปฏิบัติภารกิจ ตรวจสอบความเรียบร้อยของบ้านเมือง ส่วนรูปปั้นข้าทาสบริวารชายหญิงนั้น ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลต้องมีทหารติดตาม จึงต้องมีข้าทาสบริวารไว้ดูแลทั่ว ๆ ไป

1.2.2 ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนการถวายเงินถวาย ทอง มีคติความเชื่อว่าเป็นการแสดงออกถึงความอ่อนน้อม คารวะ เกิดทูลบูชาในคุณงามความดี จึงนำต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาเป็นเครื่องสักการบูชาเจ้าพ่อพญาแล

1.2.3 พวงมาลัย บายศรี กระถางธูป เชิงเทียน มีคติความเชื่อว่าเป็นสิ่งของดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนน้อม เป็นการแสดงความคารวะต่อเจ้าพ่อพญาแล ลูกฝั่งลูกเทียนจะถวายพวงมาลัยสดทุกวันพุธ

1.2.4 มีดดาบ มีคติความเชื่อว่าเป็นอาวุธที่เจ้าพ่อพญาแลใช้ต่อสู้ข้าศึกศัตรูมาแต่โบราณกาล และได้ฝึกสอนเพลงกระบี่กระบอง เพลงดาบ ให้ชายฉกรรจ์ไว้ต่อสู้ป้องกันตัว (วิลาส ฤทธิ์ขจร. 2535 : 1)

1.2.5 น้ำมนต์ ที่โต๊ะบูชาเจ้าพ่อพญาแลจะมีขันน้ำมนต์ไว้ประจำ เพราะที่บ้านคนทรงจะมีชาวบ้านมาประกอบพิธีกรรมอยู่เสมอ เช่น นิธิรักษาผู้ป่วย นิธิส่อง ใช้ประพรมตามร่างกาย ใช้ดื่ม และนำไปประพรมบ้านเรือน เพราะมีความเชื่อว่าน้ำมนต์คือน้ำที่เกิดจากเวทมนต์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ช่วยคุ้มครองป้องกันให้พ้นภัยพิบัติทั้งปวง

2. คติความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องสังเวช

ความเชื่อเรื่องการทำพิธีบวงสรวงเป็นความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำว่าบวงสรวงในสังคมอีสานนั้น คนอีสานไม่ใช่คำว่าบวงสรวง แต่จะใช้คำว่าเลี้ยง เช่น ประเพณีเลี้ยงมเหศักดิ์ เลี้ยงผีปตา เลี้ยงผีตาแฮก เป็นต้น (พิศมัย แสงจันทร์เทศ. 2536 : 248) ราชบัณฑิตยสถาน (2534 : 463) ให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง บูชาเทวดาด้วยเครื่องสังเวช และดอกไม้ ธูป เทียน

เครื่องสังเวชเป็นสิ่งของที่ผู้เคารพนับถือเจ้าพ่อพญาแลนำไปเช่นสรวง (เลี้ยง) เจ้าพ่อพญาแล เพราะชาวชัยภูมิมิมีความเชื่อเช่นเดียวกับกลุ่มชนอื่น ๆ ในสังคมอีสานที่มีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ และความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล แต่เครื่องบวงสรวงที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นแต่ละท้องที่จะมีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน ชาวชัยภูมิมิมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องสังเวชดังนี้

2.1 น้ำดื่ม ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล ทุกพิธีกรรมจะต้องจัดน้ำสะอาดถวายด้วยทุกครั้ง โดยมีความเชื่อว่าน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่นเดียวกับญาติ ผี วิญญาณ ต่างก็มีความต้องการน้ำ

2.2 เหล้า เป็นสิ่งของสำคัญที่ต้องมีในพิธีกรรมส่วนบุคคลและส่วนชุมชน ทุกครั้ง เหล้าที่ใช้ในพิธีกรรมนั้นจะใช้เหล้าขาวเพราะเป็นเหล้าที่ชาวบ้านใช้มาตั้งแต่โบราณกาล แต่ปัจจุบันสามารถใช้เหล้ายี่ห้ออื่น ๆ แทนได้ การใช้เหล้าในการประกอบพิธีกรรมนั้นเพราะเชื่อว่า เหล้าเป็นสิ่งของเครื่องดื่มที่บริวารของท่านเจ้าพ่อพญาแลชื่นชอบ ส่วนเจ้าพ่อพญาแลนั้นท่านไม่รับ เหล้า เพราะท่านเป็นเทพแล้ว ท่านจะรับของหวาน น้ำดื่ม และผลไม้ (จุมพล สุชะวีริยานนท์. 2537 : สัมภาษณ์)

2.3 ผลไม้ ได้แก่ กัลยน้ำหว่า มะพร้าวอ่อน เพราะเชื่อว่าผลไม้ดังกล่าว เจ้าพ่อพญาแลชอบ และมะพร้าวอ่อนเป็นของสูง ชาวชัยภูมินิยมใช้ผลไม้ทั้งสองชนิดประกอบพิธี บวงสรวงและพิธีกรรมอื่น ๆ มาตั้งแต่โบราณกาล ผู้ให้ข้อมูลคือ นายจรัส โชติประยูร 2537 : สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นผู้นำบวงสรวง กล่าวว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2525 สมัยที่นางยี่ คุณรัตนศิริ ยังมีชีวิตอยู่ และเป็นคนทรงในสมัยนั้น ได้ทำพิธีเชิญเจ้าพ่อพญาแลลงมาประทับทรงเพื่อถาม เหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง นายจรัส โชติประยูร ผู้ร่วมพิธีในขณะนั้น ได้ถามเจ้าพ่อว่าการ เลี้ยงเจ้าพ่อนั้นเลี้ยงวันอื่นไม่ได้หรือ ถ้าเฉพาะเจาะจงวันพฤหัสบดียลุลูกหลานไม่ว่าง เจ้าพ่อ ตอบว่าเลี้ยงวันอื่นก็ได้ ยกเว้นวันพระ ส่วนเครื่องเซ่นไหว้นั้นฉันจะรับเฉพาะผลไม้เท่านั้น ผลไม้ ที่ชอบคือ มะพร้าวอ่อนและกัลยน้ำหว่า

2.4 อาหารคาว ได้แก่ หัวหมู เป็ดพะโล้ ไก่ ปลาช่อนเปี๊ยะชะ ข้าวเหนียว อาหารคาวต้องเป็นอาหารที่ประกอบให้สุก อาหารดังกล่าวมีความเชื่อดังนี้

2.4.1 หัวหมู เชื่อว่าเป็นอาหารที่บริวารเจ้าพ่อชอบ และใช้มาตั้งแต่ โบราณกาล หัวหมูจึงเป็นเครื่องสังเวยที่ขาดไม่ได้ในงานพิธีใหญ่ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อ พญาแลจะใช้ 4 หัวขึ้นไป ในการใช้หัวหมูต้องใช้ส่วนประกอบของหมูทั้งตัว ได้แก่ หัวหมู ขาหมู 4 ขา และหาง จัดใส่ถาดหรือจานใหญ่

2.4.2 ไก่ เป็นอาหารประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ประกอบ พิธีกรรมเช่นสรวงเจ้าพ่อพญาแล ทั้งนี้เพราะไก่เป็นสัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เป็นอาหาร หาง่าย ราคาประหยัด และไก่เป็นสัตว์มีปีกคล้ายนก จึงมีความเชื่อว่าไก่เป็นสัญลักษณ์คล้ายนกลสวรรค์

2.4.3 เบ็ดพะโล้ มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งของที่ใช้คู่กันกับไก่ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า เบ็ดเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องบวงสรวงที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมอื่น ๆ ไม่ใช่เบ็ด

2.4.4 ปลาช่อนแป๊ะชะ จากคำบอกเล่าบอกต่อกันมาเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลชอบอาหารประเภทปลา และปลาที่นำมาใช้ในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลต้องเป็นปลาช่อนแป๊ะชะเท่านั้น

2.4.5 ข้าวเหนียว เชื่อว่าเป็นอาหารหลักของเจ้าพ่อพญาแล เพราะเจ้าพ่อพญาแลมีเชื้อชาติเป็นคนลาวโดยกำเนิด

2.4.6 อาหารหวาน ได้แก่ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง มีความเชื่อว่าเป็นขนมที่เทวดาชอบและใช้มาตั้งแต่โบราณกาล ส่วนทองหยิบและฝอยทอง มีความเชื่อว่าเป็นของดี เป็นเงินเป็นทอง

3. คติความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องดนตรีและขบวนแห่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

เครื่องดนตรีได้ถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมอย่างแพร่หลายในพิธีผี พุทธ และพราหมณ์ ใช้เครื่องดนตรีเพื่อเชิญเทพเจ้าให้มาช่วยพิธี ศาสนาพุทธลัทธิมหายาน พระภิกษุเคาะกลองเล็กตลอดเวลาที่ทำพิธีสวด ทั้งนี้เพราะเสียงดนตรีมีอิทธิพลต่อจิตใจผู้ร่วมพิธีกรรมสามารถเกิดอารมณ์คล้อยตาม เช่น อารมณ์เศร้า ร่าเริง กล้าหาญ และหวาดกลัว ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลจึงจำเป็นต้องมีเสียงดนตรีมาบรรเลงขณะประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีรักษาผู้ป่วยจะใช้เสียงแคนบรรเลงประกอบคำกล่าวเชิญของคนทรง (เทียม) จนผู้ป่วยเกิดความเข้าใจลุกขึ้นมารำฟ้อน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเสียงดนตรีเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า วิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ (แสง จันทร์งาม. 2534 : 47-48) ในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลจะใช้เครื่องดนตรีหลายชนิด ได้แก่ แคน นิ้ม กลอง ฉิ่ง ฉาบ ฆ้อง ส่วนพิธีกรรมส่วนบุคคลนิยมใช้แคนเท่านั้น ซึ่งมีคติความเชื่อแฝงไว้ในเครื่องดนตรีดังนี้

3.1 แคน เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองชนิดหนึ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล โดยมีคติความเชื่อว่าเสียงแคนเป็นสัญลักษณ์แทนพาหนะของเจ้าพ่อพญาแล ซึ่งหมายถึงม้าที่ใช้ซึ่งลงมาพบกับมนุษย์ เพื่อรับเครื่องเซ่นสรวง ทำนายทายทักเหตุการณ์บ้านเมือง เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ร้องขอในเรื่องต่าง ๆ ถ้าไม่มีเสียงแคนเจ้าพ่อพญาแลจะไม่ลงมาประทับทรง และจะไม่ทำพิธีใด ๆ จนกว่าจะได้ยินเสียงแคน การทำพิธีอันเชิญเจ้าพ่อพญาแลเพื่อประทับร่างทรงประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คนทรงเจ้าพ่อจะกล่าวอันเชิญด้วยทำนองเพลงพื้นบ้าน (หมอลำ) ประกอบเสียงแคน ดังนี้หมอม้า (คนเป่าแคน) จึงเป็นบุคคลสำคัญในการประกอบพิธี

3.2 นิม กลอง ฉิ่ง ฉาบ ฆ้อง เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่เป็นส่วนประกอบในการให้จังหวะกับเสียงแคน เพื่อความเข้าใจทำให้ผู้มาร่วมพิธีเกิดความสนุกสนาน มีคติความเชื่อว่าเสียงนิม กลอง ฆ้อง ทำให้เจ้าพ่อพญาแลเกิดความพอใจ และดลบันดาลให้ชาวชัยภูมิอยู่เย็นเป็นสุข

3.3 ชบวนแห่ เป็นส่วนสำคัญที่อยู่ในลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เพราะชบวนแห่มีความสัมพันธ์กับเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม กล่าวคือ ในการแห่จะมีเครื่องดนตรีนำชบวน ติดตามด้วยหัวชบวน ได้แก่ บุคคลสำคัญของจังหวัดชัยภูมิจำนวน 9 ท่าน ถือ พานบายศรี 9 พาน ติดตามด้วยผู้มาร่วมพิธีกรรมประมาณ 1,000 คน แห่รอบอนุสาวรีย์หรือศาลเจ้าพ่อพญาแล จำนวน 3 รอบ ผู้ที่มาร่วมชบวนแห่ ทุกคนมีคติความเชื่อว่าการได้รำฟ้อนถือว่าได้รำถวายแด่ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จะทำให้มีความสุขความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพและหน้าที่การงาน สำหรับผู้ที่เจ็บป่วยเรื้อรังมาเป็นเวลานาน อาการเจ็บป่วยจะค่อย ๆ ทุเลาและหายได้ในที่สุด (สุกิจ อุดมเศรษฐ์. 2538 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 43 ผู้ร่วมขบวนแห่ในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในงานบุญเดือนหกจะมีผู้มาประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อญาแล พิธีแก้บน พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อญาแลประจำปี พิธีรักษาผู้ป่วย ฯลฯ จะนำเครื่องดนตรีพื้นเมือง เช่น แคน ฉิม กลอง มาใช้ในการประกอบพิธีกรรมด้วย โดยมีคนทรงเต่าจ้ำ เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม จะนำกล่าวอ้อนวอนพรมาด้วยเนื้อทำนอง "กลอนลำ" (เนื้อหากำหนดพื้นเมืองอีสาน) ประกอบการสาธยายเวทมนต์ อาภาพของเจ้าพ่อญาแลให้ปิดเป่าปกป้องคุ้มครองผู้มาร่วมพิธีกรรมให้หายจากการเจ็บป่วย พ้นจากภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นทั้งปวง ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา ขณะเดียวกันพวกลูกฟั้งลูกเทียนจะมาพ้อนมารำ หมอม้า (หมอแคน) ผู้นับถือทั่วไปก็จะร่วมรำพ้อนอย่างสนุกสนาน เพราะดนตรีพื้นเมืองอีสานช่วยทำให้

ผู้ร่วมพิธีกรรมเกิดความเข้าใจ เกิดอารมณ์คล้อยตาม อยากฟ็อน อยากร่า ผสมผสานกับคติความเชื่อที่แฝงด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล

4. คติความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้ในพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์

อภิชาติ ทองอยู่ ; สมพจน์ สมบูรณ์ และพัชรินทร์ ลาภาพันธ์ (ม.ป.ป. : 17-21) ได้ศึกษาสถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเองของชาวอีสาน พบว่า ตามครรลองแห่งวัฒนธรรมชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญา 3 แบบ คือ พุทธ ผี พราหมณ์ ผสมผสานกัน ความเชื่อแบบพุทธมีทั้งระดับโลกุตระ และโลกียะ ความเชื่อแบบผีเป็นการสั่งสมประสบการณ์แห่งโลกทัศน์ ชีวทัศน์ สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ตามทัศนะของชาวบ้านจะแบ่งผีออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีที่ดีมีองค์คุณต่อสังคม กับผีร้าย ความเชื่อแบบพราหมณ์จะผสมกลมกลืนอยู่ในพิธีกรรมและความเชื่อทั้งสามอย่างมีจุดเชื่อมต่อกันและกันอย่างลงตัว

คติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีพุทธและพราหมณ์ในการประกอบพิธีกรรมเจ้าพ่อพญาแล มีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 พระพุทธรูป การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลจะมีการปรับผสมผสานกันระหว่างคติความเชื่อกันระหว่างพิธีพุทธกับพราหมณ์ ชาวชัยภูมิจึงนับถือศาสนาพุทธ จึงมีคติความเชื่อในเรื่องการทำบุญให้ทาน ในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จึงได้นำพระพุทธรูปมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีสงฆ์ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลด้วย

4.2 ศาลเพียงตา จำนวน 4 ศาล เชื่อว่าในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ต้องเชิญเทวดาผู้มีอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายซึ่งสิงสถิตอยู่ในปริมทิศทั้ง 4 คือ ท้าวชะตะรุฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬภัก และท้าวเวรสุวรรณ ให้มารับทราบเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธีกรรมด้วยทุกครั้ง จึงต้องมีศาลให้เทวดาเข้ามาอยู่อาศัยชั่วคราว นอกจากนี้ศาลเพียงตาต้องมีอุปกรณ์เครื่องใช้จัดให้ครบ คือ บุหรี่ 1 มวน ข้าว 1 ถ้วย ขนม 4 อย่าง ใส่รวมกันในกระทง 1 กระทง มะพร้าวอ่อน 1 ลูก กล้วย 1 ต้น อ้อย 1 ต้น (มัดไว้กับเสาศาล)

4.3 ด้ายสายสิญจน์และผ้าผูกแขน เชื่อว่าเป็นสิ่งของศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคล ผ้าจะใช้ในพิธีกรรมหลายพิธี เช่น พิธีรักษาผู้ป่วย เป็นต้น โดยแจกให้ลูกฝังลูกเทียนหรือผู้ที่นับถือทั่วไปในพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี ผู้ที่รับผ้าไปผูกแขนเพราะเชื่อว่าเมื่อผูกแล้วจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถป้องกันอันตรายจากภูต ผี ปีศาจ และเวทมนต์คาถาได้

4.4 น้ำนมนต์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะพบในพิธีพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และพิธีเกี่ยวกับผี เช่น พิธีรักษาผู้ป่วย ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าน้ำนมนต์เป็นน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ ที่ผ่านการประกอบพิธีของท่านเจ้าพ่อพญาแล จะช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และคุ้มครองป้องกันให้มีความร่มเย็นเป็นสุข การใช้น้ำนมนต์ในพิธีพบว่ามีทั้งใช้กิน อาบ ประพรมตามร่างกาย ประพรมตามบ้านเรือน นอกจากนี้ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแลจะมีน้ำนมนต์ไว้ให้บริการแก่ผู้ที่นับถือทั่วไปอยู่ประจำ เรียกว่า "น้ำนมนต์เจ้าพ่อ"

คติความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล มีระยะเวลาที่สามารถระบุได้ 2 กรณี คือ พิธีกรรมที่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน และพิธีกรรมที่ไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พิธีกรรมที่กำหนดเวลาได้แน่นอน

1.1 พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล มีกำหนดเวลาปีละ 2 ครั้ง คือ วันพุธแรกเดือนหกของทุกปี ลักษณะของพิธีก่อนวันพุธแรกของเดือนหก 1 วัน จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ อุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้าพ่อพญาแล สำหรับในวันที่ 12 มกราคมของทุกปี หลังจากเสร็จพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ อุทิศส่วนกุศลแก่เจ้าพ่อพญาแลอีกเช่นกัน ระยะเวลาในการประกอบพิธีบวงสรวงมีระยะเวลา 2 วัน คือ วันไฮ่มกับวันบวงสรวง

วันโฮม (ก่อนเริ่มพิธีบวงสรวง 1 วัน) ชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่บ้านของนางพงษ์ นิมมมงคล (ประชาชนฝ่ายจัดเตรียมเครื่อง บวงสรวง) ส่วนการจัดเตรียมสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้น เทศบาลเมืองชัยภูมิจะเป็น ผู้รับผิดชอบในการจัดเตรียมสถานที่ทั้งสองแห่งให้เรียบร้อยสวยงาม คือ ที่อนุสาวรีย์และที่ศาล เจ้าพ่อพญาแล

จากความคิดเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ เจ้าพ่อพญาแลสรุปได้ว่า นอกจากเป็นการสักการบูชาแต่ดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ ดวงวิญญาณแห่ง ความซื่อสัตย์ ความดีงาม เป็นสัจยอดแห่งความเคารพสักการบูชาแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าวันพุธ เป็นวันที่เหมาะสมกับวันเลี้ยงผี และตรงกับวันพุธแรกของเดือนหก เป็นระยะเริ่มต้นของฤดูฝน ชาวบ้านเริ่มไถกลบ หว่านกล้า เพื่อปักดำ ต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ จึงมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อ พญาแลเป็นผู้อยู่เหนือธรรมชาติ สามารถช่วยบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ส่วนวันที่ 12 มกราคม นั้นถือว่าเป็นวันที่ได้ฤกษ์ทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ เจ้าพ่อพญาแล หลังจากที่เชิของคือนุสาวรีย์ ท่านเจ้าพ่อขึ้นประดิษฐาน ณ สถานที่ตั้งและทำพิธีเปิดงานฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล ตั้งแต่วันที่ 12 มกราคม 2510 มาจนถึงปัจจุบันนี้

1.2 พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี กำหนดให้เป็นวันเดียวกันกับวันพิธีบวงสรวง คือ วันพุธแรกของเดือนหกหลังจากพิธีบวงสรวงเสร็จ จะจัดให้มีพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี เมื่อวิเคราะห์ตามวันเวลาที่กำหนดทราบว่าชาวชัยภูมิที่เคยบอกกล่าว บนบานเจ้าพ่อพญาแลใน เรื่องต่าง ๆ ไร่ และเจ้าพ่อได้ช่วยให้ประสบผลสำเร็จ บุคคลเหล่านั้นจึงถือโอกาสมาเลี้ยงขอบคุณ ประจำปี นอกจากนี้ชาวชัยภูมิที่มีอาชีพเกษตรกรรม เมื่อถึงฤดูทำนาต้องนึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติ จึงเชื่อว่าถ้าเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลแล้วท่านจะดลบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในปัจจุบันมีบุคคลเข้าร่วมพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแล ประจำปีมีจำนวนมากขึ้น และสนุกสนานเหมือนในอดีต ประชาชนทั่วไปจะมาโดยมิได้นัดหมาย และ

1.6 งานเจ้าพ่อนญาแล กำหนดวันจัดงานระหว่างวันที่ 12-20 มกราคมของทุกปี เพราะเชื่อว่าหลังจากทำพิธีบวงสรวงอันเชิญองค์อนุสาวรีย์ท่านเจ้าพ่อนญาแลขึ้นประดิษฐาน ณ อนุสาวรีย์ เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2509 แล้ว ต้องมีการจัดงานฉลองอนุสาวรีย์ 9 วัน 9 คืน การกำหนดวันดังกล่าวถือว่าเป็นวันที่ฤกษ์ดี จึงได้จัดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

2. พิธีกรรมที่กำหนดเวลาไม่แน่นอน

การประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหา ความต้องการ และความสะดวกของแต่ละบุคคล จะสามารถกระทำได้อยู่ตลอดเวลาทุก ๆ วัน ทุก ๆ เดือน เพียงแต่แตกต่างกันในช่วงระยะเวลาและจำนวนครั้งในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า แต่ละเดือนในรอบปีจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมสรุปได้ดังนี้

ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนพฤษภาคม มีผู้มาประกอบพิธีกรรมมากที่สุด

ระหว่างเดือนมิถุนายน-เดือนตุลาคม มีผู้มาประกอบพิธีกรรมน้อย

ระหว่างเดือนพฤศจิกายน-เดือนธันวาคม มีผู้มาประกอบพิธีกรรมปานกลาง

การประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อนญาแล ถ้าบุคคลใดต้องการที่จะถวายเครื่องเซ่นไหว้ จะนิยมถวายในวันพุธ ส่วนวันอื่น ๆ ก็สามารถถวายได้ ยกเว้นวันพระ การถวายเครื่องเซ่นไหว้บวงสรวงจะถวายได้ตอนเช้าถึงเที่ยง สำหรับการประกอบพิธีกรรมที่ผ่านคนทรง เช่น พิธีส่ง พิธีรักษาผู้ป่วย คนทรงจะเป็นผู้กำหนดวันเวลาในการประกอบพิธีกรรม ยกเว้นวันพระ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นวันพระเจ้าพ่อนญาแลจะถือศีลจึงไม่ลงประทับร่างทรง ส่วนการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ซับซ้อน เช่น การบอกกล่าว การบนบาน ผู้ประกอบพิธีสามารถประกอบพิธีกรรมได้ด้วยตนเองทุกเวลา (สำรอง พุทธรักษา. 2537 : สัมภาษณ์)

คติความเชื่อเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน กับพิธีกรรมที่มีขั้นตอนซับซ้อน

1. พิธีกรรมที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน

ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่ง พิธีพยากรณ์โชคชะตา พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี พิธีสงน้ำเจ้าพ่อพญาแล พิธีกรรมดังกล่าวมีขั้นตอนไม่ซับซ้อน เพียงแต่ผู้ร่วมพิธีกรรมนำดอกไม้ ธูป เทียน หรือขันห้า ขันแปด มาบูชาเจ้าพ่อพญาแล บอกชื่อนามสกุล และแจ้งความประสงค์ของการมาทำพิธีกรรม เมื่อเจ้าพ่อพญาแลรับทราบ ชักถามเรื่องราวต่าง ๆ พร้อมกับตอบปัญหาหรือรับปากจะให้ความช่วยเหลือผ่านคนทรงเรียบร้อยแล้ว ก็ถือว่าเป็นการเสร็จพิธี สำหรับพิธีบนบาน เมื่อเจ้าพ่อพญาแลให้ความช่วยเหลือจนสำเร็จแล้ว ผู้ทำพิธีจะต้องกลับมาทำพิธีแก้บน

พิธีกรรมที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน เป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาประกอบพิธี ช่วยทำให้ผู้ไม่มีเวลาได้มีโอกาสประกอบพิธีกรรม ขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อพญาแลเพื่อให้เจ้าพ่อพญาแลรับทราบปัญหาที่ตนกำลังประสบอยู่ ทำให้ผู้มาประกอบพิธีกรรมเกิดความสบายใจ มีขวัญและกำลังใจที่มี เจ้าพ่อพญาแลเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ขจัดบิดเป่าเรื่องใหญ่ให้เป็นเรื่องเล็ก ปัญหาเรื่องเล็กให้หมดไป

2. พิธีกรรมที่มีขั้นตอนซับซ้อน

ได้แก่ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล พิธีตั้งศาลพระภูมิ งานบุญเดือนหก งานเจ้าพ่อพญาแล ความยุ่งยากซับซ้อนของพิธีกรรม นอกจากจะถวายขันห้า ขันแปด บายศรีแล้ว จะต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมไว้ล่วงหน้าหลายชนิด และต้องจัดเตรียมสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมให้เสร็จเรียบร้อยคูดุสงยามก่อนถึงวันทำพิธี จากขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน จะต้องมีการประชุม

คณะกรรมการเตรียมวางแผนล่วงหน้าไว้หลายครั้งจึงจะประสบผลสำเร็จ เช่น นิธิบวงสรวง
ดวงวิญญานเจ้าพ่อพญาแล การจัดงานเจ้าพ่อพญาแล ขั้นตอนที่ยุงยากของนิธิกรรมทำให้บุคคลที่มีส่วน
เกี่ยวข้องรู้สึกว่าเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ และต้องช่วยกันทำอย่างจริงจัง การจัดหาสิ่งของ
บางชนิดต้องจัดหาด้วยความยากลำบาก ทำให้มีความรู้สึกว่สิ่งของนั้นมีความหมายต่อการประกอบ
นิธิกรรม นิธิกรรมที่มีขั้นตอนละเอียดซับซ้อนเป็นนิธิกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์
น่าเลื่อมใสศรัทธา และเป็นพลังด้านจิตใจแก่ผู้ประกอบนิธิกรรมเป็นอย่างดีด้วย

คติความเชื่อด้านความฝันเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล

ความฝันนั้นเป็นนิมิตอย่างหนึ่งที่จะบอกให้ผู้ฝันทราบถึงเหตุการณ์ล่วงหน้า และสามารถชี้
โชคให้ท่านที่ฝันได้ ตามธรรมเนียมเราเมื่อหลับสนิทในเวลากลางคืนเจตมุตก็จะออกจากร่างกาย
ลัดเลี้ยวท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ พอจวนใกล้จะสว่างหรือผู้ที่กำลังหลับรู้สึกตัวใกล้จะตื่น
เจตมุตที่ออกไปนั้นก็จะหวนกลับเข้าร่างทันที ผู้ที่เป็นเจ้าของเจตมุตนั้นก็ให้นำเรื่องราวที่เจตมุต
ไปเห็นมาเล่าให้ผู้อื่นฟัง นิหะเหละเรียกกันว่า "ฝัน" เรื่องฝันไม่ใช่เรื่องที่เพ้อเจ้อ แม้แต่องค์
พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก่อนที่พระองค์จะบรรลุถึงพระสัมโพธิญาณ พระองค์ก็ได้ทรงพระสุบินนิมิต
ก่อนเช่นกัน (ชัช วันจันทร์. 2528 : 100-101)

ความเชื่อเรื่องฝันดีฝันร้ายยังมีอยู่มาก และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาว
ชัยภูมิ กล่าวคือ ถ้าเชื่อว่าฝันร้าย เช่น ฝันว่าฟันหักหรือโยก ผู้ฝันจะต้องเสียญาติพี่น้อง หรือไม้ก็
จะมีโชคร้าย ฝันว่าเห็นไฟไหม้ที่เปลวควันอยู่โขมง ผู้ที่ฝันจะได้รับข่าวร้ายในไม่ช้า ถ้าเชื่อว่าฝันดี
เช่น ฝันเห็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ลอยมาในอากาศ ผู้ที่ฝันจะมีโชคใหญ่ หรือมีชื่อเสียงอย่างนึกไม่ถึง
และในบางครั้งก็ยังมี การนำเรื่องราวที่ปรากฏในความฝันมาตีความเป็นตัวเลขเพื่อใช้ในการ
เสี่ยงโชคอีกด้วย (ชัช วันจันทร์. 2528 : 103)

ประชาชนชาวชัยภูมิยังมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลยังเป็นอมตะภาว
 วนเวียนอยู่เหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ คอยช่วยเหลือ โดยมาเข้าฝันบอกเรื่องดีและเรื่องร้ายได้
 อย่างน่าอัศจรรย์ เช่น ผู้นับถือเจ้าพ่อพญาแลรายหนึ่ง เจ้าพ่อพญาแลได้มาเข้าฝันให้ทราบถึง
 เหตุการณ์ล่วงหน้า และสามารถชี้โชคในความฝันได้ คือ นายหลัน แแนวสุข (2537 : สัมภาษณ์)
 กล่าวว่า เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2529 ขณะนั้นตนมีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้างรายวันอยู่ที่
 โรงสีข้าวทางเสงฮวด อยู่ปากทางเข้าศาลเจ้าพ่อพญาแล มีความเดือดร้อนมากเนื่องจากมีรายได้น้อย
 และมีภาระต้องเลี้ยงดูภรรยาและบุตรอีก 2 คน ก่อนนอนได้หันหน้าไปทางศาลเจ้าพ่อพญาแล
 ยกมือขึ้นไหว้เจ้าพ่อ พร้อมกับบอกกล่าวกับเจ้าพ่อว่า ลูกทำไมจึงมีความทุกข์ยากจนเหลือเกิน
 ขอท่านเจ้าพ่อได้ช่วยให้ลูกถูกหวยสักครั้ง พอตอนกลางคืนใกล้สว่างได้ฝันเห็นเจ้าพ่อมายืนอยู่เหนือ
 ตีระตะน และบอกตนว่า "มึงอยากได้หวยให้ไปเอาอยู่ที่ตึกนุที่อนุสาวรีย์" พอตอนเช้าวันที่ 16
 กันยายน 2529 นายหลันจึงรีบไปที่อนุสาวรีย์ตามความฝัน พบข้อความวรรณคดีสุดท้ายจารึกว่า
 "ชาวชัยภูมิได้ร่วมมือกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านไว้เป็นที่ระลึกเมื่อ พ.ศ. 2508" นายหลันจึง
 ซื้อหวยตามตัวเลข 508 เป็นเงิน 10 บาท ผลปรากฏว่าถูกรางวัลเลขท้าย 3 ตัว ได้รับเงิน
 รางวัลเป็นจำนวน 5,000 บาท (ห้าพันบาทถ้วน) ตามที่เจ้าพ่อมาเข้าฝัน และสามารถชี้โชคให้
 นายหลัน แแนวสุข ได้อย่างน่าอัศจรรย์

ในปี พ.ศ. 2516 ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองชัยภูมิ นายจรัส โชติประยูร
 เป็นผู้สมัครรายหนึ่ง และได้สมัครแยกทีมกับนายวิชัย ชัยบุตร พอก่อนจะถึงวันเลือกตั้ง 3 วัน
 นายจรัส โชติประยูร ได้ฝันเห็นเจ้าพ่อพญาแลมาบอกตนว่าการเลือกตั้งครั้งนี้ทีมของตน นำโดย
 นายสมควร ธรรมกุล จะได้รับการเลือกตั้งเข้าไปเพียง 3 คนเท่านั้น นอกนั้นเป็นทีมของนายกวิชัย
 ชัยบุตร เพราะนายกวิชัย ชัยบุตร เป็นคนดี ทำงานด้วยความเสียสละ ชื่อสัตย์สุจริต ปรากฏว่า
 เมื่อถึงวันเลือกตั้งทีมของนายจรัส โชติประยูร ได้รับการเลือกตั้งเพียง 3 คนเท่านั้น ตรงตามที่
 เจ้าพ่อพญาแลมาเข้าฝันบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างถูกต้องแม่นยำ (จรัส โชติประยูร.
 2538 : สัมภาษณ์)

คติความเชื่อด้านวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแล

มารยาท กิจสุวรรณ (2526 : 12-20) กล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยว่า ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของตน ไม่ว่าจะเป็น ยุกติโดสมัยใด ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ ความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลัง เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย

จากความเชื่อความศรัทธาที่ชาวชัยภูมิมีต่อเจ้าพ่อพญาแล ชาวชัยภูมิจึงได้จัดสร้างวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแล เพื่อใช้แทนเป็นสัญลักษณ์ไว้สักการบูชาที่บ้าน และมีไว้บูชาประจำตัว เพราะมีความเชื่อว่าวัตถุมงคลของเจ้าพ่อพญาแลมีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันอันตรายหรือช่วยเหลือให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า วัตถุมงคลเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล ได้มีการจัดสร้างอย่างเป็นทางการ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการให้จัดสร้างมาแล้ว 4 รุ่น ได้แก่ รุ่นที่ 1 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2495-2497 ทำพิธีปลุกเสกที่วัดสุทัศน์นาราม กรุงเทพมหานคร โดยเจ้าคุณศรีสม และหลวงพ่ोजินวัดดอนยายหอม จังหวัดนครปฐม ต่อจากนั้นได้นำไปให้หลวงพ่อดปลุกเสกอีกที่วัดปากน้ำ อัมเภอภาชีเจริญ กรุงเทพมหานคร รุ่นที่ 2 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2508-2510 เรียกว่ารุ่นสร้างอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล รุ่นที่ 3 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2521 ปลุกเสกที่วัดชัยประสิทธิ์ อัมเภอเมืองชัยภูมิ โดยมีหลวงพ่อดวางและหลวงพ่อดจวนเป็นประธานในพิธีปลุกเสก วัตถุมงคลที่จัดสร้าง ได้แก่ รูปหล่อ เหรียญเนื้อทองคำ เหรียญเนื้อเงิน เหรียญเนื้อทองแดง เหรียญเนื้อนวโลหะ และเหรียญสำหรับกรรมการ (ไพฑูริย์ นุดเพราะ. 2537 : สัมภาษณ์)

รุ่นที่ 4 เรียกว่า รุ่นสร้างศาลาบวงสรวง ทำพิธีเททองเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2535 เวลา 09.19 น. ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล บ้านหนองปลาเฒ่า อัมเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ โดยท่านพระครูฐานันท์สุนทร (หลวงพ่อดเป็น) วัดบางพระ จังหวัดนครปฐม เป็นประธานในพิธี และทำพิธีมหาพุทธาภิเษก ณ ศาลเจ้าพ่อพญาแล บ้านหนองปลาเฒ่า อัมเภอ

เมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ วันอาทิตย์ที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 เวลา 19.19 น. โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า วัดนเรนทรสุทโธการาม กรุงเทพมหานคร เป็นประธานในพิธีจุดเทียนชัย ต่อจากนั้นได้ทำพิธีมหาพุทธาภิเษกตลอดทั้งคืน มีพระเกจิอาจารย์ที่รับนิมนต์มางานพุทธาภิเษกจากทั่วประเทศ จำนวน 50 รูป ได้แก่ (ชุดศักดิ์ ชัยบุตร. 2537 : สัมภาษณ์)

1. สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า วัดนเรนทรสุทโธการาม กรุงเทพฯ
2. พระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย
3. พระครูญาณปริชา (หลวงปู่เหรียญ) วัดอรัญญาบรรพต จังหวัดหนองคาย
4. พระครูศิวิธรรมวัฒน์ (พระอาจารย์ทองพูน) วัดสามัคคีอุปถัมภ์ จังหวัดหนองคาย
5. พระครูธรรมวรลังการณ (หลวงปู่ศรีจันทร์) วัดศรีสุทโธการาม จังหวัดเลย
6. พระครูอดิสรคณาธาร (หลวงพ่อดิศรินทร์) วัดถ้ำผาญู จังหวัดเลย
7. พระครูญาณธรรมาภิรัตน์ (หลวงพ่อก่อน) วัดป่าศรีอภัยวัน จังหวัดเลย
8. พระธรรมบัณฑิต วัดโพธิ์สมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี
9. พระเทพปริยัติโมลี วัดมิ่งเมือง จังหวัดอุดรธานี
10. พระเทพปริยัติเวที วัดธาตุพนม จังหวัดนครพนม
11. พระเทพวรลังการณ วัดสุทโธการาม จังหวัดนครราชสีมา
12. พระราชสีมาภรณ์ วัดพรหมราช จังหวัดนครราชสีมา
13. หลวงปู่แจ้ง วัดใหม่สุนทร จังหวัดนครราชสีมา
14. หลวงปู่โณ วัดครบุรี จังหวัดนครราชสีมา
15. หลวงพ่อนุช วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา
16. หลวงพ่อคง วัดตะคร้อ จังหวัดนครราชสีมา
17. หลวงพ่อคุณ วัดบ้านไร่ จังหวัดนครราชสีมา
18. หลวงพ่อดี วัดหนองจอก จังหวัดนครราชสีมา

19. หลวงพ่อเป็น วัดบางพระ จังหวัดนครปฐม
20. หลวงพ่อภาวนาพุทธโช วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม
21. หลวงพ่อหยอด วัดแก้วเจริญ จังหวัดสมุทรสงคราม
22. หลวงพ่อสวัสดิ์ วัดหุ้มนะกล้ำ จังหวัดราชบุรี
23. หลวงพ่ออุตมะ วัดวังแก้วเวการาม จังหวัดกาญจนบุรี
24. หลวงพ่อลำไย วัดทุ่งลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี
25. หลวงพ่อฮิด วัดหนองจอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
26. หลวงพ่อบุญตา วัดคลองเกตุ จังหวัดลพบุรี
27. หลวงพ่อวรรณวิธาน วัดจุมพล จังหวัดขอนแก่น
28. หลวงพ่อบุญรอด ญาณวโร วัดแก้วประชาราม จังหวัดจันทบุรี
29. หลวงปู่โณภา วัดหนองตาตู จังหวัดนครสวรรค์
30. หลวงพ่อสมควร วัดถือน้ำ จังหวัดนครสวรรค์
31. หลวงพ่อท้าว สำนักาวชิรภักขยา จังหวัดนครสวรรค์
32. หลวงพ่อประสิทธิ์ วัดวังม้า จังหวัดนครสวรรค์
33. หลวงพ่อเสงี่ยม วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดอุทัยธานี
34. หลวงพ่อสำราญ วัดปากคลองมะขามเต่า จังหวัดชัยนาท
35. หลวงพ่อณะ วัดหนองบัว จังหวัดชัยนาท
36. พระครูวิเชียรคุณ (หลวงพ่อบวน) วัดโพธิ์งาม จังหวัดชัยนาท
37. พระครูวินิจศีลคุณ วัดท้ายน้ำ จังหวัดนิจิตร
38. พระครูวิรุฬห์ธรรมมาภีร์ วัดทง จังหวัดนิจิตร
39. หลวงพ่อพระครูปรีชาคุณ (หลวงพ่อบุ๊ว) วัดคอนโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
40. หลวงพ่อดี วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี
41. หลวงพ่อช่อ (ถาชีลิงขาว) วัดฤกษ์บุญ จังหวัดสุพรรณบุรี

42. พระครูภาวนาวิกรม (หลวงพ่อกองเหมา) วัดปราสาททอง จังหวัดสุพรรณบุรี
43. พระครูธรรมสารรักษา (หลวงพ่อปวน) วัดหนองบัวทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
44. พระครูพิทักษ์ธรรมโชติ (หลวงพ่อสำราญ) วัดนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
45. พระครูสุวรรณรัตนวิบูลย์ (หลวงพ่อหล้า) วัดโมลิตาราม จังหวัดสิงห์บุรี
46. พระครูพิทักษ์สาสนวงษ์ (หลวงพ่อกอด) วัดหนองสุม จังหวัดสิงห์บุรี
47. พระวีระชัยสุนทร วัดทรงศิลา จังหวัดชัยภูมิ
48. พระครูศรีพัฒนคุณ (หลวงพ่อบุณา) วัดชัยภูมิพิทักษ์ ผาเก็ง จังหวัดชัยภูมิ
49. หลวงปู่ วัดม่วง จังหวัดชัยภูมิ
50. พระอาจารย์จื่อ วัดเขาตาเงาะ จังหวัดชัยภูมิ

รายการวัตถุมงคลที่จัดสร้างในครั้งนี้เป็นวัตถุมงคลรุ่นสร้างศาลาบวงสรวงศาลเจ้าพ่อ
 ญาแล ประธานคณะกรรมการจัดสร้างคือ นายวิชัย ชัยบุตร นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองชัยภูมิ
 ได้จัดสร้างเพื่อเป็นการหาทุนสร้างศาลาบวงสรวง และปรับปรุงภายในอาถนาบวิ วนเขตศาล
 เจ้าพ่อญาแล และเป็นทีระลึกในโอกาสที่พ่อแม่พี่น้องชาวชัยภูมิ ตลอดจนผู้ที่มีบุญถึงเจ้าพ่อญาแล
 ได้ร่วมกันบริจาคเงินสร้างศาลาบวงสรวง จะได้มีวัตถุมงคลของเจ้าพ่อญาแลไว้สักการบูชา
 วัตถุมงคลที่จัดสร้างในครั้งนี้นี้คณะกรรมการได้ใช้ความพยายามในการจัดสร้างให้ยิ่งใหญ่ เพื่อให้
 สมกับที่เจ้าพ่อญาแลเป็นวีระบุรุษของชาวชัยภูมิ (วิชัย ชัยบุตร. 2538 : สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ พุดเพราะ หนึ่งในคณะกรรมการจัดสร้างวัตถุมงคลครั้งนี้
 (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตามที่นายวิชัย ชัยบุตร นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองชัยภูมิ และ
 คณะกรรมการ ได้จัดสร้างวัตถุมงคลเจ้าพ่อญาแล รุ่นสร้างศาลาบวงสรวง วัตถุมงคลที่จัดสร้าง
 ได้แก่ รูปหล่อ เหรียญเนื้อทองคำ เงิน ทองแดง เหรียญนวโลหะ เนื้อผง สติ๊กเกอร์ แผ่นไม้
 ปรากฏว่าการจัดสร้างวัตถุมงคลครั้งนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนชาวชัยภูมิ และจังหวัด
 ใกล้เคียงมากเป็นประวัติศาสตร์ โดยมียอดเงินสั่งจองและจำหน่ายวัตถุมงคลเจ้าพ่อญาแลมากถึง
 13,000,000 บาท (สิบสามล้านบาทถ้วน) จากต้นทุนการใช้จ่ายประมาณ 5,500,000 (ห้าล้าน

ห้าแสนบาทถ้วน) คงเหลือเงินประมาณ 7,500,000 บาท (เจ็ดล้านห้าแสนบาทถ้วน) รายได้จาก
 การจำหน่ายวัตถุมงคลนี้ ส่วนหนึ่งจะนำไปจัดสร้างศาลาบวงสรวง และปรับปรุงรอบ ๆ บริเวณ
 อาคารศาล หนองปลาเต่า ส่วนเงินที่เหลือจะนำมาสมทบกับกองทุนเจ้าพ่อพญาแล เพื่อดำเนินการ
 ตามที่คณะกรรมการเห็นชอบต่อไป สำหรับวัตถุมงคลเนื้อผงเจ้าพ่อพญาแล หลังจากเทศบาลเมือง
 ชัยภูมิ เปิดให้บูชาเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ในราคาองค์ละ 20 บาท ปรากฏว่ามี
 ประชาชนมารอเข้าแถวตั้งแต่เช้ามีด ยาวถึง 200 เมตร จนทำให้การจราจรบริเวณหน้าเทศบาล
 ถนนบรรณาธิการติดขัด หลังจากเปิดให้เข้าบูชาได้ประมาณ 3 ชั่วโมง วัตถุมงคลรุ่นเนื้อผงก็หมด
 สร้างความผิดหวังให้กับประชาชนที่ต้องการมีไว้บูชา จนบางคนที่ต้องการเสนอให้ราคาถึงองค์ละ
 500 บาท แต่ก็ไม่มีใครอยากให้เข้าบูชา สาเหตุที่วัตถุมงคลเนื้อผงได้รับความนิยมเป็นพิเศษจาก
 ประชาชนทั่วไป เพราะวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแลเคยจัดสร้างมาเกือบ 10 รุ่นแล้วแต่ไม่เคยสร้าง
 เนื้อผงเลย ครั้งนี้ถือว่าเป็นการสร้างครั้งแรก หรือที่นักเลงพระเขาเรียกว่า รุ่น 1 ที่ถือว่าพิเศษ
 กว่าวัตถุมงคลรุ่นอื่น ๆ คือ เกจิอาจารย์ที่มาร่วมพิธีปลุกเสกได้นำเอาผงชนวนและมวลสารต่าง ๆ
 มาจัดสร้างเนื้อผงเจ้าพ่อพญาแลครั้งนี้ด้วย อาทิเช่น ผงชนวนหลวงปู่ดอตา ถาวรโร วัดกลางชูศรี
 ผงชนวนหลวงพ่อบุญ วัดนิกุลทอง ผงชนวนพระครูสิริวัชรสมาจารย์ (หลวงปู่บุญตา) ผงชนวน
 หลวงพ่อวัดสละบาป (เป็นผงกรุเก่าบางขุนพรหม) ผงชนวนวัดพระนอนจักรี ผงชนวนหลวงพ่อ
 วัดโพธิ์เก้าต้น ผงชนวนหลวงพ่ोजำปา วัดลาลีโข ผงชนวนพระครูนิพัฒนคุณ วัดผาแก้ง จังหวัด
 ชัยภูมิ ผงชนวนพระเนื้อดินกรุลพบุรี ผงชนวนพระเนื้อดินกรุศรีเทพ ผงชนวนพระเนื้อดินกรุนาวัง
 ผงชนวนมวลสารที่เป็นมงคลของศาลท่านเจ้าพ่อพญาแล ผงชนวนพลอยแท้ จำนวน 3 กิโลกรัม
 โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก พ.ต.ท.บรรพต เทพพานิช สวป.สภ.อ.เมืองจันทบุรี ผงชนวน
 จากคณะลูกศิษย์หลวงพ่อดง วัดตระคล้อ อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา

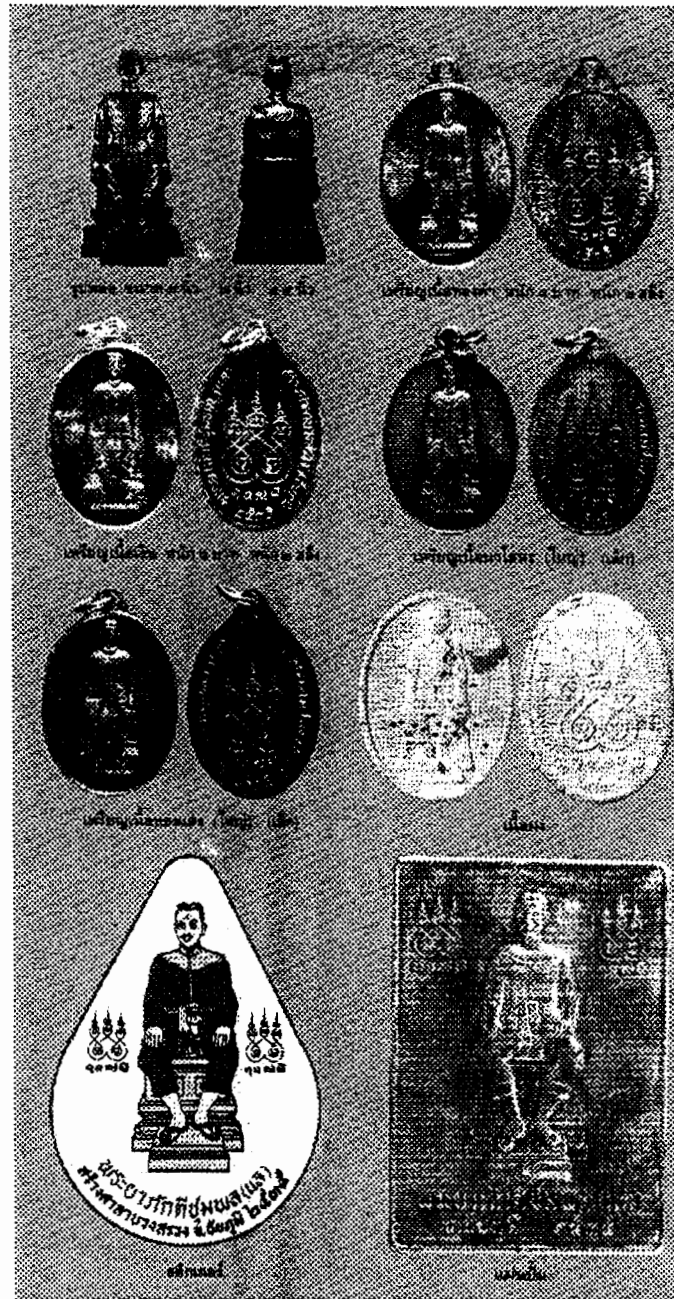
ภาพประกอบ 44 หลวงพ่อเป็น วัดบางพระ จังหวัดนครปฐม เป็นประธานพิธีเททอง เมื่อวันที่ 3
พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 เวลา 09.19 น.

ภาพประกอบ 45 สมเด็จพระมหามณเฑียรวงศ์ เป็นองค์ประธานจุดเทียนชัยสร้างวัดมณฑลเจ้าพ่อพญาแล
ณ บริเวณศาลหนองปลาเฒ่า เมื่อวันอาทิตย์ที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 เวลา 19.19 น.

ภาพประกอบ 46 แผ่นไม้ชนวนจากพระเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ที่นำมาสร้างวัดถุมนงคลเจ้าพ่อหนุาแล
รุ่นสร้างศาลาบางสร้าง

ภาพประกอบ 47 วัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแลประเภทต่าง ๆ รุ่นสร้างศาลาบวงสรวง

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า วัดถมุงคลเจ้าพ่อพญาแลที่ผ่านพิธีปลุกเสกทุกรุ่น ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ช่วยเหลือคุ้มครองผู้ที่ได้นำวัตถุมงคลนั้นติดตัวไปทุกแห่งหน ให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงมาแล้วหลายราย เช่น ผู้ที่นำวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแลติดตัวรายหนึ่ง คือ พ.ต.ท. สุวรรณ หงอกนิลย์ (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า ตนเมื่ออาชีพเป็นข้าราชการตำรวจปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันประเทศ และปราบปรามจับกุมคนร้ายมาแล้วหลายจังหวัดในประเทศไทย ก่อนออกปฏิบัติหน้าที่จะบูชาวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแล รุ่น 2 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2508-2510 ติดตัวไปด้วยเป็นประจำ พร้อมกับบอกกล่าวให้เจ้าพ่อพญาแลช่วยเหลือคุ้มครองให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง วัดถมุงคลเจ้าพ่อพญาแลได้ช่วยให้ตนรอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์มาแล้วถึง 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2520 ขณะได้ตนปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าหน่วยปฏิบัติการพิเศษ (นบพ.) ได้รับคำสั่งให้ไปป้องกันชายแดน (เขมรแดงจะล้ำเขตแดน) ที่บ้านกันทอม อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดศรีสะเกษ เขมรแดงได้ยิงระเบิดเอ็ม 79 มาตกใส่ในหลุมป้องกันภัยที่ตนกำลังปฏิบัติหน้าที่อยู่ ผลปรากฏว่าระเบิดเอ็ม 79 ดังกล่าวไม่ระเบิด ตามปกติแล้วจะระเบิดทุกลูก ทำให้ตนรอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์ และครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2521 ตนได้รับคำสั่งให้ไปปราบปรามผู้ก่อการร้ายที่เขาวะวิหาร อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ กองกำลังของตนได้ปะทะกับกองกำลังของผู้ก่อการร้ายนานประมาณ 6 ชั่วโมง ตนถูกยิงด้วยลูกปืนอาร์ก้าประมาณ 24 นัด เข้าที่บริเวณทั่วร่างกาย ผลปรากฏว่าตนไม่ได้รับอันตรายแต่อย่างใด เพียงแต่มีความรู้สึกว่าตนเองถูกของแข็งมากกระแทกใส่ร่างกายติดต่อกันประมาณ 24 ครั้ง จึงทำเป็นแกล้งนอนตาย ในปีนั้นได้รับความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษ ได้เลื่อนเงินเดือน 11 ขั้น และได้รับเหรียญกล้าหาญ 1 อีกด้วย

ภาพประกอบ 48 พ.ต.ท.สุวรรณ หงอกนิลชัย ได้บัญชาวัตถุมงคลเจ้าพ่อญาแลติดตัวไปขณะออกปฏิบัติหน้าที่ ทำให้รอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์ถึง 2 ครั้ง

ผู้ที่นำวัตถุมงคลเจ้าพ่อญาแลติดตัวไปด้วย รายที่ 2 ได้รอดพ้นจากอุบัติเหตุรถยนต์โดยสารชนกับรถบรรทุกสิบล้อ คือ นายคำตัน โคม่วง (2537 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2537 ตนได้เดินทางโดยพาหนะรถโดยสารประจำทางสายชัยภูมิ-กรุงเทพฯ รถที่ตนนั่งวิ่งออกจากขนส่งจังหวัดชัยภูมิ เวลา 10.00 น. ครั้นรถวิ่งมาถึงใกล้บริเวณสะพานบ้านกุดละลม อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ รถบัสที่นายคำตันนั่งอยู่วิ่งออกนอกเส้นทางแข่งรถบัสสายชัยภูมิ-เพชรบูรณ์ แต่แข่งไม่เห็น จึงชนประสานงากับรถสิบล้อบรรทุกหินวิ่งสวนทางมา ปรากฏว่าผู้โดยสารที่นั่งด้านขวามือ (ด้านเดียวกับกับคนขับ) ตายทันที 19 คน ไปตายที่โรงพยาบาล 9 คน พิการ 3 คน ส่วนนายคำตันนั่งอยู่กึ่งกลางด้านขวาปลอดภัยไม่ได้รับอันตรายแต่อย่างใด เนื่องจาก

มีอาการเคล็ดที่ข้อศอกขวาและไหล่ซ้าย สามารถเป็นออกมาทางหน้าต่างจากกรธ โดยสารที่ฝังยับเยิน
ได้ด้วยตนเอง มีผู้มาประสบเหตุการณ์ได้มาขอวัดถมุงคลที่ห้อยคออยู่ในขณะนั้น เป็นวัดถมุงคล
เจ้าพ่อญาแล เจริญเนื้อทองแดง รุ่งสร้างศาลาบวงสรวงปี พ.ศ. 2535

ภาพประกอบ 49 นายคำตัน โคกม่วง มีวัดถมุงคลเจ้าพ่อญาแลรุ่งสร้างศาลาบวงสรวง

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีมีอยู่ในทุกสังคม แต่ละสังคมอาจมีความคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม การแสดงออกทางพิธีกรรมย่อมจะสะท้อนให้ทราบถึงคติความเชื่อของกลุ่มคนในสังคมที่มีการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ทั้งคติความเชื่อและพิธีกรรมย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมที่ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม มีจุดมุ่งหมายการศึกษาอยู่สองประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล และประการที่สอง เพื่อศึกษาคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล

พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล 12 พิธี แบ่งออกได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

- 1.1 พิธีกรรมส่วนบุคคล ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีสรง พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีพยากรณ์โชคชะตา และพิธีตั้งศาลพระภูมิ
- 1.2 พิธีกรรมส่วนชุมชน ได้แก่ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี งานเจ้าพ่อพญาแล พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล พิธีสรงน้ำเจ้าพ่อพญาแล และพิธีงานบุญเดือนหก

พิธีกรรมดังกล่าว เมื่อศึกษาองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรม ด้านวัตถุประสงค์ของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และด้านลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม พบว่า

ด้านสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม สามารถประกอบพิธีกรรมได้ 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หอบูชาบ้านคนทรง และที่หอบูชาที่บ้านตนเอง ดังรายละเอียดในตาราง 4

ตาราง 4 แสดงการใช้สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรม	สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม			
	ศาลเจ้าพ่อ พญาแล	อนุสาวรีย์ เจ้าพ่อพญาแล	บ้านคนทรง เจ้าพ่อพญาแล	บ้านเรือน ของตนเอง
1. บอกกล่าว	/	/	/	/
2. บทบาน	/	/	/	/
3. ส่อง	/		/	
4. รักษาผู้ป่วย	/		/	/
5. พยากรณ์โชคชะตา	/			
6. ตั้งศาลพระภูมิ				/
7. บวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อ พญาแล	/	/		
8. งานเจ้าพ่อพญาแล		/		
9. งานบุญเดือนหกตา	/			
10. เลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี	/			
11. ถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล		/		
12. สรงน้ำเจ้าพ่อพญาแล	/			/
รวม	9	5	4	5

จากตาราง 4 ได้แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมทั้งหมด 12 พิธี ได้มีการประกอบพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล 9 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่ง พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีพยากรณ์โชคชะตา พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล งานบุญเดือนหก พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี และพิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล ที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล 5 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล งานเจ้าพ่อพญาแล พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล ที่บ้านคนทรงเจ้าพ่อพญาแล 4 พิธี ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีส่ง และพิธีรักษาผู้ป่วย ที่บ้านเรือนของตนเอง 5 พิธี ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน พิธีรักษาผู้ป่วย พิธีตั้งศาลพระภูมิ และพิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล

ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้นำในพิธีกรรมกับกลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ผู้นำในพิธีกรรม ได้แก่ ผู้นำบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล คนทรง (เทียม) เฒ่าจ้ำ ผู้อาวุโสหรือหัวหน้าครอบครัว บุคคลในกลุ่มนี้ คนทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด ชาวบ้านเชื่อว่าคนทรงมีคุณสมบัติพิเศษสามารถติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแลได้ และได้รับคัดเลือกจากเจ้าพ่อพญาแลให้เป็นร่างทรงเพื่อพบปะกับประชาชนที่ต้องการติดต่อขอความช่วยเหลือ คนทรงจึงมีบทบาทเสมือนเป็นตัวแทนเจ้าพ่อพญาแล สำหรับพิธีกรรมส่วนบุคคลในบางพิธีกรรม เฒ่าจ้ำและผู้อาวุโส สามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมได้ ส่วนพระสงฆ์จะทำหน้าที่สวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้าพ่อพญาแลในโอกาสที่มีการทำบุญเลี้ยงพระ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ ลูกฝั่งลูกเทียน และชาวบ้านที่นับถือทั่วไป บุคคลในกลุ่มนี้ลูกฝั่งลูกเทียนเป็นบุคคลที่มีบทบาทมากที่สุด เป็นบุคคลที่ได้รับการรักษาจากคนทรงเจ้าพ่อพญาแลให้หายจากความเจ็บป่วย ลูกฝั่งลูกเทียนจึงยอมรับนับถือให้เจ้าพ่อพญาแลคุ้มครองรักษาตนเองและครอบครัวตลอดไป

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทั้งหมด มีทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา และทุกอาชีพ แต่ทั้งนี้เพศหญิงจะมีมากกว่าเพศชาย ส่วนมากอยู่ในวัยผู้ใหญ่ถึงวัยสูงอายุ มีการศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับประถมศึกษา มีอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าอาชีพอื่น ๆ

ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมส่วนชุมชนมีการกำหนดเวลาที่แน่นอน เช่น พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ประกอบพิธีในวันที่ 12 มกราคมของทุกปี และวันพุธแรกของเดือนหก งานเจ้าพ่อพญาแล วันที่ 12-20 มกราคมของทุกปี งานบุญเดือนหก เริ่มงานวันจันทร์แรกของเดือนหก และจัดงาน 9 วัน 9 คืน พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อพญาแลประจำปี วันพุธแรกของเดือนหก พิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแล วันที่ 12 มกราคมของทุกปี และพิธีสงฆ์เจ้าพ่อพญาแล วันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี สำหรับพิธีกรรมส่วนบุคคล 6 พิธีกรรมไม่สามารถระบุระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมได้แน่นอน ขึ้นอยู่กับความต้องการ ความจำเป็นของแต่ละบุคคลที่จะให้ เจ้าพ่อพญาแลช่วยเหลือ ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมของประชาชนชาวชัยภูมิ จะมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตตลอดทั้งปี เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม-พฤษภาคม มีผู้ประกอบพิธีกรรมมากที่สุด เดือนมิถุนายน-กันยายน มีผู้ประกอบพิธีกรรมน้อย และเดือนตุลาคม-กันยายน มีผู้ประกอบพิธีกรรมปานกลาง การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จะไม่กระทำในวันพระ เพราะเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลรักษาศีลบำเพ็ญภาวนา ยกเว้นพิธีบอกกล่าวและพิธีบนบานเท่านั้น

ด้านวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่

1. สัญลักษณ์ของเจ้าพ่อพญาแล คือ รูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล
2. เครื่องบูชาเจ้าพ่อพญาแล เช่น ดอกไม้ ชูบ เทียน ชันซ์ห้ามีดดอกไม้ 5 คู่ ชูบ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ชันซ์แปดมีดดอกไม้ 8 คู่ ชูบ 8 คู่ เทียน 8 คู่ บายศรี พวงมาลัย ฯลฯ
3. เครื่องสังเวย เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ปลา เหล้า น้ำ อาหารคาวหวาน มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำหว่า ผลไม้อื่น ๆ
4. เครื่องดนตรี เช่น แคน พิณ กลอง ฉิ่ง ฉาบ ฆ้อง
5. เครื่องใช้ในพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ เช่น พระพุทธรูป ศาลเนียงตา ต้ายสายสิญจน์ น้ำมนต์

วัตถุประสงค์ของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด มีการใช้อยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. วัตถุประสงค์ของที่ใช้ในทุกพิธีกรรม ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน ชันซ์ห้า และ/หรือชันซ์แปด
2. วัตถุประสงค์ของที่ใช้ในพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่ง เช่น
  - 2.1 นิธิบอกกล่าว ใช้ดอกไม้ ธูป เทียน ชันซ์ห้าและ/หรือชันซ์แปด
  - 2.2 นิธิบนบาน ใช้ ดอกไม้ ธูป เทียน ชันซ์ห้าและ/หรือชันซ์แปด และสิ่งของที่แก้บน
  - 2.3 นิธิส่ง ใช้ค้ายส่ง
  - 2.4 นิธิรักษาผู้ป่วย ใช้ค้ายรักษา
  - 2.5 นิธิพยากรณ์โชคชะตา (เสี่ยงเซียมซี) ใช้ดอกไม้ ธูป เทียน ชันซ์ห้าและ/หรือชันซ์แปด อุปกรณ์เสี่ยงทาย
  - 2.6 นิธิตั้งศาลพระภูมิ มีเครื่องสังเวชเทวดา พวงมาลัย ผ้าแพร ฯลฯ
  - 2.7 งานบุญเดือนหก ใช้ดอกไม้ ธูป เทียน ชันซ์ห้าและ/หรือชันซ์แปด บายศรี เครื่องใช้ในพิธีพุทธ เครื่องดนตรี
  - 2.8 นิธิสงน้ำเจ้าพ่อพญาแล ใช้ดอกไม้ ธูป เทียน ชันซ์ห้าและ/หรือชันซ์แปด น้ำอบ น้ำหอม
  - 2.9 นิธิเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปี ใช้เครื่องบูชา เครื่องสังเวช แคน
  - 2.10 งานเจ้าพ่อพญาแล ใช้ดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องใช้พิธีพุทธ เครื่องดนตรี
  - 2.11 นิธิถวายช่างเจ้าพ่อพญาแล ใช้ดอกไม้ ธูป เทียน ตะขอช้าง เงินจำนวนคนละ 2,500 บาท (สองพันห้าร้อยบาทถ้วน)
  - 2.12 นิธิบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล วัตถุประสงค์ของที่ใช้ในพิธีนี้ ต้องมีทุกประเภท แต่ละประเภทต้องจัดให้ครบ ได้แก่ ประเภทเครื่องบูชา มีดอกไม้ ธูป เทียน

บายศรี 7 ชั้น ข้าวตอกดอกไม้ ผ้าแพร พวงมาลัย 7 สี ประเภทเครื่องสังเวศ มีหัวหมู ปลา เบ็ด ไก่ อาหารคาวหวาน ผลไม้ ประเภทเครื่องดนตรี มีแคน พิณ กลอง ฉิ่ง ฉาบ ซอ และ ประเภทเครื่องใช้ในพิธีพราหมณ์ มี ศาลเพ็ญตา ด้ายสายสิญจน์

วัตถุธสิ่งของเครื่องใช้ทุกประเภท บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นมงคล มีความสวยงาม มีความหมาย และสามารถจัดหาได้

ด้านลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม เมื่อพิจารณาจากการปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม จะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ พิธีกรรมที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน ได้แก่ พิธีบอกกล่าว พิธีบนบาน ฯลฯ พิธีกรรมที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน เป็นการทำนวยความสะอาดแก่ผู้ทำพิธี และผู้กระทำพิธีดังกล่าวมักประสบปัญหาที่ไม่สำคัญมากนัก เช่น การเดินทาง ไปสอบ เรียนต่อ สอบเข้าทำงาน ความเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต ส่วนพิธีกรรมที่มีขั้นตอนซับซ้อน ได้แก่ พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีรักษาผู้ป่วย ฯลฯ ซึ่งความซับซ้อนของพิธีเนื่องมาจากข้อกำหนดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย ระยะเวลา สถานที่ วัตถุธสิ่งของเครื่องใช้ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม พิธีกรรมที่ซับซ้อนเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจากปัญหาสำคัญในการดำเนินชีวิต เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมจะสัมพันธ์กับปัญหาการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอยู่เสมอ

2. คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล

จากการศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล ทำให้ทราบว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เพราะความเชื่อ ความเคารพ ความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล ผู้ที่นับถือเจ้าพ่อพญาแลมีความเชื่อว่า เจ้าพ่อพญาแลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก ประกอบคุณงามความดี มีความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และแผ่นดินไทย เมื่อถึงแก่อนิจกรรมแล้วได้กลายเป็นดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ สิงสถิตอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ คอยช่วยเหลือประชาชน โดยมาเข้าฝันบอกเหตุ สามารถปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความปลอดภัยจากเภทภัยอันตรายต่าง ๆ ได้อย่างอัศจรรย์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแล

เป็นเจ้าผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในจังหวัดชัยภูมิ มีฐานะเทียบเท่ากับเทพชั้นสูง เป็นเจ้าผู้ปกครองบ้านเมือง (ผีเจ้าเมือง) จึงเปรียบเสมือนเป็นเจ้าของแผ่นดินและสรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งบรรพบุรุษชาวชัยภูมิได้นับถือมาตั้งแต่สมัยสร้างบ้านแปงเมืองมาจนถึงปัจจุบัน

คติความเชื่อด้านวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแล จากความเชื่อความศรัทธาที่ชาวจังหวัดชัยภูมิมีต่อเจ้าพ่อพญาแล ชาวจังหวัดชัยภูมิจึงได้จัดสร้างวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแลเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าพ่อพญาแลไว้สักการบูชาที่บ้าน และนำบูชาประจำตัว วัตถุมงคลที่จัดสร้างได้แก่ รูปหล่อ เหรียญเนื้อทองคำ เหรียญเนื้อเงิน เหรียญเนื้อนวโลหะ เหรียญเนื้อทองแดง เหรียญเนื้อผง สติ๊กเกอร์ แผ่นปั๊ม ผู้ที่มีวัตถุมงคลเจ้าพ่อพญาแลมีความเชื่อว่า วัตถุมงคลที่ผ่านการปลุกเสกทุกรุ่น มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันอันตรายหรือช่วยเหลือให้แก่แล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ด้านสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม มีอยู่ 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อพญาแล อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านคนทรง หอบูชาเจ้าพ่อพญาแลที่บ้านตนเอง จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ศาลเจ้าพ่อพญาแลเป็นสถานที่ที่ประชาชนนิยมใช้ประกอบพิธีกรรมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าศาลเจ้าพ่อพญาแลเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534 : 180-192) ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้พื้นที่ในคติไทยว่า คนไทยจะแบ่งใช้พื้นที่โดยแบ่งเขตชัดเจน ว่าส่วนหนึ่งเป็นอยู่อาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นสถานที่อยู่หรือที่พักพิงของจิตวิญญาณ ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ คนไทยให้ความสำคัญเคารพนับถือ

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ประชาชนนิยมไปประกอบพิธีกรรมที่ศาลเจ้าพ่อภูเขาแลเพราะมีพื้นที่กว้างขวาง เป็นสถานที่ที่มีความร่มเย็น เอื้ออำนวยต่อการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ถึงแม้ปัจจุบันจะมีศาลขนาดใหญ่จำนวน 2 ศาล ที่สร้างด้วยเงินบริจาคของพี่น้องประชาชนชาวชัยภูมิ ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น พิธีเลี้ยงแก่นในวันพุธ พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปี เป็นต้น

2. ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้น คนทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด ชาวชัยภูมินิยมเรียกร่างทรงเจ้าพ่อภูเขาแลว่าคนทรงนั้น เพราะคนทรงเจ้าพ่อภูเขาแลสามารถเป็นได้ทั้งชายและหญิง และเชื่อว่าคนทรงของเจ้าพ่อภูเขาแลมีคุณสมบัติพิเศษ สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อกับเจ้าพ่อภูเขาแลได้ เป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากเจ้าพ่อภูเขาแลให้เป็นร่างทรงเพื่อพบปะกับประชาชนที่ต้องการขอความช่วยเหลือ คนทรงจึงมีบทบาทเหมือนเป็นตัวแทนเจ้าพ่อภูเขาแล ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พูลผล เงินเพ็ง (2536 : 145) ที่ศึกษาเกี่ยวกับ คติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า นางเทียมมีบทบาทมากที่สุด เชื่อกันว่าเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อหลักเมือง ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างเจ้าพ่อหลักเมืองกับชาวบ้านได้

3. ด้านวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้น ดอกไม้ ธูป เทียน ชันห้ำและ/หรือชันแปด เป็นสิ่งของที่กำหนดให้ใช้ได้ในทุกพิธีกรรม ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของพิธีกรรมนั้น ๆ ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พิศมัย แสงจันทร์เทศ (2536) ที่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับมหัศจรรย์ อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีกรรม ชันห้ำ ชันแปด เป็นสิ่งของที่กำหนดให้ใช้ในทุกพิธีกรรม ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้อย่างอื่นขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของพิธีกรรมนั้น ๆ

4. ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมส่วนบุคคลไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน สามารถทำได้ตลอดปี สำหรับพิธีกรรมส่วนชุมชนสามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พิศมัย แสงจันทร์เทศ (2536 : 276) พบว่า พิธีกรรมส่วนบุคคลไม่สามารถระบุระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมได้แน่นอน สอดคล้องกับ พูลผล เงินเพ็ง (2536)

พบว่า นิธิกรรมส่วนบุคคลไม่กำหนดเวลาแน่นอน ส่วนนิธิกรรมส่วนชุมชนกำหนดเวลาแน่นอนตามเทศกาลประจำปี

5. ลำดับขั้นตอนในการประกอบนิธิกรรมนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ นิธิกรรมที่มีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น นิธิบอกล่าว เป็นต้น นิธิกรรมที่มีลำดับขั้นตอนซับซ้อน เช่น นิธิบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นต้น ผลการวิจัยสอดคล้องกับ นิคมย์ แสงจันทร์เทศ (2536 : 282) พบว่า ลำดับขั้นตอนในการประกอบนิธิกรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ นิธิกรรมที่มีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น นิธิบอกล่าว เป็นต้น กับนิธิกรรมที่มีลำดับขั้นตอนซับซ้อน เช่น นิธิกรรมในประเพณีการเลี้ยงมเหศักดิ์ เป็นต้น สอดคล้องกับ พูลผล เงินเพ็ง (2536 : 193) พบว่า ขั้นตอนการประกอบนิธิกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองแยกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ นิธิกรรมที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน กับนิธิกรรมที่มีขั้นตอนซับซ้อน

เมื่อพิจารณาถึงหน้าที่ ประโยชน์ต่าง ๆ ที่ทำให้ความเชื่อและนิธิกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลยังคงดำรงอยู่ในสังคมต่อไปได้ เพราะเป็นนิธิกรรมที่มีความชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของชาวจังหวัดชัยภูมิ ตามแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของนักมานุษยวิทยา สังคมวิทยา คือ เมอร์ตัน (Merton. 1957 : 60-82) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการคงอยู่ของนิธิกรรมของผู้คนในสังคมสืบเนื่องมาจากอดีต จะคงอยู่ได้ต้องมีความชัดเจน และสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของคนในสังคมนั้น ๆ นิธิกรรมที่มีหน้าที่ชัดเจนย่อมมีประโยชน์ต่อสังคม และยังมีวัตถุประสงค์บางประการที่แอบแฝงอยู่ (Latent Function) สิ่งปรากฏอยู่ในนิธิกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีดังนี้

1. เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษหรือผู้มีพระคุณ ชาวจังหวัดชัยภูมิได้เห็นตัวอย่างที่ดีจากบรรพบุรุษได้เคยกระทำไว้ คือ เจ้าพ่อพญาแลเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก ประกอบคุณงามความดีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย เมื่อเจ้าอนุวงศ์ได้มาชักชวนให้ร่วมเป็นกบฏ ท่านไม่ยอมร่วมด้วยเพราะถือว่าได้ให้คำปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ จนทำให้ท่านต้องเสียชีวิต แสดงให้เห็นว่าชาวชัยภูมิมิมีความกตัญญูมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ทำให้ชาวชัยภูมิเคารพนับถือท่านโดยมีต้องมีใครชักชวน ชาวชัยภูมิมีความเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นเจ้าผู้ปกครองบ้านเมือง คอยปกป้องคุ้มครองให้บ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากเภทภัยอันตรายต่าง ๆ ชาวชัยภูมิจึงต้องแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยการประกอบพิธีบวงสรวงและเลี้ยงประจำปี ซึ่งได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์ รวมญาติที่นับถือผีเจ้าเมืองเดียวกัน เมื่อถึงกำหนดวันประกอบพิธีกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล โดยเฉพาะพิธีกรรมส่วนชุมชนที่กำหนดระยะเวลาแน่นอน เช่น พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปี ญาติพี่น้องที่ไปทำงานอยู่นอกพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ จะกลับมาร่วมพิธีโดยมิได้นัดหมาย ทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์รวมญาติ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแล เป็นความเชื่อระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ ผู้มาร่วมพิธีกรรมทุกคนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เพราะทุกคนถือว่าเป็นลูกหลานเจ้าพ่อพญาแล

3. ทำให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ บำบัดทุกข์บำรุงสุข มนุษย์เมื่อมีปัญหา มีความทุกข์ร้อนใจ ย่อมหาที่พึ่งทางใจโดยการกราบไหว้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเชื่อว่าจะมีพลังเหนือธรรมชาติ ที่จะช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากความเดือดร้อนในเรื่องต่าง ๆ ได้ ผู้ที่นับถือเจ้าพ่อพญาแลมีความเชื่อว่า ดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลยังเป็นอมตภาวะเหมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ คอยช่วยเหลือบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข จึงได้มาประกอบพิธีบนบาน บอกกล่าวขอความช่วยเหลืออยู่เสมอ เมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วทำให้เกิดความสบายใจ มีความหวังที่มีเจ้าพ่อพญาแลคอยให้ความช่วยเหลือ เช่น พิธีกรรมส่วนบุคคล เจ้าพ่อพญาแลมีบทบาทช่วยเหลือในด้านการรักษาโรค เป็นที่ปรึกษาและช่วยตัดสินใจในปัญหาสำคัญของชีวิต เช่น ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านครอบครัว ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว เจ้าพ่อพญาแลสามารถให้คำตอบหรืออธิบายสนับสนุนให้บุคคลที่เกิดปัญหา เกิดความสบายใจ เกิดขวัญและกำลังใจ สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้

4. ทำให้เกิดความผูกพันกัน การประกอบพิธีกรรมร่วมกันทำให้เกิดความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในสังคม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลช่วยสนับสนุนส่งเสริม

ความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลภายในสังคม เป็นศูนย์รวมของความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติตนของคนในสังคม

5. ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ไม่เกิดเหตุการณ์ร้ายแรง เพราะต่างมีความ เชื่อถือ และยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยกัน ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การจัดงานประจำปี งานเจ้าพ่อพญาแล จะมีผู้มาเที่ยวชมงานจากทั่วสารทิศ วันละประมาณไม่ต่ำกว่า 10,000 คน ปรากฏว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เริ่มมีการจัดงานเจ้าพ่อพญาแลจนถึงปัจจุบัน รวมเวลา 28 ปี ไม่เคยมีเหตุการณ์ร้ายแรง

6. เป็นการดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มชน วัฒนธรรม หมายถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม รวมทั้งความรู้ ความเชื่อ คุณธรรม กฎระเบียบทางสังคม พฤติกรรม และลักษณะนิสัยที่ประพฤติสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีก รุ่นหนึ่ง (ดำรง ฐานดี. 2520 : 30) คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อ พญาแล เป็นวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจที่ชาวจังหวัดชัยภูมิสร้างขึ้น คิดขึ้นก็ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์หรือช่วยแก้ไข้ปัญหาในการดำรงชีวิต ซึ่งอาจต้องปรับปรุง ปรับเปลี่ยน หรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น การ แก่น (เลี้ยงเจ้าพ่อ) ในอดีตต้องเลี้ยงวันพุธเพราะถือว่าวันพุธเป็นวันเลี้ยงผี ต่อมาได้มีการ ปรับปรนเลี้ยงได้ทุกวัน ยกเว้นวันพระ ชาวชัยภูมิจะเรียนรู้วัฒนธรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลตั้งแต่เด็ก เมื่อนุดและเข้าใจภาษาได้ก็จะเรียกหาเจ้าพ่อพญาแล

จากการวิเคราะห์คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล มีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การนำมา อภิปรายผล ดังนี้

ชาวชัยภูมิมีคติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล 3 แบบ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับผี วิญญาณ เทวดา ความเชื่อในทางพุทธศาสนา ความเชื่อในทางศาสนาพราหมณ์ ผสมผสานกันในขณะประกอบ พิธีกรรม บางพิธีกรรมสามารถแยกรายละเอียดของความเชื่อว่าเป็นผี พุทธ พราหมณ์ แต่บาง พิธีกรรมไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้ เมื่อวิเคราะห์รายละเอียดทุกพิธีกรรมพบว่า เป็นคติ

ความเชื่อเรื่องผีมากที่สุด ผสมผสานกลมกลืนกับความเชื่อทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ โดยเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดในจังหวัดชัยภูมิ เป็นเจ้าผู้ปกครองบ้านเมือง และมีฐานะเทียบเท่ากับเทพชั้นสูง ผลการวิจัยสอดคล้องกับ นิคมัย แสงจันทร์เทศ (2536 : 283) พบว่า คติความเชื่อจากองค์ประกอบของประเพณีพิธีกรรมทั้งหมด เป็นคติความเชื่อเกี่ยวข้องกับเรื่องผี เป็นประการสำคัญ แต่ทั้งนี้ก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ผสมผสานอยู่ด้วย เพราะการประกอบพิธีกรรมทั้งหมดของชาวชนมไพร ล้วนสืบเนื่องมาจากความเชื่อว่ามีผีศักดิ์เป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดในชุมชน เป็นเจ้าผู้ปกครองบ้านเมือง และมีฐานะเทียบเท่ากับเทพชั้นสูงของศาสนา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล ทำให้ทราบถึงรายละเอียดขององค์ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล และทราบถึงคติความเชื่อของชาวชัยภูมิที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแลในด้านการประกอบพิธีกรรม ด้านความฝัน และด้านวัตถุมงคล ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ จากผลการศึกษาทำให้ได้ข้อคิดเห็นที่จะเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรจะศึกษาประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมของชาวชัยภูมิที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแล เพื่อนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับความเชื่อและพิธีกรรมที่ชาวชัยภูมิได้ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ว่าเหมือนกันหรือมีความแตกต่างกันอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาถึงผลดี ผลเสียของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลของชาวชัยภูมิ ว่ามีผลดี ผลเสียในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมว่าเป็นอย่างไร และนำผลนั้นมาพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะช่วยกันอนุรักษ์เอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดีให้อยู่คู่บ้านคู่เมืองชัยภูมิตลอดไป

3. ควรจะศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล ของกลุ่มชน ไทย-ลาว กับกลุ่มชนไทย-โคราช และกลุ่มชนไทยเชื้อสายจีน ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ ว่ามีความเชื่อที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การนับถือเจ้าพ่อพญาแล เป็นความเชื่อของชาวจังหวัดชัยภูมิ และผู้ที่เคารพนับถือทั่วไป การวิจัยครั้งนี้ได้วิจัยในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยบางอย่างสอดคล้องกับความเชื่อของประชาชนหลายจังหวัดในภาคอีสาน ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้น่าจะเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับท้าวสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา เพราะมีประวัติความเป็นมาที่คล้ายคลึงกัน ได้สร้างวีรกรรมจนยอมสละชีวิตเพื่อความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และแผ่นดินผืนดินไทย ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ประชาชนได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ไว้เป็นที่เคารพสักการะบูชาเหมือนกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาคพันธ์. "อารักษ์," เมืองโบราณ. 5(4) : 110-119 ; เมษายน-พฤษภาคม 2522.
- กิ่งแก้ว อรรถากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2520.
- กิ่งแก้ว อรรถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. "คติความเชื่อ," ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย 8. หน้า 662-663. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528.
- จังหวัดชัยภูมิ, สำนักงาน. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด มิตรเจริญการพิมพ์, 2526.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้าน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- เจ. เอ็น นูแคน. "เทวดาและผีของชาวอาหมแง่มุมหนึ่งของความเชื่อของชาวไทย (ไต) โบราณ," เมืองโบราณ. แปลโดย ปราณี วงษ์เทศ. 10(4) : 110-115 ; ตุลาคม 2527.
- ช่วย นนทะนาคร. "คำกล่าวรายงานเปิดอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) ของผู้ว่าราชการจังหวัด," ใน อนุสรณ์เปิดอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล). หน้า 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2510.
- ซีซ วันจันทร์. "เรื่องผีฝน," ลานโพธิ์. 7(1) : 100-103 ; มกราคม 2528.
- ชัยชนต์ เพาพาน. การล่ำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. ปริญาพิมพ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- ชาย โปธิลิตา และสุรเกียรติ อาชานาคุณภาพ. "ไสยศาสตร์กับการรักษาพยาบาล," ใน ทฤษฎีและการศึกษาทางสังคมวิทยามนุษยวิทยาการแพทย์. หน้า 112-114. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529.

- ดำรง ฐานดี. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา คณะมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.
- "ตำนานชัยภูมิเมืองช้าง," วิทยาจารย์. 85(8) : 72-73 ; 1 สิงหาคม 2530.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1. กรุงเทพฯ : องค์การตำราสุภา ศึกษามัทธนาธิช, 2505.
- ชวีช ปุณโฑก. "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน," วัฒนธรรมไทย. 30(1) : 69 ; ตุลาคม-มกราคม 2534.
- _____. เที่ยวอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2532.
- ธีระ ศิริธรรม. "ล่าสุด! เมื่อรับอนุสาวรีย์เจ้าอนุบาล," ใน อนุสรณ์เปิดอนุสาวรีย์พระยา ภักดีชุมพล (แล). หน้า 5-9. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2510.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "พื้นที่ในคดีไทย," ศิลปวัฒนธรรม. 13(2) : 180-192 ; ธันวาคม 2534.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2529.
- ประมวล ดิศนลิน. คติชนชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : แพรพิกษา, 2521.
- ประสาธ อิศรปริดา และคนอื่น ๆ. ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวอีสาน. กาน์สินธุ์ : จิตรักษ์การพิมพ์, 2518.
- ปราโมทย์ ทศนาสุพรรณ. รวมภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : เพนดิงเฮ้าส์ จำกัด, 2533.
- ปรีชา นิททอง. ประเพณีโบราณอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. อุบลราชธานี : ศิริวรรณ, 2530.
- พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒน). มนต์พิธี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2535.

นิคมัย แสงจันทร์เทศ. ประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอนนทบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด.

ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
2536.

พลผล เงินเฟื้อง. คติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาโท

ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536.

มณี พยอมยงค์. "ความเชื่อของคนไทย," ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. หน้า 70-74.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

มนัส ช่างช่าง. ประวัติเจ้าพ่อพญาแล. ชัยภูมิ : 2522.

มารยาท กิจสุวรรณ. "ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย," วัฒนธรรมไทย. 22(6) : 14-20 ;

มิถุนายน 2526.

ยุภา วิสุทธิโกศล และคนอื่น ๆ. "ผู้ปวยจิตเวชกับการรักษาพื้นบ้าน," วารสารสมาคมจิตแพทย์

แห่งประเทศไทย. 1 : 25-32 ; มีนาคม 2523.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2534.

_____. พจนานุกรม 2525. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2531.

รัตนรา เหล่าภักดี. ช้างกับวิถีชีวิตของชาวบ้านค่าย อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ.

ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
2536.

ลีลา วีระวงศ์. ฮีตสิบสอง. แปลโดย อุดม พรประเสริฐ และนิชัย ศรีภูไท. อุบลราชธานี :

วิทยาการพิมพ์, 2529.

วิจิตรา ขอนยาง. การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน. ปริญญาโท ศศ.ม.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.

วิชาภรณ์ แสงมณี. ประเพณีและกฎหมาย. กรุงเทพฯ : เดือนสยามการพิมพ์, 2525.

- วิเชียร พลหาญ. หมอธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาโท
ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- วิทย์ พิมพ์เงิน. ความเป็นมาของมานุษยชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์, 2515.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ และนิการวรรณ วิรัชนิการวรรณ. การเข้าทรงและร่างทรง ความเชื่อพิธีกรรม
และบทบาทที่มีต่อสังคม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2533.
- วิลาศ ฤกษ์ขจร, พ.ต.ท. ประวัติพระยาภักดีชุมพล (แล). พิมพ์ครั้งที่ 2. ชัยภูมิ :
โรงพิมพ์อักษรกิจ, 2535.
- วิวัฒน์ชัย บุญภักดี. "อนุสาวรีย์ที่น่าสนใจในภาคอีสาน," อีสานของเรา. 1(1) : 109 ;
2528.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. "การถือผีในเมืองไทย," ศิลปวัฒนธรรม. 5(4) : 7-17 ; กุมภาพันธ์
2527.
- สนิท สัมครการ และสุนทร โคมิน. "ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับการเมืองไทย," ใน
เอกสารการสนทนาวิชาการพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย.
หน้า 578-591. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด, 2528.
- สาร สารทัศนานนท์. อีตลีสอง-คองลิสี่. พิมพ์ครั้งที่ 4. เลข : ร่วมใจการพิมพ์, 2530.
- สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.
ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
2536
- สุเทพ สุนทรเกษม. สังคมวิทยาหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2511.
- สุนัย ณ อุบล. "จังหวัดชัยภูมิ," สยามชัยภูมิ. 1(1) : 7-9 ; เมษายน 2535.
- สุภา ลือศิริ และคนอื่น ๆ. 73 จังหวัด. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

- สภาพวรรณ ฌ บางช้าง. ทบทวนธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติในสมัยสุโขทัย ถึงอยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สุเมธ เมธาวิทยากุล. สังกัปพิธีกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- เสฐียร พันธงรังษี. ศาสนาโบราณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2534.
- _____. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- แสง จันทร์งาม. ศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534.
- แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์, ม.ร.ว. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523.
- อนุমানราชธน, พระยา. การศึกษาศิลปะและประเพณี. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณาการ, 2517.
- _____. ประเพณีเบ็ดเตล็ด. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508.
- _____. ศาสนาเปรียบเทียบ. โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2502.
- อภิชาติ ทองอยู่, สมพจน์ สมบูรณ์ และพัชรินทร์ ลาภานันท์. สถาบันหมู่บ้านกับการนั่งตนเอง. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ม.ป.ป.
- Merton, Robert K. Social Theory and Social Structure. New York : The Free Press of Glenche, 1957.
- Turner, Victor W. The Ritual Process. U.S.A. : University of Chicago, 1970.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

กุมรี พลแสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48 บ้านโพนทอง ตำบลโพนทอง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2537.

โกวิทช์ วัฒนกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2538.

คำตัน โคกม่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 66/1 บ้านโสกตลับ ตำบลโคกสูง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2537.

จรัส โชติประยูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 284 ตำบลโนเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2537.

จุมพล สุชะวีรียานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 379/110 ถนนสนามบิน อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.

แจ่ม คุณรัตนศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 565 ถนนโนนม่วง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.

ชูศักดิ์ ชัยบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 151 ถนนนิเวศน์รัตน อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2538.

เชาวนเลิศ ไทยานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2537.

เชน ทรวิทย์ยานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 664/19 อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2537.

ดวงพร ยศประพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ส่ง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 273/96 ถนนโนนม่วง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2537.

- ดิเรก เขื่อง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2690/2
ถนนราชทัณฑ์ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- ถม ชุนหนองแดง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล
บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- ทองคำ พิงชัยภูมิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 32
บ้านโพนทอง ตำบลพันเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2537.
- ทองคำ เมตตาชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 46/4
บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- ทำนอง มณีวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 147/3
หมู่ 4 ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม
พ.ศ. 2537.
- นพสรุฐ เศรษฐรังสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 299
ถนนชัยภูมิ-บ้านเขว้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม
พ.ศ. 2537.
- บัวฮ้อง ชาตวิวัฒนโสภาคกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 280
บ้านชีเหล็กใหญ่ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2537.
- บุญพร้อม กลิ่นพงษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 293/12
ถนนยุติธรรม อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- ประกอบ สระดินดำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สถานีวิทยุกระจายเสียง
แห่งประเทศไทย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2537.
- ประคอง ดาษจันทิก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒชีวะพูล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล
บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.

- พงษ์ นิยมมงคล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 142/22
ถนนโนนไฮ-เมืองเก่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- พงษ์พันธ์ ลือมงคล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 119
ถนนหฤทัย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.
- พยอม สิทธิวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 178
บ้านโพนทอง ตำบลโพนทอง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2537.
- พระสุรนิത്യ ชัยสาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปรางค์กู่ ตำบล
ในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2537.
- ไพฑูรย์ พุดเพราะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 447/4
ถนนนิเวศน์รัตน์ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.
- มะลิ คุ่มไข่น้ำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 185 บ้านโพนทอง
อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- ยุกธนา ประสานสาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล
บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.
- รังสรรค์ แก้วมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 69 ก/12
อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2537.
- วิชัย ชัยบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 107/107 หมู่ 4
ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.
- วิลาศ ฤทธิขจร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 52/147
ถนนโนนไฮ-เมืองเก่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2537.

- วีระ บางแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 239/9
ถนนสนามบิน อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2537.
- วีระพงษ์ อัจริยสุนทร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9
ถนนชัยภูมิ-บ้านเข้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2537.
- ศิริรัตน์ เดชรัตนวิบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 269 ก/1
ถนนราชทัณฑ์ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2537.
- ศิวภา คล่องแคล่ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 378 ก/1
ถนนบรรณาการ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2538.
- สงวน เวชยากร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 32
บ้านโพนทอง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.
- สำรอง นุกุรักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 292
ถนนยุติธรรม อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2537.
- สุกิจ อุดมเศรษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองกำกับการตำรวจภูธร
จังหวัดชัยภูมิ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม
พ.ศ. 2537.
- สุทธิ เหล่าฤกษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 192/1
บ้านขี้เหล็กใหญ่ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม
พ.ศ. 2537.
- สุวิทย์ คนสมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 202/8-9
ถนนโนนม่วง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2537.
- สุวรรณ หงอกนิลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 51/1
บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2537.

หลั่น แนวสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 66/7

บ้านโสกตลับ ตำบลโคกสูง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม

พ.ศ. 2537.

ใหม่ พิงชัยภูมิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 32 บ้านโพนทอง

ตำบลโพนทอง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2537.

อุดม เอกธรรมสุทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ

ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2538.

อุทัย พลสยาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สง่า พัฒนชีวะพุล เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 73/1

บ้านหนองหลอด อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537.

ภาคผนวก ๒

แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสังเกต

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง เจ้าพ่อพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม

วิธีใช้

1. แบบสัมภาษณ์นี้มีอยู่ 3 ตอน คือ
  - 1.1 ตอนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล
  - 1.2 ตอนที่ 2 องค์ประกอบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล (ใช้กับ ผู้นำบวงสรวง ผู้ช่วยผู้นำบวงสรวง หมอทรง ผู้ช่วยหมอทรง)
  - 1.3 ตอนที่ 3 คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล (ใช้กับ ผู้นำบวงสรวง ผู้ช่วยผู้นำบวงสรวง คนทรง ผู้ช่วยคนทรง ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม)
2. แบบสัมภาษณ์นี้ ใช้กับผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้
  - 2.1 ผู้นำในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล
  - 2.2 ผู้ช่วยผู้นำในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล
  - 2.3 คนทรง (เทียม)
  - 2.4 ผู้ช่วยคนทรง
  - 2.5 ผู้ประกอบพิธีกรรม
  - 2.6 ผู้ร่วมพิธีกรรม
3. วิธีใช้ ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแล้วบันทึกคำตอบลงในแบบสัมภาษณ์นี้ หรือบันทึกด้วยเทปบันทึกเสียง แล้วบันทึกลงในแบบสัมภาษณ์นี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล

1. ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ.....นามสกุล.....
อายุ.....ปี นับถือศาสนา.....
2. ที่อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....
ตำบล.....อำเภอ..... จังหวัด.....
3. จบการศึกษาสูงสุดวุฒิ.....จาก.....
4. ปัจจุบันประกอบอาชีพ.....ประกอบอาชีพนี้มาแล้ว.....ปี
5. สถานภาพการสมรส ( ) โสด ( ) แต่งงานแล้ว ( ) หม้าย
6. ท่านรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลด้วยวิธีใด (คำบอกเล่า/ร่วมพิธีกรรม)
7. ท่านเคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อพญาแลในฐานะ
  - ( ) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมอะไร.....
  - ( ) ผู้ประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมอะไร.....
  - ( ) ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมอะไร.....
  - ( ) อื่น ๆ โปรดระบุ.....
8. วัน เดือน ปี ที่ให้ข้อมูล.....

ตอนที่ 2 องค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือเจ้าพ่อพญาแล

1. องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

2. องค์ประกอบของพิธีบอกกล่าวมีรายละเอียดอย่างไร และประกอบพิธีกรรมในโอกาสใด

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

3. องค์ประกอบของนิทรรศน์บานและแก่นมีรายละเอียดอย่างไร และประกอบพิธีกรรมในโอกาสใด

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

4. องค์ประกอบของพิธีรักษาผู้ป่วยมีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

5. องค์ประกอบของพิธีสงฆ์มีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

6. องค์ประกอบของพิธีพืชมงคลใช้คชะตามีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

9. องค์ประกอบของพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อนญาแลมีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

10. องค์ประกอบของพิธีสงฆ์เจ้าพ่อนญาแลมีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

7. องค์ประกอบของพิธีตั้งศาลพระภูมิมีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

8. องค์ประกอบของพิธีถวายช้างเจ้าพ่อพญาแลมีรายละเอียดอะไรบ้าง

จุดมุ่งหมาย	บุคคลที่เกี่ยวข้อง	ระยะเวลา	สถานที่	เครื่องมือเครื่องใช้	ลำดับขั้นตอน
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....

11. นิธิบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เริ่มมีครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.....
สาเหตุที่เกิดมีพิธีกรรมบวงสรวง.....
.....
12. เพราะเหตุใดจึงประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในวันพฤหัสบดี เดือนหกของทุกปี
.....
13. ผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล (คนปัจจุบัน) สืบทอดตำแหน่ง
มาจากใคร..... ทำหน้าที่นี้มาแล้ว.....ปี
เพราะเหตุใดจึงมาเป็นผู้นำบวงสรวง.....
มีข้อปรณิบัติต่อเจ้าพ่อพญาแลอย่างไรบ้าง.....
เครื่องบูชาประจำตัวมีอะไรบ้าง.....
ตำแหน่งนี้สามารถให้ผู้อื่นทำหน้าที่แทนได้หรือไม่..... เพราะเหตุใด.....
.....
ท่านมีบทบาทในพิธีบวงสรวงอย่างไร (ตั้งแต่เตรียมการจนเสร็จพิธี).....
ข้อห้าม/ชะล่าของผู้นำบวงสรวงมีอะไรบ้าง.....
14. คนทรงสืบทอดตำแหน่งมาจากใคร..... ทำหน้าที่นี้มาแล้ว.....ปี
เพราะเหตุใดจึงมาเป็นคนทรง.....
มีข้อปรณิบัติต่อเจ้าพ่อพญาแลอย่างไรบ้าง.....
เครื่องบูชาประจำตัวมีอะไรบ้าง.....
ท่านสามารถติดต่อกับเจ้าพ่อพญาแลได้ในเรื่อง.....
ตำแหน่งคนทรงสามารถให้ผู้อื่นทำหน้าที่แทนได้หรือไม่.....
ท่านมีบทบาทในพิธีกรรมอย่างไร (ตั้งแต่เริ่มจนเสร็จพิธี).....
เมื่อวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมาเข้าสิงแล้วจะมีอาการอย่างไร.....
.....

15. ผู้นำบวงสรวงและคนทรงมีบทบาทต่อสังคมด้านอื่น ๆ อย่างไร.....
.....
16. ผู้มาร่วมในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมีข้อปฏิบัติอย่างไร.....
.....
17. บุคคลที่เข้าร่วมพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ.....
วัย..... เพศ..... ระดับการศึกษา.....
18. ในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล และที่อนุสาวรีย์
เจ้าพ่อพญาแล มีองค์ประกอบเหมือนกันหรือแตกต่างกัน.....
เหมือนกันเพราะ.....
ที่แตกต่างกันเพราะ.....
เหตุที่ต้องมีพิธีบวงสรวงทั้งสองแห่งเพราะ.....
19. พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลมีพระสงฆ์ร่วมด้วยหรือไม่.....
ถ้ามีพิธีกรรมใด.....
เพราะเหตุใดจึงมีพระสงฆ์ร่วมด้วย.....
20. เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล
และที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล เหมือนกันหรือแตกต่างกัน.....
เหมือนกันเพราะ.....
แตกต่างกันเพราะ.....
21. ในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล จำเป็นต้องมีดนตรีประกอบหรือไม่
ถ้ามีต้องใช้เครื่องดนตรีประเภทใดบ้าง.....
22. ในการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคล จำเป็นต้องมีดนตรีประกอบหรือไม่.....
ถ้ามีได้แก่วิธีกรรมอะไร.....

23. ขบวนการในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลมีความสำคัญอย่างไร.....
.....
24. ความเชื่อในเรื่องผีประเภทอื่น มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลหรือไม่
..... เพราะเหตุใด.....
25. หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดชัยภูมิ มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีบวงสรวงอย่างไร.....
.....
26. ท่านคิดว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลจะคงมีอยู่ตลอดไปหรือไม่.....
..... เพราะเหตุใด.....

ตอนที่ 3 คติความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อพญาแล

1. ท่านมีความเชื่อจากการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงอย่างไร.....
2. ท่านมีความเชื่อจากการเข้าร่วมในการประกอบพิธีบวงสรวงอย่างไร.....
3. ผู้ที่ไม่ได้มาเข้าร่วมพิธีบวงสรวงจะมีผลอย่างไรหรือไม่.....
..... เพราะ.....
4. ท่านมีความเชื่อจากการประกอบพิธีบอกกล่าวอย่างไร.....
..... ท่านบอกกล่าวในเรื่องใด.....
..... ท่านสมหวังหรือไม่.....
..... เพราะเหตุใด.....
5. ท่านมีความเชื่อจากการประกอบพิธีบนบานและแก้บนอย่างไร.....
..... ท่านบนบานในเรื่องใด.....
..... ท่านสมหวังหรือไม่.....
..... ท่านได้แก้บนตามที่บนบานไว้หรือไม่.....

6. ท่านมีความเชื่อจากการเป็นผู้ประกอบการนิติรักษาผู้ป่วยอย่างไร.....
7. ท่านมีความเชื่อจากการเข้าร่วมประกอบนิติรักษาผู้ป่วยอย่างไร.....
 ท่านรักษาโรคอะไร.....
 โรคที่ท่านรักษาหายหรือไม่.....
 เพราะเหตุใดจึงหาย.....
 หลังจากท่านหายแล้วท่านปฏิบัติต่อเจ้าพ่อนญาแลอย่างไร.....
8. ท่านมีความเชื่อจากการเป็นผู้ดำเนินการประกอบนิติตั้งศาลพระภูมิอย่างไร.....
 .....
9. ท่านมีความเชื่อจากการเข้าร่วมประกอบนิติตั้งศาลพระภูมิอย่างไร.....
 เพราะเหตุใดจึงต้องตั้งศาลพระภูมิ.....
10. ท่านมีความเชื่อจากการเป็นผู้ดำเนินการประกอบนิติถวายเป็นเจ้าพ่อนญาแลอย่างไร.....
 .....
11. ท่านมีความเชื่อจากการบริจาคเงินถวายช่างอย่างไร.....
 .....
12. ท่านมีความเชื่อจากการประกอบนิติเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปีอย่างไร.....
 เพราะเหตุใดจึงต้องมีการเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปี.....
13. ท่านมีความเชื่อจากการประกอบนิติสร้างเจ้าพ่อนญาแลอย่างไร.....
 .....
14. ท่านมีความเชื่อจากการเป็นผู้ดำเนินการประกอบนิติส่องอย่างไร.....
 .....
15. ท่านมีความเชื่อจากการเข้าร่วมประกอบนิติส่องอย่างไร.....
 ท่านส่องหาคำตอบในเรื่องใด.....
 ท่านสมหวังหรือไม่.....

16. ท่านมีความเชื่อจากการประกอบพิธีพยากรณ์โชคชะตาอย่างไร.....
 ท่านพยากรณ์ในเรื่องใด.....
 ผลการพยากรณ์เป็นอย่างไร.....
 ท่านเชื่อตามผลการพยากรณ์หรือไม่.....
17. วัตถุมงคลของเจ้าพ่อมีอะไรบ้าง.....
 ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลในเรื่องใด.....
 ท่านใช้วัตถุมงคลของเจ้าพ่อประเภทใด.....
 วัตถุมงคลของเจ้าพ่อช่วยท่านได้ในเรื่องใดบ้าง.....
 ท่านปฏิบัติต่อวัตถุมงคลของเจ้าพ่ออย่างไร.....
 ขณะที่ท่านมีวัตถุมงคลเจ้าพ่ออยู่กับตัว ท่านเคยประสบเหตุการณ์ปาฏิหาริย์หรือไม่.....
 รายละเอียดเหตุการณ์ที่ประสบ.....
 .....
18. ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม
 อย่างไร.....
19. เครื่องมือเครื่องใช้ที่ผ่านพิธีบวงสรวงและพิธีกรรมอื่น ๆ แล้วมีวิธีปฏิบัติอย่างไร.....
 .....
20. ท่านเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลสามารถช่วยเหลือประชาชนและบ้านเมืองได้จริงหรือไม่.....
 ถ้าจริงด้านใดบ้าง.....
21. ท่านเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นผีชั้นสูงหรือเป็นเทวดา.....
22. เจ้าพ่อพญาแลเคยมาเข้าฝันท่านหรือไม่ ( ) เคย ( ) ไม่เคย
 ถ้าเคยมาเข้าฝันเรื่องอะไร.....
 ความฝันนั้นเป็นความจริงหรือไม่ ( ) จริง ( ) ไม่จริง
 ท่านปฏิบัติตามความฝันอย่างไร.....

23. ท่านเคยประสบเหตุการณ์ปาฏิหาริย์เกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลหรือไม่.....
รายละเอียดเหตุการณ์ที่ประสบ.....
24. การรักษาและสืบทอดพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลไว้ที่บ้านคูเมืองชัยภูมิ ท่านคิดว่าจำเป็นหรือไม่.....
เพราะเหตุใด.....

แบบบันทึกการสังเกต

เจ้าพ่อนพญาแล : ความเชื่อและพิธีกรรม

วิธีใช้ ใช้บันทึกการสังเกตพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือเจ้าพ่อนพญาแล หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อนพญาแล

ชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อนพญาแล/กิจกรรม.....

วัน เดือน ปี.....

สถานที่.....

ผู้เข้าร่วมพิธีประมาณ.....คน คนในท้องถิ่นประมาณ.....คน คนต่างถิ่นประมาณ.....คน

ส่วนใหญ่อยู่ในวัย.....เพศ.....อาชีพ.....การศึกษา.....

ผู้นำในการประกอบพิธีคือ.....

ผู้ช่วยผู้นำในการประกอบพิธีคือ.....

จุดมุ่งหมาย.....

อุปกรณ์หรือวัสดุในพิธี.....

รายละเอียดและขั้นตอนของพิธี.....

.....

ความคิดเห็นของผู้สังเกต.....

.....

รวมเวลาในการประกอบพิธี.....

.....ผู้บันทึก

...../...../.....

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายสง่า ชื่อสกุล พัฒนธีระพล

เกิดวันที่ 1 เดือนมีนาคม พุทธศักราช 2498

สถานที่เกิด อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 147/9 ถนนชัยภูมิ-หนองบัวแดง

อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 2 ระดับ 6 รักษาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการ

สถานที่ทำงานปัจจุบัน วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดชัยภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2520 กศ.บ. (พลศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พลศึกษา

พ.ศ. 2538 ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา เน้นสังคมศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม